

Журнал «Ғылым», 2014 ж. наурыз, N1 (40). Жылына төрт рет шығады.
Меншік иесі: Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі Қостанай академиясы
Бас редакторы: **Бекбатыров Н.Ж.**, заң ғылымдарының кандидаты (Қостанай қ.)
Бас редактордың орынбасары: **Сәтбаева К.**, заң ғылымдарының кандидаты, доцент (Қостанай қ.)

Редакциялық кеңестің мүшелері:

Әкімжанов Т.Қ., заң ғылымдарының докторы, профессор (Қостанай қ.)
Борчашвили И.Ш., заң ғылымдарының докторы, профессор (Астана қ.)
Горяинов К.К., заң ғылымдарының докторы, профессор (Мәскеу қ.)
Жалбуров Е.Т., заң ғылымдарының докторы, профессор (Шымкент қ.)
Қайыржанова С.Е., заң ғылымдарының докторы, профессор (Астана қ.)
Ким Н.П., педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Қостанай қ.)
Лебедев В.А., заң ғылымдарының докторы, профессор (Челябі қ.)
Мизанбаев А.Е., заң ғылымдарының докторы, профессор (Қостанай қ.)
Тоқубаев З.С., заң ғылымдарының докторы, профессор (Қарағанды қ.)
Ұқанов Қ.Ш., заң ғылымдарының докторы, профессор (Астана қ.)
Шынарбаев Б.К., заң ғылымдарының докторы, доцент (Қостанай қ.)
Шуақмайтов Д.С., заң ғылымдарының докторы, профессор (Астана қ.)

Журнал ҚР БҒМ Білім және ғылым саласындағы қадағалау және аттестаттау комитеті Алқасының шешімімен (2006 жылғы 1 шілдедегі №10 хаттама) 12.00.00 «Заң ғылымдары» саласы бойынша диссертациялардың негізгі нәтижелерін басуға ұсынылған басылымдар тізіміне енгізілді.

Журнал 2013 жылғы 20 мамырда Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінде қайта тіркелді. N13618-Ж куәлік.

Алғашқы есепке алу уақыты мен нөмірі 2001 ж. 01.10, №2325-Ж.

Автордың пікірі редакцияның көзқарасын білдірмейді. Қолжазба рецензияланбайды және авторға қайтарылмайды. Тапсырылған материалдар үшін автор жауапты. Материалдарды қайта басу кезінде журналға сілтеме жасау шарт.

**Журнал «Ғылым», N1 (40), март 2014 г. Выходит четыре раза в год.
Собственник: Костанайская академия Министерства внутренних дел
Республики Казахстан.**

Главный редактор: Бекбатыров Н.Ж., кандидат юридических наук (г. Костанай)
Заместитель главного редактора: Сатбаева К., кандидат юридических наук, доцент (г. Костанай)

Члены редакционного совета:

Акимжанов Т.Қ., доктор юридических наук, профессор (г. Костанай)
Борчашвили И.Ш., доктор юридических наук, профессор (г. Астана)
Горяинов К.К., доктор юридических наук, профессор (г. Москва)
Жалбуров Е.Т., доктор юридических наук, профессор (г. Шымкент)
Каиржанова С.Е., доктор юридических наук, профессор (г. Астана)
Ким Н.П., доктор педагогических наук, профессор (г. Костанай)
Лебедев В.А., доктор юридических наук, профессор (г. Челябинск)
Мизанбаев А.Е., доктор юридических наук, профессор (г. Костанай)
Тоқубаев З.С., доктор юридических наук, профессор (г. Караганда)
Уқанов Қ.Ш., доктор юридических наук, профессор (г. Астана)
Чукмаитов Д.С., доктор юридических наук, профессор (г. Астана)
Шнарбаев Б.К., доктор юридических наук, доцент (г. Костанай)

Решением Коллегии Комитета по надзору и аттестации в сфере образования и науки МОН РК (прот. №10 от 1 июля 2006 г.) журнал включен в Перечень научных изданий, рекомендованных для публикации основных результатов диссертаций по отрасли 12.00.00 «Юридические науки».

Перерегистрирован в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 20 мая 2013 г. Свидетельство N13618-Ж.

Время и номер первичной постановки на учет №2325-Ж от 01.10.2001 г.

Мнение авторов не всегда отражает точку зрения редакции. Рукописи не рецензируются и не возвращаются. За достоверность предоставленных материалов ответственность несет автор.

При перепечатке материалов ссылка на журнал обязательна.

МАЗМУНЫ

**САЛЫСТЫРМАЛЫ ҚҰҚЫҚТАНУ:
ПРОБЛЕМАЛАРЫ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

Матышова А.М. Қазақстан Республикасы және Араб елдерінің құқықтық заңнамасы бойынша жазаны зерттеу мәселесінің салыстырмалы-құқықтық табиғаты4

Есимова Ж.С. Экономикалық қылмыстар үшін қылмыстық жауапкершілікті заңнамалық ажыратудың америкалық тәжірибесі.....9

**ҚҰҚЫҚ ҚОЛДАНУ ҚЫЗМЕТІНІҢ
ПРОБЛЕМАЛАРЫ (КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ,
ӘКІМШІЛІК, ҚЫЛМЫСТЫҚ,
ҚЫЛМЫСТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ, ЖЕДЕЛ
ІЗДЕСТІРУ, КРИМИНАЛИСТИКАЛЫҚ
АСПЕКТІЛЕРІ)**

Слепцов И.В., Какимова З.Н.
Қазақстан Республикасындағы
наркотизм және нашақорлық.....14

Каймульдинов Е.Е., Токтаргожина Ш.М.
Жедел іздестіру қызметі нәтижелерін
қылмыстық іс жүргізу дәлелдемелерінде
қолданудың кейбір мәселелері туралы.....20

Волошин П.В., Шугаев Т.М.
Қазақстан Республикасының әлеуметтік-
экономикалық өміріндегі қазіргі
замандағы алаяқтықтың ерекшеліктері.....25

Нургазина А.Х. Бұзақылық құрамын
заңи талдау.....30

Маркелова Т.С. Қорғаушының сотқа
дейінгі өндіріске қатысуы және
тараптардың жарыспалық қағидасын
іске асыру.....36

Елюбайқызы Ж. Кәмелетке толмағандар
қылмысының себептері мен жағдайлары..41

**ҚЫЛМЫСТЫҚ-АТҚАРУ
ЖҮЙЕСІНІҢ ӨЗЕКТІ ПРОБЛЕМАЛАРЫ**

Акимжанов Т.К., Сартаева С.Т.
Әлеуметтік бейімделу қоғамдық
үрдіс ретінде.....45

СОДЕРЖАНИЕ

**СРАВНИТЕЛЬНОЕ ПРАВОВЕДЕНИЕ:
ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ**

Матышова А.М. Сравнительно-правовая
природа проблем исследования наказания
по уголовному законодательству Республи-
ки Казахстан и арабских стран.....4

Есимова Ж.С. Американский опыт
законодательной дифференциации
уголовной ответственности
за экономические преступления.....9

**ПРОБЛЕМЫ ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ (КОНСТИТУЦИОН-
НЫЕ, АДМИНИСТРАТИВНЫЕ, УГОЛОВ-
НЫЕ, УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ,
ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНЫЕ, КРИМИНА-
ЛИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ)**

Слепцов И.В., Какимова З.Н.
Наркотизм и наркомания
в Республике Казахстан.....14

Каймульдинов Е.Е., Токтаргожина Ш.М.
О некоторых вопросах использования
результатов оперативно-розыскной
деятельности в уголовно-процессуальном
доказывании 20

Волошин П.В., Шугаев Т.М.
Особенности современного мошенничества
в социально-экономической жизни
Республики Казахстан25

Нургазина А.Х. Юридический анализ
состава хулиганства.....30

Маркелова Т.С. Участие защитника
в досудебном производстве и реализация
принципа состязательности сторон.....36

Елюбайқызы Ж. Причины и условия
преступности несовершеннолетних.....41

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ УГОЛОВНО-
ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ**

Акимжанов Т.К., Сартаева С.Т.
Социальная адаптация
как общественный процесс.....45

- Елешов Т.Р., Савицкая О.С.**
Қоғамнан оқшаулаусыз жазаға сотталғандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу және профилактикасы туралы.....50
- Каймульдинов Е.Е., Карымсакова Д.Т.**
ҚАЖ қызметкерлерімен жасалатын сыбайлас жемқорлық қылмыстарының жағдайы, құрылымы мен динамикасы.....55
- Құрманғалиева Б.Х., Ақылбекова А.Б.**
Қылмыстық жазаға сотталған адамдардың құқықтық жағдайы.....60
- Бойко А.А., Пьянников В.И.**
ҚАЖ қызметкерлерінің қол күшін, арнайы құралдар мен атыс қаруын қолдануының әкімшілік-құқықтық режимі.....66
- Едигенова А.Б.** Экономикалық қылмыстарымен күресуді ұйымдастырудың қылмыстық-құқықтық саясат тұжырымдамасына.....69
- Нурсантова А.И.** Пробация қызметін атқару мәселелері.....74
- Ержигитов Р.О.** Пробация әлеуметтік-құқықтық бақылаудың нысаны ретінде...78
- ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚТЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ**
- Айдналиева А.Т.** Қазақстан Республикасының Конституциясы бойынша меншік құқығын реттеу.....83
- ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНОГО ЗНАНИЯ**
- Жандарбекова Г.Б.** Оқу үрдісін ақпараттандыру ведомстволық оқу орнының тыңдаушыларын дайындауды жетілдіру факторы ретінде.....88
- Тойматаев Д.Б.** Руханилық тұлғаның өзіндік жетілуі ретінде.....92
- Ескатова Г.К.** Академия тыңдаушыларын ағылшын тіліне интеграциялық түрде оқыту мәселелері.....98
- Елешов Т.Р., Савицкая О.С.**
О профилактике и предупреждении правонарушений среди осужденных к наказаниям без изоляции от общества...50
- Каймульдинов Е.Е., Карымсакова Д.Т.**
Состояние, структура и динамика распространения коррупционных преступлений среди сотрудников УИС.....55
- Құрманғалиева Б.Х., Ақылбекова А.Б.**
Правовое положение лиц, осужденных к уголовному наказанию.....60
- Бойко А.А., Пьянников В.И.**
Административно-правовой режим применения сотрудниками УИС физической силы, специальных средств и оружия.....66
- Едигенова А.Б.** К вопросу о концепции уголовно-правовой политики организации борьбы с экономическими преступлениями.69
- Нурсантова А.И.** Проблемы осуществления деятельности службы пробации74
- Ержигитов Р.О.** Пробация как форма социально-правового контроля.....78
- ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН**
- Айдналиева А.Т.** Конституционно-правовое регулирование права собственности в Республике Казахстан...83
- ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНОГО ЗНАНИЯ**
- Жандарбекова Г.Б.** Информатизация учебного процесса как фактор совершенствования подготовки слушателей ведомственных учебных заведений.....88
- Тойматаев Д.Б.** Духовность как самореализация личности.....92
- Ескатова Г.К.** К проблеме интегрированного обучения английскому языку слушателей Академии.....98

СРАВНИТЕЛЬНОЕ ПРАВОВЕДЕНИЕ : ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

ОӘЖ 343.2/7

А.М. Матышова
құқық магистрі
Қазақстан Республикасы ІІМ
Қостанай академиясы

Қазақстан Республикасы және Араб елдерінің құқықтық заңнамасы бойынша жазаны зерттеу мәселесінің салыстырмалы- құқықтық табиғаты

Андатпа. Мақалада Ливияның, Сирияның, Мысыр және өзге де араб елдерінің қылмыстық құқығы бойынша жазалау мәселесінің салыстырмалы-құқықтық жүйесі ұсынылады, сондай-ақ шарифат бойынша қылмыстық құқығының негізін құрайтын кейбір араб елдерінің заңнамасы зерттелген.

Түйін сөздер: жаза, қылмыс, сот үкімі, қылмыскер, сүннет, зардап, жазалау шарасы, жауапкершілік, ескерту, қағида.

Қылмыстық жаза мемлекеттің адам жасаған қылмысқа көңіл бөлгендігін білдіреді. Ал қылмыскердің өзі үшін жаза – ол жасаған қылмыстың қылмыстық-құқықтық зардабы. Қай мемлекет болмасын, ол қылмысқа қарсы күрес жүргізуде әр түрлі әлеуметтік ұйымдастырушылық, экономикалық, тәрбиелік, рухани шаралардың барлық түрін кеңінен қолдануға тырысады. Күнделікті өміріміз қылмысқа қарсы күресте қылмыскерлерге қылмыстық жаза шараларын, соның ішінде олардың қатал түрлерін қолданып қоюмен ғана көзделген мақсатқа жету мүмкін еместігін дәлелдеп келеді. Бұл күресте қылмысты ескерту шараларының, сондай-ақ қылмыстың алдын-алу шараларының да көзделген нәтижеге жетудегі үлесі қомақты болып отыр. Мемлекеттің қылмысқа қарсы күрестегі қолданатын шаралары сан түрлі. Мемлекет қолданатын осы шаралар ішіндегі ең негізгісі де, ең ықпалдысы да – жаза, яғни жазалау шарасы болып табылады.

Қылмыстық-құқықтық нормалардың бұзылмауын мемлекет мәжбүрлеу арқылы жүзеге асырады. Себебі, басқа құқықтық нормаларға қарағанда, қылмыстық құқықтағы тыйым салынған нормалар жиірек бұзылады және оның мемлекет, қоғам мүддесіне немесе

жеке азаматтардың мүддесіне тигізетін залалы басқа құқық салаларының нормаларының бұзылуына қарағанда анағұрлым мол. Қылмыс пен жаза – қылмыстық құқық өзінің пайда болған кезінен сүйенетін бір-бірімен тығыз байланысқан ажырамас категориялар. Қылмыстық жаза мәселесі қылмыстық құқық теориясында ерекше орын алады, өйткені ол қылмыстылықпен күресу шараларының жүйесіндегі ең ауыр да қажетті шаралардың бірі болып табылады.

Жаза адам мен азаматтың құқықтарын, бостандықтарын, заңды мүдделерін, адамзаттың қауіпсіздігі мен бейбітшілікті, меншікті, ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделерін, қоғамдық тәртіп пен қауіпсіздікті, қоршаған ортаны, Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысы мен аумақтық тұтастығын, сонымен қатар қоғам мен мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделерін қылмыстық қол сұғушылықтан қорғауға бағытталған.

Мысалы, көптеген араб елдерінің, сонымен қатар басқа да елдердің қылмыстық заңнамаларында жаза түсінігі берілмеген. Бірақ кейбір араб құқықтанушылары өздерінің еңбектерінде жазаға түсінік те берген және оның маңыздылығын да ашып берген.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 38-бабының 1-бөлігінде жаза ұғымы былайша анықталады: «Жаза дегеніміз соттың үкімі бойынша тағайындалатын мемлекеттік мәжбүрлеу шарасы. Жаза қылмыс істеуге кінәлі деп танылған адамға қолданылады және ол адамды құқықтары мен бостандықтарынан осы Кодекспен көзделген айыру немесе оларды шектеу болып табылады» [2].

Біріншіден, жаза - бұл адамның қылмыс болып табылмайтын құқық бұзушылықтар (әкімшілік құқық бұзушылық, тәртіп бұзушылық және т. б.) істеуіне мемлекеттің қарсы әрекеті ретіндегі мемлекеттік өзге мәжбүрлеу шараларынан айырмашылықта болатын мемлекеттік мәжбүрлеудің ерекше шарасы. Бұл шараның ерекше сипаты - ол қылмыстық заңмен қылмыс ретінде қарастырылған әрекет үшін ғана тағайындалуы

тиіс (ҚР ҚК-нің 9-бабы).

Екіншіден, жаза тек қана мемлекет атынан соттың үкімімен тағайындалады. Мәселен, Қазақстан Республикасы Конституциясының 77-бабы 3-бөлігінің 1-тармағына сәйкес, «адам заңды күшіне енген сот үкімімен кінәлі танылғанға дейін қылмыстың істелуіне кінәлі емес деп танылады. Қазақстан Республикасы Конституциясының 75-бабы 3-бөлігіне сәйкес, «Қазақстан Республикасында сот әділдігі тек қана сотпен жүзеге асырылады» [1].

Мемлекет атынан шығарылған және қылмыс істеуге кінәлі деп танылған адамға жаза тағайындауды анықтайтын айыптау үкімі істелген қылмыс пен қылмыскердің өзіне берілген мемлекеттің ресми бағасы болып табылады. Осыған байланысты жаза-қылмыс істеген адамды мемлекеттің айыптауы болып саналады.

Үшіншіден, мемлекеттік мәжбүрлеудің басқа шараларына қарағанда, жаза қылмыстық заңда көрсетілген белгілі бір жағдайда соттылықтың жойылуы немесе алынып тасталуы мүмкін құқықтық салдарларға әкеп соқтырады (ҚР ҚК-нің 77-бабы).

Төртіншіден, жаза тек қана жеке сипатқа ие болады. Ол қылмыскердің өзіне ғана қатысты қолданылады және оны қандай да бір жағдайда болмасын басқа бір адамға аударуға болмайды (мысалы, кәмелетке толмағандардың ата-анасына).

Бесіншіден, жаза қашанда қылмыс істеген адамның құқықтары мен бостандықтарын шектеумен байланысты, оған белгілі бір моральдық жапа шегуге әкеп соғады және белгілі бір игіліктерінен (бостандығынан, мүліктік игілігінен және басқалардан) айырады. Олар моральдық, жанға бататын, материалдық және басқа түрлерде болуы мүмкін. Мысалы, бас бостандығынан айыруға сотталған адам бірқатар жеке құқықтарынан және ең алдымен бостандығынан айырылады. Мүлкін тәркілеуде мүлкіне, айыппұл салуда материалдық жағдайына нұқсан келтіріледі. Белгілі бір лауызымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру сияқты жаза лауызымды, кәсіпті таңдау құқығынан айырады.

Жазаның жазалау элементтері үрейлендіру, қорқыту қасиеттерімен көрінеді. Жазалау жазаның ауырлық дәрежесін көрсетеді, жазалау неғұрлым қаттырақ болса, жазаның ауырлығы да соғұрлым жоғары болады. Өз кезегінде тағайындалатын жазаның ауырлығы істелген қылмыстың ауырлығына, қылмыскердің тұлғасына және іс бойынша басқа да мән-жайларға байланысты болады.

Жазаның көрсеткіштерінің бірі соттылық болып табылады. Жаза тек мемлекеттік сотпен тағайындалады және өзімен соттылықты алып келеді.

Сириялық заңгер Мухаммед Аль Фадель жазып өткендей, жаза – бұл заңмен белгіленген күштеу шарасы, қылмыс жасаған тұлғаға қатысты қоғамның атынан қолданылады [4].

Араб авторларының ойынша, жаза түсінігін анықтау барысында, оның мақсаттарын айтпай өтуге болмайды, сондықтан өзінің еңбектерінде осыған айтарлықтай назар аударған, осы көзқарасты ресей авторлары да ұстанады. Мысалы, Б.С. Волков былай деп жазған: «Жазаның әлеуметтік-құқықтық маңызы оның мақсаттарын анықтаумен тікелей байланысты». Автор осы көзқарасты толығымен дұрыс деп санайды, себебі түсінігі мен маңыздылығы оның мақсатында.

Мысыр заңгері Аль Сайд Мустафа Аль Сайд былай деп айтқан: «Жаза – бұл заңмен анықталған мемлекеттік мәжбүрлеу шарасы. Қоғамның қызығушылықтары заңмен қорғалады, анықталады, қарастырылады және қылмыс жасағандығы дәлелденген тұлғаның әрқайсысына жаза тағайындалуымен сипатталады». Жаза өзіне қылмыстық сипатқа және мақсатқа ие болады. Қылмыскерді қинап, жәбірленушіге жасаған шығындарын өтеу - жазаның негізгі мақсаты болып табылады. Мысалы, қылмыстық құқық саласындағы Алжирлік маман Исхак Ибрагим келесідей жаза көрсеткіштерін бөліп қарастырған:

Біріншіден, жаза заңдылық қағидасына бағындырылған болуы тиіс. Автор жазаның минималды және максималды шектерін тек заңнама ғана анықтайды деп көңіл аударар-

ды. Франция революциясының жеңісінен кейін мынадай қағида бекітілді: «Заңда бұйрықсыз жаза жоқ». Бұл қағида мысыр заңнамасында өз орнын тапты. Мысыр Конституциясының 66-бабына сәйкес, заңда бұйрықсыз қылмыс та, жаза да болмайды делінген.

Екіншіден, жаза дербес болуы тиіс. Жаза қылмыс жасаған нақты тұлғаға тағайындалады. Дербес сипаттағы жаза жасаған қылмысы үшін оның жақындары немесе басқа адамдар емес, қылмыскердің өзі жауапкершілікте болады. Бұл қағида Мысырдың (66-бабы), Ирактың (21-бабы), Бахрейннің (20-бабы), Йеменнің (46-бабы), Алжирдің (45-бабы) және басқалардың конституцияларында көрініс табады. Жазалаудың объектісі - қылмыскердің тұлғасы, әлеуметтік және құқықтық рөлімен анықталады. Егер сот үкім шығарғаннан кейін қылмыскер қайтыс болған жағдайда, оның әйелі немесе оның жақындары қылмыскерге жүктелген айыппұлды төлеуге тура келеді. Осы жағдайда тек қылмыскер қиналу керек болғанымен, қылмыскердің жақындары моральды түрде де материалды түрде де зиян шегіп жатады. Осыған орай жеке қағида бұзылады.

Үшіншіден, жаза тек соттың үкімімен тағайындалуы тиіс. Жаза қылмыстық заң негізінде сот үкімі бойынша тағайындалады. Сот заң өкілі болғандықтан мемлекет атынан үкім шығарады, жәбірленуші қылмыскерді өзі жазалай алмайды және ешбір мемлекеттік орган (соттан басқа) жаза тағайындауға құқығы жоқ. Бұл қағида туралы Ливанның (8-бабы), Сирияның (29-бабы), Кувейттің (32-бабы), Ирактың (22-бабының «В» тармағы), Египеттің (6-бабы) және басқа елдердің конституцияларында айтылған.

Төртіншіден, жаза қиналу элементін қамтуы тиіс. Джунди Абд Ель Малек осы көрсеткішті бөліп қарастырады. Оның ойы бойынша, жаза міндетті түрде қиналу элементін қамтуы тиіс, себебі ол кінәліні белгілі бір игіліктерінен айырады, мысалы, аса ауыр қылмысы үшін мүлкінен және бас бостандығынан айыру жазасы беріледі.

Бесіншіден, жаза әділ және сай болуы тиіс. Жаза қаталдылығының максималдық және минималдық шаралары жасалған қылмыстың ауырлығына сәйкес болуы тиіс.

Автордың осы айтылған бес көрсеткіштен шығарған жалпы қорытындысы, ол – сотпен тағайындалған және заң шегінде анықталатын жаза қылмыскерді қиналтуға негізделеді.

Джунди Абд Ель Маликтің пікірі бойынша заңдылық, теңдік және жеке даралық барлығына арналған жазалардың белгісі болып табылады.

Шариғатта жаза түсінігі екі жақты сипатқа ие: бір қылмысы үшін адам екі рет жазланады. Себебі, мұсылмандар қылмыстық іс-әрекеті үшін жер бетінде өмір сүргенде ғана емес, сондай-ақ қайтыс болғаннан кейін де жазасын өтейді деп сенеді.

Араб елдерінің қылмыстық құқығындағы жаза түсінігі мен мақсаттарын шариғатқа сәйкес қарастыру қажет. Шариғатта жазаның маңыздылығы қылмыс жасаған адам халық алдында жазасын өтейді деп түсіндіріледі.

«Жаза түсінігі, - Ибрагим Эль Киланидің айтуынша, – бұл шариғат нормаларын бұзғаны үшін мемлекеттік органдар орындайтын жазасын тарттыру және жазалау, ал қылмыс – бұл Алла тағаламен тыйым салынған барлық дұрыс емес іс-әрекеттер».

Құранмен алдын ала хидуд және кисас түріндегі жаза категориялары анықталған, демек, судья шешуші роль атқармайды және жазаны жұмсартатын немесе қатайтатын жағдайларды ескере алмайды. Ол Алла тағала қалай бұйырды, солай соттау қажет.

Қылмыстық құқықтың келесідей қағидаларын атап өтуге болады:

1. Көпшілік қағидасы. Құранда былай деп айтылған: «Оларды жазалау кезінде сенушілер тобының ішінде болуы» (8 Сүре «Свет», 2-аят).

2. Кінәсіздік презумпциясы. «Кімде кім ақылды, кінәлі емес, сенімді адамға кінә таққан болса, ол осы өмірде де, ол өмірде де қарғысқа батады! Олар үшін – атақты жаза. Сондай-ақ кімде кім жалған ақпарат

берген болса, оған қырық дүре салынады», - деп айтылған «Жарық» сүресінде (23-25 аят).

3. Жекелік жаза: «Бір жаза үшін басқа жаза тағайындауға жол берілмейді» (Исра сүресі, түнде тасымалдау, 14-аят).

4. Жаза заңдылығы: қылмыс жоқ жерде жаза жоқ, егер бұл туралы шариғатта «Жүкті арқалаушы басқасы үшін көтермейді және біз елшіні жібермейінше жазаламаймыз» (Исра сүресі, түнде тасымалдау, 15-аят).

5. Хидуд категориясына жататын қылмысы үшін ешкімге кешірім берілмейді, оған жақын жоламаңдар! Осылай Алла тағала өзінің халқына түсіндіреді» (Сура Эль пакара, сиыр, 187-аят) [5].

Қорыта келгенде, кейбір араб елдерінде (Біріккен Араб Әмірлігі, Йемен, Судан, Мавритания) жаза ең алдымен Құран мен суннетте белгіленгендей шариғат негізінде, яғни мұсылман құқығының идеялық-теориялық негізінде анықталады. Құранда нақты бірнеше қылмыстық-құқықтық нормалар бар, мысалы, олар оннан көп емес. Бұндай нормалардың көпшілігі - иджма негізінде доктриналдық зерттеу нәтижелері (Исламның беделді ойшылдардың ойымен келісілген ұқсастық бойынша талқылау) негізінде қаланған. Ал, Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасы конституциялық құрылысы мен салалық тұтастығын, сонымен қатар қоғам мен мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделерін қылмыстық қол сұғушылықтан қорғауға бағытталған.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Қазақстан Республикасының Конституциясы: 1995 жылғы 30 тамызда қабылданған.

2 Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі: Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 16 шілдедегі Заңы.

3 Уголовный кодекс Объединенных Арабских Эмиратов, 1972. - ОАЭ, 1987.

4 Мухаммед Аль Фадель. Общие принципы уголовного права. - Дамаск, 1976.

5 Абд Аль Рахман Эль Жазири. Фехх 4 мадхаба. Т. 5. - Каир.

РЕЗЮМЕ

Матышова А.М., магистр права,
Костанайская академия
МВД Республики Казахстан

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВАЯ
ПРИРОДА ПРОБЛЕМ
ИССЛЕДОВАНИЯ НАКАЗАНИЯ
ПО УГОЛОВНОМУ
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
И АРАБСКИХ СТРАН

Данная статья представляет собой комплексное сравнительно-правовое исследование проблемы наказания по уголовному праву Республики Казахстан и арабских стран, а также по шариату, составляющему основу уголовного права.

RESUME

Matyshova A.M., master of law,
Kostanay academy of the IAM
of the Republic of Kazakhstan

RELATIVELY-LEGAL RESEARCHES
THE PROBLEM OF PUNISHMENT
ON CRIMINAL LAW OF THE
REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND
ARABIC COUNTRIES

The article is the complex relatively-legal research the problem of punishment on criminal law of the Republic of Kazakhstan and Arabic countries, also on sharia as the base of criminal law.

Ж.С. Есимова

магистрант

Костанайский государственный
университет им. А.Байтурсынова

Американский опыт законодательной дифференциации уголовной ответственности за экономические преступления

Аннотация. Одним из действенных механизмов совершенствования национального законодательства является анализ зарубежного опыта регулирования тех или иных правовых вопросов. В этом аспекте исследование опыта США по вопросу регламентации и дифференциации ответственности за экономические преступления в условиях динамизма казахстанского уголовного законодательства представляется теоретически и практически значимым.

Ключевые слова: уголовное законодательство США, экономические преступления, мисдиминоры, фелонии, санкции, штраф, конфискация.

В США дифференциация ответственности за экономические преступления с помощью средств Общей части опирается на установленную в американском законодательстве систему наказаний и иных мер воздействия за совершение преступлений. В свою очередь, конкретные меры уголовной ответственности зависят от категории преступления. Известно, что все преступные деяния в уголовном законодательстве США подразделяются на фелонии и мисдиминоры. Глубокий анализ классификации преступлений в американском законодательстве произвел И.Д. Козочкин, отмечающий следующее: «Наиболее распространенная законодательная классификация – деление преступлений на фелонии и мисдиминоры. Как правило, первые – это деяния, караемые лишением свободы на срок более 1 года, мисдиминоры, соответственно, до 1 года включительно... В значительной степени под влиянием Примерного УК (ст. 1.04) во многих юрисдикциях классификация была упорядочена или вообще введена новая. Но там она обычно более детализированная, как, например, в федеральном УК (ст. 3559 разд. 18 С3), где посягательства подразделяются на фелонии 5-ти, а мисдиминоры 3-х категорий (классов), и нарушение. Но во многих, даже реформированных, УК нередко встречаются большие различия, как в классификации посягательств, так и в применяемых критериях их разграничения (см., например, ст. 532.010 и 532.060

УК Кентукки)» [1].

В нормах УК Техаса также хорошо заметно влияние Примерного УК. Мисдиминоры делятся на три класса – А, В и С. Мисдиминоры класса А – это посягательства, караемые штрафом до 4 тысяч долларов и (или) лишением свободы на срок до 1 года, класса В – штрафом до 2 тысяч долларов и (или) лишением свободы сроком до 180 дней, класса С – только штрафом в размере до 500 долларов. Фелонии подразделяются на пять категорий: фелонии, караемые смертной казнью, фелонии 1-й, 2-й и 3-й степени и фелонии, караемые лишением свободы с содержанием осужденного в тюрьме штата.

Как видно из названия фелонии первой категории, она карается смертной казнью, альтернативой которой может быть пожизненное лишение свободы. Для остальных видов фелоний основным наказанием является лишение свободы: для фелонии 1-й степени – пожизненное или на срок от 5 до 99 лет лишение свободы; для фелонии 2-й степени – от 2 до 20 лет; для фелонии 3-й степени – от 2 до 10 лет и для фелонии последней категории – на срок от 180 дней до 2 лет. В случае совершения любой из этих фелоний дополнительным наказанием может быть штраф в размере до 10 тысяч долларов.

Классификация преступлений выступает важным средством дифференциации ответственности, в том числе и за экономические преступления. Многие виды экономических преступлений по УК Техаса относятся к семи различным категориям преступлений в зависимости от масштаба деяния или причиненного ущерба, т.е. являются мисдиминорами трех классов и фелониями четырех классов. Среди них нет лишь фелоний, караемых смертной казнью – самой опасной категории преступления. Соответственно этой дифференциации выстроены и санкции за экономические преступления. В отличие от УК РК, в УК Техаса они не прописаны в Особенной части, а зависят от отнесения той или иной разновидности экономического преступления к тому или иному

классу мисдиминора или фелонии. Но во всех этих санкциях упоминаются два основных наказания: лишение свободы и штраф. Заметим, что это характерно в целом и для Казахстана.

Кроме того, так же как и в Республике Казахстан, в США в целом и в отдельных штатах в отношении экономических преступлений широко применяется конфискация имущества. Так, В.А. Тагирова пишет: «Анализ практики назначения наказания за отмывание доходов в США показал, что в большинстве случаев назначается конфискация имущества» [2]. Конфискация имущества в США регламентирована в целом ряде источников – в Законе 1986 г. о контроле за отмыванием денег, в Законе 1988 г. о борьбе со злоупотреблением наркотиками, в Законе 1990 г. о реформировании, оздоровлении и усилении финансовых институтов, в Законе 1992 г. о борьбе с отмыванием денег, в Законе 2000 г. о реформировании закона о конфискации частной собственности [2]. Если имущество, в том числе недвижимость, было приобретено на средства, полученные преступным путем, суд может постановить о его конфискации – так гласит ст. 982 разд. 18 Свода законов США.

В ряде штатов США судам предоставлены чрезмерно большие возможности по индивидуализации ответственности. Например, несмотря на то, что в штате Техас отказались от системы неопределенных приговоров, в Кодексе установлены широкие пределы санкций, которые редко встречаются в уголовных кодексах других штатов [3]. Наиболее широкие полномочия суду в этом плане дает п. «с» ст. 12.01 УК Техаса: «Ничто, содержащееся в данной главе, не лишает суд права на конфискацию имущества, ликвидацию корпорации, приостановление или аннулирование лицензии или разрешения, отстранение лица от должности или запрет заниматься определенной деятельностью». Таким образом, конфискация и иные меры, названные в данной статье, применяются в Техасе по усмотрению суда.

Одним из критериев деления от-

ветственности за преступления в Особенной части выступает форма вины. В этой связи обращает на себя внимание, что в уголовном законодательстве США нередко допускается объединение в рамках одного состава преступлений с различными формами вины (и умысла, и неосторожности). Например, это имеет место в ст. 32.45 УК Техаса (состав неправомерного распоряжения вверенным имуществом или имуществом финансового учреждения). На наш взгляд, умышленные и неосторожные деяния, хотя бы и родственные, не следует объединять в рамках одного состава преступления ввиду их различной вредоносности. Этот прием значительно ослабляет, по нашему мнению, дифференциацию ответственности, допуская применение одних и тех же наказаний за качественно различные акты поведения.

Среди квалифицирующих признаков составов экономических преступлений в американском законодательстве нередко использован размер стоимости ущерба, дохода либо задолженности (также и в гл. 7 УК РК, КоАП РК и т.д.). Например, ответственность по ст. 32.45 УК Техаса (за неправомерное распоряжение вверенным имуществом или имуществом финансового учреждения) дифференцирована в зависимости от стоимости имущества, которым поверенный неправомерно распоряжается. Посягательство, указанное выше, признается: 1) мисдиминором класса С, если стоимость имущества, распоряжение которым совершается неправомерно, составляет менее 20 долларов; 2) мисдиминором класса В, если стоимость имущества, распоряжение которым совершается неправомерно, составляет от 20 до 500 долларов; 3) мисдиминором класса А, если стоимость имущества, распоряжение которым совершается неправомерно, составляет от 500 до 1500 долларов; 4) фелонией, караемой лишением свободы с содержанием осужденного в тюрьме штата, если стоимость имущества, распоряжение которым совершается неправомерно, составляет от 1,5 тысяч до 20 тысяч

долларов; 5) фелонией третьей степени, если стоимость имущества, распоряжение которым совершается неправомерно, составляет от 20 до 100 тысяч долларов; 6) фелонией второй степени, если стоимость имущества, распоряжение которым совершается неправомерно, составляет от 100 тысяч до 200 тысяч долларов; 7) фелонией первой степени, если стоимость имущества, распоряжение которым совершается неправомерно, составляет 200 тысяч и более долларов. Очевидно, что дифференциация ответственности за данное преступление является весьма глубокой – семиступенчатой.

Аналогична и ст. 35.02 УК Техаса о мошенничестве в сфере страхования, в которой также произведена семиступенчатая дифференциация ответственности в зависимости от суммы требования. Мошенничество, предусмотренное данной статьей, является: 1) мисдиминором класса С, если сумма требований составляет менее 20 долларов; 2) мисдиминором класса В, если сумма требований составляет от 20 до 500 долларов; 3) мисдиминором класса А, если сумма требований составляет от 500 до 1500 долларов; 4) фелонией, караемой лишением свободы с содержанием осужденного в тюрьме штата, если сумма требований составляет от 1500 до 20 тысяч долларов; 5) фелонией третьей степени, если сумма требований составляет от 20 до 100 тысяч долларов; 6) фелонией второй степени, если сумма требований составляет от 100 тысяч до 200 тысяч долларов; 7) фелонией первой степени, если сумма требований составляет 200 тысяч и более долларов.

Еще один пример столь тщательной дифференциации (которая является общим правилом) – ст. 32.32 УК Техаса, в которой установлена ответственность за предоставление ложных сведений в целях приобретения имущества или кредита. В п. «б» данной статьи определено, что посягательство является: 1) мисдиминором класса С, если стоимость имущества или размер кредита составляет менее 50 долларов; 2) мисдиминором класса В,

если стоимость имущества или размер кредита составляет от 50 до 500 долларов; 3) мисдиминором класса А, если стоимость имущества или размер кредита составляет от 500 до 1500 долларов; 4) фелонией, караемой лишением свободы с содержанием осужденного в тюрьме штата, если стоимость имущества или размер кредита составляет от 1500 до 20 тысяч долларов; 5) фелонией третьей степени, если стоимость имущества или размер кредита составляет от 20 до 100 тысяч долларов; 6) фелонией второй степени, если стоимость имущества или размер кредита составляет от 100 тысяч до 200 тысяч долларов; 7) фелонией первой степени, если стоимость имущества или размер кредита составляет 200 тысяч и более долларов.

Подобных примеров дифференциации УК РК не содержит. Думается, что столь глубокая дифференциация ответственности вряд ли может быть однозначно положительно оценена. Как обоснованно отмечается, «количество частей в статье, содержащей основной и квалифицированный составы, не должно, как правило, превышать трех. Включение в статью Особенной части уголовного закона более чем двух устойчивых сочетаний квалифицирующих признаков, закрепленных в отдельных частях статьи, утяжеляет законодательную конструкцию, перегружает статью и, как следствие, затрудняет ее восприятие» [4]. Как обоснованно указывается в теории уголовного права, «унификация и дифференциация – два взаимообусловленных, сдерживающих противовеса в системе законодательного регулирования» [5]. На наш взгляд, эти «противовесы» не работают при выделении более чем четырех «ступеней» дифференциации.

Отметим, что ответственность за многие экономические преступления дифференцирована в США также и в зависимости от наличия судимости за совершение ранее таких же деяний. Например, в УК Техаса технически это сделано следующим образом: указанное в статье преступление объявляется мисдиминором класса С, если

деятель не был ранее осужден за обманные приемы ведения бизнеса; если деятель был ранее осужден по настоящей статье, то содеянное признается мисдиминором класса А. Такой подход в различных вариациях характерен в целом для законодательства США и его штатов.

Во многих штатах США уголовная ответственность за совершение экономических преступлений усиливается в Особенной части, если их субъектом выступает какое-либо организованное объединение (субъект организованной преступности). В этом плане следует отметить, что одним из основополагающих нормативных актов, регулирующих борьбу с организованной преступностью, является Закон о борьбе с коррумпированными и находящимися под рэкетирским влиянием организациями, принятый Конгрессом США в 1970 г. – Закон РИКО (от англ. – RICO: Racketeer-Influenced and Corrupt Organization Act). Данный закон предусматривает уголовную и гражданско-правовую ответственность за различные деяния, связанные с деятельностью преступных предприятий. Закон РИКО объявляет преступными следующие деяния: 1) инвестирование доходов, полученных от «рэкетирского образа действий»; 2) приобретение и сохранение доли участия в таком предприятии посредством того или иного «рэкетирского образа действий»; 3) участие в управлении предприятия посредством того или иного «рэкетирского образа действий»; 4) вступление в преступный сговор с целью совершения любых из перечисленных форм деятельности.

Законодательство штатов также признает совершение экономических преступлений субъектом организованной преступности усиливающим наказание обстоятельством. При этом во многих УК штатов дано определение указанной преступности. Например, в п. «д» § 186.2 УК Калифорнии организованная преступность определяется как «преступность, которая обладает качеством законспирированности и организованной природой и которая осуществляет поддержку реализации

незаконных товаров и услуг, таких как наркотики, проституция, порнография, азартные игры, вымогательство кредитов, или через координацию или планирование индивидуальных (преступных) действий контролирует такие преступные виды деятельности, как поджог с целью извлечения прибыли, воздушное пиратство, страховые мошенничества, контрабанда, оборот похищенных транспортных средств или систематически обременяет предпринимательские активы с целью обмана кредиторов». Обращает на себя внимание казуистический характер данной дефиниции, что в некоторой степени снижает ее ценность (поскольку может привести к неполноте регулирования).

Подводя итог изложенному, представляется возможным сделать ряд выводов. Некоторые стороны американского опыта нельзя признать прогрессивными, а потому заслуживающими имплементации в казахстанское уголовное законодательство (например, объединение в рамках одного состава преступления посягательств с различными формами вины: и умысла, и неосторожности). Но имеются и заслуживающие внимания положения. Так, важным средством дифференциации от-

ветственности за многие экономические преступления в Особенной части уголовного законодательства США признается признак судимости за совершение таких же деяний.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Козочкин И.Д. Современное состояние и проблемы уголовного права США: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. - М., 2008. - С. 21.

2 Тагирова В.А. Уголовная ответственность за отмывание доходов от преступной деятельности и его предупреждение в США и России: вопросы теории и законодательной регламентации: дис. ... канд. юрид. наук. - Казань, 2005. - С. 83.

3 Уголовный кодекс штата Техаса / науч. ред. И.Д. Козочкин; перев. с англ. Д.Г. Осипова, И.Д. Козочкина. - СПб., 2006. - С. 12.

4 Костарева Т.А. Квалифицирующие обстоятельства в уголовном праве (понятие, законодательная регламентация, влияние на дифференциацию ответственности). - Ярославль, 1993. - С. 118.

5 Кругликов Л.Л., Смирнова Л.Е. Унификация в уголовном праве. - СПб., 2008. - С. 69.

ТҮЙІН

Есимова Ж.С., магистрант,
А. Байтұрсынов атындағы Қостанай
мемлекеттік университеті

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚЫЛМЫСТАР ҮШІН ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАУАПКЕРШІЛІКТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ АЖЫРАТУДЫҢ АМЕРИКАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ

Мақалада экономикалық қылмыстар үшін жауапкершілікті ажыратумен байланысты АҚШ заңнамасының кейбір қылмыстық-құқықтық құрылымдары зерттеледі және америкалық тәжірибені қазақстандық заңнамада пайдалану мүмкіндігі туралы қорытынды тұжырымдалады.

RESUME

Esimova Zh.S., magistrate,
Kostanay State University
after A. Baitursynov

AMERICAN EXPERIENCE THE LEGISLATIVE DIFFERENTIATION OF CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR ECONOMIC CRIMES

The article investigates the separate criminal and legal structure of U.S.A. law regarding the differentiation of responsibility for economic crimes, and draws conclusions about the possibility of using the American experience in Kazakhstan's criminal legislation.

ПРОБЛЕМЫ ПРАВООПРИМЕНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ (КОНСТИТУЦИОННЫЕ, АДМИНИСТРАТИВНЫЕ, УГОЛОВНЫЕ, УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНЫЕ, КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ)

УДК 343.575

И.В. Слепцов

кандидат юридических наук
Костанайская академия МВД
Республики Казахстан

З.Н. Какимова

магистрант
Костанайский государственный
университет им. А. Байтурсынова

Наркотизм и наркомания в Республике Казахстан

Аннотация. В статье рассмотрены проблемы борьбы с наркотизацией населения Республики Казахстан, проведен анализ наркоситуации в Казахстане за последние десять лет.

Ключевые слова: наркомания, наркотизм, наркобизнес, наркотическое вещество, опий, наркоситуация.

Люди издавна применяли наркотические вещества с целью одурманивания при проведении определённых религиозных культовых обрядов, а также как лечебные средства. Пагубное влияние наркотиков на здоровье человека также было хорошо известно. Но как особое социальное явление наркомания возникла в связи с развитием медицины и широким использованием ею наркотических средств, что повлекло за собой возрастающее болезненное пристрастие к ним большого числа людей. Она как явление получает распространение в мире с 70-80 гг. XIX века в связи с выделением в химически чистом виде препаратов опия. Так, массовое применение опия в качестве наркоза при хирургических операциях во время франко-прусской войны 1870-1871 гг. дало вспышку «эпидемии наркомании» [1, с. 128].

В 1874 году как обозначение болезни появился термин «морфинизм». В конце прошлого века из морфина (препарата опия) был получен сильный и опасный наркотик - героин, немедицинское потребление которого получает распространение в обществе. В результате уже в XIX в.

были созданы международные конвенции, в которых предусматривалось поставить под специальный контроль производство и распространение наркотиков [2, с. 310].

В начале XX века наркомания была распространена, в основном, в среде представителей уголовного мира. Нередко наркоманами становились также люди, которым медики назначали эти препараты в качестве обезболивающего средства при заболеваниях [1, с. 212].

В настоящее время проблема наркотизма приобретает глобальный характер, что обусловлено, во-первых, тем, что десятки (а возможно и сотни) миллионов людей разных стран находятся в состоянии физической и психической зависимости от наркотиков. Эта проблема затрагивает жизнедеятельность всего человечества. Во-вторых, данная проблема становится сверхсложной категорией, требующей международного вмешательства в её разрешение. Она требует максимальной и всесторонней сопряжённости международного сотрудничества со стороны всех цивилизованных субъектов мирового сообщества. В-третьих, имея междисциплинарные характеристики (природообразующие, научно-технические, социальные), эта проблема подпадает и под общие правила глобалистики. В-четвёртых, деятельность международной наркомафии крайне негативно влияет на другие всемирные социальные явления [2, с. 315].

На территории бывшего СССР распространение и бытовое потребление наркосодержащих продуктов было характерно для населения Средней Азии, где оно выступало в качестве элемента традиционной культуры её народов. Традициями были установлены половозрастные, ритуальные и другие градации и ограничения употребления мака, индийской конопли и их производных [3, с. 15].

Проблема борьбы с наркотизацией населения и его последствиями была предметом деятельности государства. Так, к середине 30-х гг. прошлого века, в связи с государственной монополией на производство и распространение наркотиков

основной задачей борьбы с наркоманией становится закрытие всех каналов хищения опия [3, с. 16].

Термин «наркомания» этимологически связан с понятием «наркотик» (от греч. *narke* - усыпляющий). Однако терминологическая неопределенность возникает сразу же, как только речь заходит о препаратах, не относящихся к группе опия, т.к. среди средств, отнесенных к наркотикам, лишь опиаты и ноксирон обладают снотворным воздействием. Другие же препараты по своей фармакологической активности являются психостимуляторами, психотомиметиками и т.д. В настоящее время термин «наркотическое вещество» (наркотик) применяется по отношению к тем ядам или веществам, которые способны вызвать при их употреблении эйфоризирующее, снотворное, болеутоляющее или возбуждающее действие [2, с. 220].

Кроме того, в литературе, посвященной проблеме наркомании, встречается точка зрения, что наркотик - это вещество, удовлетворяющее по 3 критериям:

1. Медицинский критерий: это вещество оказывает специфическое (седативное, стимулирующее, галлюциногенное и др.) влияние на ЦНС.

2. Социальный критерий: немедицинское употребление вещества имеет большие масштабы и последствия этого, приобретают социальную значимость.

3. Юридический критерий: данное вещество признано законодательством наркотическим [4, с. 460].

Потребление наркотиков порождает значительные группы людей, паразитирующих на болезненном пристрастии наркоманов к наркотическим средствам. С увеличением количества потребителей наркотиков (в том числе больных наркоманией) растет и количество лиц, стремящихся нажиться на наркобизнесе.

Наркобизнес – это экономическая деятельность, связанная с культивированием, производством и торговлей наркотическими средствами, психотропными или сильнодействующими веществами, с целью получения прибыли. В более ши-

роком понимании термин «наркобизнес» иногда трактуется как оборот денежной массы и прибыли, изъятой у населения посредством незаконного распространения наркотиков.

Потребление наркотических средств и преступность в области наркобизнеса – взаимосвязанные явления. Рост потребления наркотиков влечет и увеличение преступлений в области наркобизнеса, ибо спрос всегда рождает предложение.

В соответствии со статьями 259-266 Уголовного кодекса Республики Казахстан ответственность наступает не за болезнь или вызванное ею состояние, а за противоправные действия, связанные с наркотическими средствами, т.е. за наркотизм, под которым понимается наличие противоправных деяний, совершенных виновным с использованием наркотиков и направленных против здоровья человека [5, с. 96].

В конечном счете, сущность наркотизма состоит в приобщении человека к противоправному употреблению наркотических средств, психотропных веществ [6, с. 42].

Однако, на наш взгляд, под наркотизмом следует понимать совокупность антисоциальных действий, выражающихся в потреблении наркотических средств без назначения врача, незаконных операциях с ними, приобщении других лиц к немедицинскому приёму таких средств, а также создании условий, способствующих их поступлению в незаконный оборот.

Мы будем определять **наркотизм** как наркоманию, рассматриваемую как социальное явление, с точки зрения ее общественных причин, способствующих массовому распространению болезни, а также под углом зрения следствий не только для здоровья человека, но для социальных групп, общества и государства.

Таким образом, термин «наркотизм» значительно шире термина «наркомания», ибо он наряду с болезненным пристрастием к наркотикам характеризует и его социальные проявления. В конечном итоге этим обстоятельством и определяется со-

циальная опасность того и другого явления. Поэтому все преступления, связанные с потреблением наркотиков, можно назвать наркотической преступностью. Очевидна различная степень социальной опасности для общества явлений наркотизма и наркомании, но в целом вряд ли есть какие-либо основания для рассмотрения и оценки их изолированно друг от друга [5, с. 110].

На фоне общего роста наркотизма выделяются еще две тревожных тенденции - увеличение числа несовершеннолетних, больных наркоманией, и все более широкое вовлечение в потребление наркотиков женщин. И, наконец, наркотизм начинает охватывать группы населения с относительно лучшими социально-демографическими показателями (более высокий уровень образования, хорошие жилищные условия, более высокие доходы и т.д.).

Так, анализ развития наркоситуации в Казахстане за последние десять лет свидетельствует о том, что наркотическая ситуация в стране характеризуется существенным обострением, имеющим устойчивую негативную динамику. Об этом свидетельствуют, прежде всего, статистические данные Министерства внутренних дел Республики Казахстан, органов здравоохранения, других министерств и ведомств. Однако есть все основания полагать, что на самом деле ситуация выглядит еще более тревожно, чем показывает статистика. Осложнение наркоситуации обусловлено не только рядом внутренних факторов, но и все теснее связывается с наркотическими процессами, происходящими за пределами страны.

Развитие наркоситуации в Республике Казахстан характеризуется сегодня следующими основными тенденциями:

Во-первых, количество больных наркоманией в республике стремительно увеличивается. За 2003 год количество больных наркоманией составило 48000 человек, за 2009 год - 54081, 2011 год - 49795, 2013 год - 55200. Это официальная статистика, т.е. люди, которые стоят на учете у нарколога, а кол-во неучтенных

в три раза больше.

Во-вторых, постоянно увеличивается количество попыток контрабанды наркотических препаратов через границу Казахстана. Наркотики, поступающие в республику, в основном предназначены для дальнейшей транспортировки в другие страны, но все же достаточно весомая их часть, по оценкам экспертов, около 30%, оседает и реализуется на нашей территории. В целом же масштабы транзита наркотиков через территорию Казахстана оцениваются в 200 тонн ежегодно [7, с. 77].

В-третьих, увеличивается нелегальное производство некоторых видов наркотиков в самой республике. Потенциальные возможности сырьевых ресурсов Казахстана (1,2 млн га), в особенности Шуйской долины, в обеспечении потребностей нелегального рынка наркотиков практически неисчерпаемы [7, с. 77-78].

В-четвертых, в Казахстане быстрыми темпами происходит переход от «легких» наркотиков к «тяжелым» высококонцентрированным и дорогостоящим наркотическим средствам, таким как героин, опий, кокаин. Так, по данным медицинского здравоохранения, около 70% лиц с диагнозом «наркоман» зависимы от героина. «Мода» на эти средства среди молодежи способствует дальнейшей наркотизации населения страны. В последнее время они стали своеобразным атрибутом вечеринок, дискотек, концертов и других развлекательных мероприятий.

В-пятых, увеличение употребления наркотика тесно связано с количеством ВИЧ-инфицированных в стране. Данные статистики свидетельствуют о теснейшей связи роста наркомании в стране, с ростом числа заболеваний СПИДом, вирусным гепатитом и другими серьезнейшими заболеваниями, так как основным преобладающим путем передачи остается парентеральный: через инфицированные шприцы и иглы совместном употреблении наркотиков инъекционным путем. «В республике на 30 июня 2013 года зарегистрировано 20 849 ВИЧ-инфицированных, 1 850 больных СПИДом», - говорится в размещенном

на сайте Центра сообщения. На 31 мая текущего года в Казахстане было зарегистрировано 20 678 ВИЧ-инфицированных, 1 831 больной СПИДом [8].

В целом все обозначенные тенденции свидетельствуют о том, что осложнение наркоситуации в республике в последние годы получает достаточно стремительное развитие. В настоящее время, и тем более в перспективе своего развития, эта проблема способна повлечь за собой возникновение целого ряда серьезных угроз национальной безопасности нашей страны.

Основные предпосылки и причины распространения наркомании и роста наркобизнеса в казахстанском обществе.

Осложнение наркоситуации в Казахстане обуславливают как внешние, геополитические, так и внутренние причины. Системный подход к анализу этих причин позволяет на практике организовать тесное взаимодействие между всеми субъектами государства, прямо или опосредованно ведущих борьбу с наркобизнесом.

1. Геополитические причины. Казахстан, являясь достаточно привлекательным по своему географическому и геостратегическому положению, социально-экономическому потенциалу, оказался втянутым в глобальную систему незаконного распространения наркотиков и злоупотребления ими. Соседство с крупнейшим мировым производителем наркотиков - Афганистаном, главным образом, оказывает влияние на развитие наркоситуации в республике. Сохранение сложной ситуации в Афганистане, где наркобизнес стал основным источником существования всего государства, является основной причиной распространения наркобизнеса в Средней Азии. Несмотря на стремление прекратить культивацию наркотиков, переходному правительству Афганистана трудно предпринять более действенные шаги. Тенденция показывает, что культивация опиатов в настоящее время увеличилась втрое.

В настоящее время Казахстан притягивает торговцев наркотиками по двум

основным причинам: огромный, практически неосвоенный, внутренний рынок и одно из ключевых в географическом плане месторасположение, удобное для транзита наркотических средств.

Также проблема наркотиков теснейшим образом сопряжена с проблемой международного терроризма и религиозного экстремизма. Средства, поступающие от продажи наркотиков, являются одним из основных источников финансирования экстремистских организаций в регионе Центральной Азии [9, с. 20-21].

2. Социально-экономические причины. Резкое обострение социально-экономических проблем в государствах Центральной Азии, в связи с переходом постсоциалистических стран к рыночной системе хозяйствования, явилось благоприятной средой для развития наркобизнеса и роста наркомании.

3. Институционально-правовые причины. Важнейшим фактором, способным либо стимулировать рост проблемы наркобизнеса и наркомании, либо, наоборот, решить ее, является состояние институционально-правовой базы по борьбе и профилактике наркопреступлений.

В общем числе преступлений, связанных с наркотиками и психотропными веществами, свыше трети составляют тяжкие и особо тяжкие преступления (в 2011 г. - 79,2 тыс.) [10, с. 77].

В Республике Казахстан за 2012 год зарегистрировано: 18676 преступлений, связанных с наркотиками, что на 26% больше, чем в 2011 году; более 16000 человек, совершивших преступления, связанные с наркотическими средствами, что на 31% больше, чем в предыдущем году [11, с. 516].

В целом все перечисленные причины осложнения наркоситуации в Казахстане образуют систему, которая существует в режиме саморегулируемой цикличности. В этой связи целесообразно отдельное рассмотрение вопроса организации мер противодействия развитию наркобизнеса и росту наркомании на основе системного учета существующих причин с це-

лью обеспечения на практике тесного и эффективного взаимодействия между всеми субъектами государства, прямо или опосредованно ведущих борьбу с наркобизнесом и наркоманией.

Анализ обстановки в области борьбы с наркоманией в Казахстане позволяет сделать вывод, что надеяться на скорый успех в области борьбы с наркопреступностью нет оснований.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Драган Г.Н., Калачев Б.Ф. Наркомания и наркобизнес: выявление и пресечение незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ. - М., 1998. - 128 с.

2 Миньковский Г.М., Побегайло Э.Ф., Ревин В.П.. Уголовно – правовые средства борьбы с наркотизмом в России. - М., 1994. - 310 с.

3 Калачев Б.Ф., Кикоть В.Я., Голубовский В.Ю. и др. Глобальная угроза безопасности России: незаконное распространение наркотиков (основные тенденции и прогноз развития наркоситуации на постсоветском пространстве): учебное пособие. - СПб., 2000. - С. 15.

4 Омигов В.И. Криминологические и правовые проблемы борьбы с наркоманией и наркотизмом. - М., 1992. - 460 с.

5 Материалы социологического опроса «Роль гражданского общества в решении проблем наркомании РК» 2009 год // <http://www.dvpko.kz/upl/306.doc>.

6 Прохорова М.А. Уголовно-правовая ответственность за незаконное потребление наркотических средств: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - Саратов, 1989. - 42 с.

7 Наркотизация общества: состояние, проблемы, опыт противодействия / отв. ред. М.С. Ашимбаев. - Алматы, 2004. - 77 с.

8 Власть // <http://news.nur.kz/274874.html>.

9 Абдиров Н.М. Уголовно-правовые меры борьбы с наркотизмом и наркобизнесом в Республике Казахстан // В сб.: Система и функции правоохранительных

органов Республики Казахстан. - Караганда, 1996. - С. 20-21.

10 Материалы Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК // <http://www.pravstat.kz/rus/index.php>.

11 Статистический ежегодник Казахстана: стат. сборник / под ред. А.Е. Мешимбаевой. - Астана: Агентство Республики Казахстан по статистике, 2007. - 516 с.

ТҮЙІН

Слепцов И.В., з.ғ.к.,
Қазақстан Республикасы ІІМ
Қостанай академиясы
Қақимова З.Н., магистрант
А. Байтұрсынов атындағы Қостанай
мемлекеттік университеті

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ НАРКОТИЗМ ЖӘНЕ НАШАҚОРЛЫҚ

Мақалада есірткі заттарының пайда болу тарихы, сондай-ақ кәмелетке толмаған жастардың есірткі қолданғанда кездесетін проблемалары қарастырылады. Қазақстанда есірткі жағдайын және қоғамдағы нашақорлықтың өсу себебін анықтауға талдау жасалды.

RESUME

Slepsov I.V., PhD in Law,
Kostanay academy of the IAM
of the Republic of Kazakhstan
Kakimova Z.N., magistrate,
Kostanay State University
after A. Baitursynov

ADDICTION AND NARCOTISM IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

History of origin the narcotic facilities, and also problems arising up as a result of doing drug minor are marked in the article. The analysis of drug situation is conducted in Kazakhstan and reasons of height the drug addictions are deduced in Kazakhstan society.

Е.Е. Каймульдинов
кандидат юридических наук

Ш.М. Токтаргожина
магистрант
Костанайская академия МВД
Республики Казахстан

О некоторых вопросах использования результатов оперативно- розыскной деятельности в уголовно- процессуальном доказывании

Аннотация. В статье автором исследованы проблемы использования результатов розыскной деятельности в уголовно-процессуальном доказывании и обоснованы пути их решения

Ключевые слова: доказательства в уголовном процессе, нарушение уголовно-процессуального законодательства, результаты оперативно-розыскной деятельности

С первых дней независимости Казахстана стремится к построению светского, демократического и правового государства, что неоднократно находило закрепление в ее Конституциях [1]. Конституционные идеи правового государства должны найти свое воплощение в формировании законодательства на идеях права, справедливости, гуманизма, в создании эффективных средств укрепления правопорядка, материальных, организационно-правовых, политических гарантий прав и свобод человека и гражданина [2]. Одними из важных направлений правоохранительной деятельности государства является уголовно-процессуальное производство и оперативно-розыскная деятельность (далее – ОРД). Уголовно-процессуальным кодексом и Законом Республики Казахстан «Об оперативно-розыскной деятельности» была определена система гарантий законности при ее осуществлении.

В последнее время идея использования в уголовном процессе результатов оперативно-розыскной деятельности, вплоть до придания им значения судебных доказательств, не только активно осознается, но и находит свое выражение на практике. В этой связи первостепенное значение, на наш взгляд, приобретают проблемы правового обеспечения и механизмов реализации данных оперативных разработок в уголовном судопроизводстве.

Получение информации, имеющей значение для раскрытия и расследования преступления, является первым звеном в успешном выполнении органами, осуществляющими уголовное преследование своих традиционных обязанностей. Важно, чтобы эта информация своевременно

доводилась до сведения следователей и дознавателей в целях ее использования уже в рамках уголовно-процессуальной деятельности.

Согласно ч. 1 ст. 115 УПК РК доказательствами по уголовному делу являются любые законно полученные фактические данные, на основе которых в определенном законом порядке дознаватель, следователь, прокурор, суд устанавливают наличие или отсутствие общественно опасного деяния, виновность лица, совершившего это деяние и иные обстоятельства, имеющие значение для правильного разрешения дела [3].

Результаты оперативно-розыскной деятельности могут представляться в орган дознания, следователю или в суд, в производстве которого находится уголовное дело, а также использоваться в доказывании в соответствии с нормами уголовно-процессуального законодательства, регламентирующими собирание, проверку и оценку доказательств.

Представление результатов оперативно-розыскной деятельности в указанные органы производится на основании постановления руководителя органа, осуществляющего оперативно-розыскную деятельность в порядке, предусмотренном ведомственными нормативными актами.

Мы согласны с мнением некоторых ученых, что результаты ОРД не представляются:

- если невозможно обеспечить безопасность субъектов (участников) оперативно-розыскной деятельности в связи с представлением и использованием данных результатов в уголовном процессе;

- если их использование в уголовном процессе создает реальную возможность расшифровки (разглашения) сведений об используемых или использованных при проведении негласных оперативно-розыскных мероприятий силах, средствах, источниках, методах, планах и результатах оперативно-розыскной деятельности, о лицах, внедренных в организованные преступные группы, о штатных негласных сотрудниках и о лицах, оказывающих им

содействие на конфиденциальной основе, а также об организации и тактике проведения оперативно-розыскных мероприятий, отнесенных законом к государственной тайне. Решение о непредставлении результатов оперативно-розыскной деятельности по мотивам, изложенным в настоящем пункте, оформляется постановлением руководителя органа, осуществляющего ОРД, и приобщается к материалам дела оперативного учета или соответствующего номенклатурного дела [4].

О принятом решении уведомляется инициатор запроса. В связи с этим, целесообразно дополнить ст. 14 Закона Республики Казахстан «Об оперативно-розыскной деятельности» положением о том, что результаты ОРД не представляются, если их использование в уголовном процессе создает реальную возможность расшифровки (разглашения) сведений об используемых или использованных при проведении негласных оперативно-розыскных мероприятий силах, внедренных в организованные преступные группы, о штатных негласных сотрудниках и лицах, оказывающих им содействие на конфиденциальной основе, а также об организации и тактике проведения оперативно-розыскных мероприятий, отнесенных законом к государственной функции.

Результаты оперативно-розыскной деятельности (мероприятий), связанные с ограничением конституционного права граждан на тайну переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений, а также с проникновением в жилище против воли проживающих в нем лиц (кроме случаев, установленных Законом), могут быть использованы в качестве доказательств по делам лишь тогда, когда они получены по разрешению прокурора на проведение таких мероприятий и проверены следственными органами в соответствии с уголовно-процессуальным законодательством.

В соответствии со ст. 13 Конституции РК и на основании УПК РК каждый задержанный, заключенный под стражу, имеет право пользоваться помощью адвоката

(защитника) с момента объявления ему протокола задержания или постановления о применении меры пресечения в виде заключения под стражу, а каждый обвиняемый в силу указанной конституционной нормы и на основании УПК имеет право пользоваться адвокатом (защитником) с момента предъявления обвинения. При нарушении этого конституционного права все показания задержанного, заключенного под стражу, обвиняемого и результаты следственных действий, проведенных с его участием, должны рассматриваться судом как доказательства, полученные с нарушением закона.

Нарушение порядка собирания, проверки и оценки доказательств лишает их юридической силы и значения доказательств. Анализ практики свидетельствует, что судебные инстанции строго следят за соблюдением процессуального закона, регулирующего правовой режим судебных доказательств.

Непосредственно осуществление следователем некоторых оперативно-розыскных мероприятий, например, прослушивание телефонных разговоров, не превращает, вопреки позиции части практических работников, это мероприятие в следственное действие. Его результаты могут быть признаны доказательствами лишь после осуществления всех этапов решения вопроса об их допустимости, указанных в ст. 15 Закона РК «Об оперативно-розыскной деятельности» [5].

Принятие решения об использовании результатов ОРД в доказывании по уголовному делу должно включать не только положительные ответы на вопросы, связанные с относимостью к уголовному делу данных, которые содержатся в делах оперативного учета, невозможностью без них установить существенные обстоятельства, выбором вида доказательств, через которые они будут введены в уголовный процесс, но и их представлением органам расследования сведений, необходимых для формирования, проверки и оценки соответствующих доказательств в процессе доказывания. Отрицательный ответ, хотя

бы на один из перечисленных вопросов должен вести к отказу от использования результатов ОРД в процессе доказывания (но это не исключает возможность их использования для поиска возможных источников доказательств, выработки тактики и методики расследования).

С учетом вышеизложенного анализа обосновано, что результаты оперативно-розыскных действий - это оперативно-розыскная информация, содержащаяся в:

- справках (рапортах) оперативного сотрудника, проводившего оперативно-розыскные мероприятия;
- сообщениях конфиденциальных источников;
- заключениях различных предприятий, учреждений, организаций, а также должностных лиц;
- материалах фото-, кино-, звуко- и видеозаписей, произведенных в процессе оперативно-розыскных мероприятий;
- различных материальных предметах, полученных гласно и негласно при осуществлении оперативно-розыскных мероприятий оперативными подразделениями государственных органов о наличии или отсутствии общественно опасного деяния, виновности лица, совершившего это деяние, и иных обстоятельствах, имеющих значение для правильного разрешения дела.

Следует отметить, что до настоящего времени не выработана единая терминология, которая бы рационально обозначала процессы, возникающие в ходе реализации результатов оперативно-розыскной деятельности.

По нашему мнению, наиболее полно и точно отвечает всем предъявляемым требованиям термин «уголовно-процессуальная интерпретация результатов оперативно-розыскной деятельности», которая заключается в истолковании полученных оперативно-розыскным путем результатов в отношении как их содержания, так и формы с позиции их возможности и целесообразности использования при расследовании уголовных дел.

По нашему мнению, в уголовно-процессуальном доказывании возможно использовать материальные (физические) носители информации (фонограммы, видеозаписи, киноленты, фотоснимки), на которых запечатлена информация, могущая служить средством к обнаружению преступления; акты, справки, рапорты, протоколы, отражающие результаты оперативно-розыскного мероприятия и факт применения технических средств: расшифровки (распечатки) оперативно-розыскными подразделениями прослушанных телефонных переговоров и иных сообщений, передаваемых по сетям электрической связи. Эти документы играют важную удостоверительную роль для последующей процессуальной проверки. Оптимальным вариантом вовлечения результатов оперативно-розыскных мероприятий в уголовно-процессуальную деятельность является их истребование и представление в порядке, установленном ст. 130 УПК РК, и фиксация этих обстоятельств в составленном с соблюдением статей УПК РК протоколе представления предметов и документов. С учетом того, что результаты оперативно-розыскных мероприятий составляют государственную тайну и подлежат рассекречиванию только на основании постановления руководителя органа, осуществляющего оперативно-розыскную деятельность (ст. 14 Закона РК «Об оперативно-розыскной деятельности»).

По уголовному делу результаты оперативно-розыскной деятельности часто создают благоприятные условия для определения вида, подготовки и успешного осуществления многих процессуальных действий. Они позволяют получить ценный информационный материал, который помогает понять происхождение и смысл тех или иных явлений, наметить направление расследования и оптимальные следственные версии, выяснить личность потерпевшего, установить причастных к расследуемому

деянию или знающих о нем лиц, а равно решить, где, как и что искать. Однако любая информация, полученная посредством оперативно-розыскных мероприятий, может стать судебным доказательством только в том случае, если она «вошла» в уголовное судопроизводство процессуальным путем. Пока такой путь не использован, она остается вне процесса, имея сугубо ориентирующее значение. Причины, породившие такое заключение, можно свести к двум: отсутствие предусмотренного процессуальным законом источника; отсутствие процессуальной формы собирания.

Осуществление оперативно-розыскных мероприятий позволяет использовать результаты ОРД в уголовно-процессуальном доказывании и, стало быть, в достижении задач уголовного судопроизводства, однако порождает одновременно большие теоретические и практические проблемы о соотношении этих двух сфер борьбы с преступностью.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

- 1 Конституция Республики Казахстан: принята 30 августа 1995 года. - Алматы, 2011.
- 2 Концепция правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года: утверждена Указом Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 года №858 // Казахстанская правда. – 2009. – 28 августа.
- 3 Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан: Кодекс Республики Казахстан от 13 декабря 1997 г. N 206. - Алматы, 1997.
- 4 Миньковский Г.М. Доказательства. Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РСФСР. –М., 1997. - С. 137 - 139.
- 5 Об оперативно-розыскной деятельности: Закон Республики Казахстан от 15 сентября 1994 года №154-ХІІ. - Алматы: Юрист, 2003.

ТҮЙІН

Каймульдинов Е.Е., з.ғ.к.,
Токтаргожина Ш.М., магистрант,
Қазақстан Республикасы ІІМ
Қостанай академиясы

ЖЕДЕЛ ІЗДЕСТІРУ ҚЫЗМЕТІ
НӘТИЖЕЛЕРІН ҚЫЛМЫСТЫҚ ІС
ЖҮРГІЗУ ДӘЛЕЛДЕМЕЛЕРІНДЕ
ҚОЛДАНУДЫҢ КЕЙБІР
МӘСЕЛЕЛЕРІ ТУРАЛЫ

Мақалада жедел іздестіру қызметінің нәтижелерін қылмыстық іс жүргізу дәлелдемесінде қолдану мәселелері зерттелген және оларды шешу жолдары негізделген.

RESUME

Kaimuldinov E.E., PhD in Law,
Toktargozhina Sh.M., magistrate,
Kostanay academy of the IAM
of the Republic of Kazakhstan

SOME QUESTIONS OF USING THE
RESULTS OF OPERATIONAL AND
INVESTIGATIVE ACTIVITY IN
CRIMINAL PROCEDURE PROVING

The author investigated in the article the problems of using results of operational and investigative activity in criminal procedure proving and motivated the ways of their solution.

П.В. Волошин

кандидат юридических наук

Т.М. Шугаев

магистрант

Костанайская академия МВД

Республики Казахстан

Особенности современного мошенничества в социально- экономической жизни Республики Казахстан

Аннотация. Статья посвящена определению влияния экономических отношений в государстве на состояние преступности, связанной с обманом и злоупотреблением доверием.

Ключевые слова: мошенничество, обман, компьютерное и страховое мошенничество, банковское мошенничество.

Мошенничество как часть преступности в целом испытывает на себе естественное влияние экономических отношений в государстве. Объекты покушения мошенников меняются в зависимости от времени, направлений развития экономики, капиталовложений физических лиц, предприятий и организаций.

В 90-е годы прошлого века наиболее характерным было мошенничество, совершаемое на мелком бытовом уровне: при покупке валюты с рук, при игре в наперсток, в карты, хищении жилищных купонов населения и т.п. К карточным шулерам добавились новые: «каталы», «кидалы», «ломщики», «наперсточники». Рынок создал и сделал возможным появление новых видов мошенничества. Это банковское мошенничество (хищение путем получения кредитов, использование поддельных авизо и т.д.), компьютерное и страховое мошенничество, мошенничество при сделках с недвижимостью, в том числе ипотеке, в сфере малого бизнеса и многое другое. Появляются мошенники, обещающие содействие в получении банковских займов, доставке автомобилей из стран дальнего зарубежья и т.д. В связи с ростом цен на жилье увеличивается число жилищных мошенников. Довольно часто мошенничество встречается в строительной сфере. Реже факты совершения мошенничества встречаются в промышленных, транспортных и сельскохозяйственных предприятиях, учреждениях, организациях.

Случаи мелкого бытового мошенничества стали появляться реже в связи с упорядочением рыночных отношений, повышением экономической грамотности населения, улучшением работы финансовых

институтов, повышением роли уголовного и иного законодательства, охраняющих имущественные отношения в стране.

Мошенники оперативно реагируют на изменения в социально-экономической сфере жизни и изобретают новые виды своей преступной деятельности. Так, во всем мире, и в Казахстане в том числе, наблюдается бурный рост компьютерного мошенничества.

В связи с повсеместным внедрением компьютерной техники и сетевых технологий всё больший удельный вес в числе средств, используемых для мошеннических посягательств, начинают занимать средства компьютерной техники и компьютерно-сетевые технологии. В ходе их использования осуществляются манипуляции с компьютерными программами, компьютерными данными или аппаратной частью ЭВМ.

Компьютерное мошенничество – это одна из реалий современной общественной жизни. У этого вида преступлений есть свои особенности: высокая латентность, сложность своевременного выявления, трудность сбора и оформления доказательной базы [1, с. 24].

Надо отметить, что в целом компьютерных преступлений выявляют очень мало, для этого нужны высококвалифицированные специалисты. Высокая степень их латентности объясняется, прежде всего, общей сложной криминогенной обстановкой и специфичностью предмета преступного посягательства, обуславливающей необходимость обладания специальными познаниями.

Особенно привлекательные перспективы для совершения мошенничества открыло для преступников появление сети Интернет. Развиваясь, Интернет перестал быть только средством обмена информацией, а приобрел многофункциональность. Стремительное развитие информационных технологий и международной сети Интернет сделало возможным появление новых видов преступного обмана. Широкое распространение получили мошеннические махинации в Интернете. Мошенничество

с использованием Интернет стало принимать угрожающие размеры, особенно в наиболее развитых в информационном плане странах.

Интернет в настоящее время находится в какой-то мере вне законодательного регулирования и контроля государственных органов, что порождает различные правонарушения и преступления под действием нескольких факторов, которые существенно влияют на криминогенную обстановку, сложившуюся вокруг Интернета: возможность мошенничества при заключении сделок через Интернет, возможность хищения из виртуальных магазинов, а также создание виртуальных финансовых пирамид; возможность совершения сделок и операций, скрытых от налогов; возможность нарушения авторских и патентных прав, а также использования различных информационных баз правоохранительных и контролирующих органов; возможность совершения преступлений в сфере компьютерной информации.

Проблема безопасности интернет-платежей является основной для виртуальных магазинов. Данные специальных карт, предназначенных для оплаты покупок в Интернете, часто становятся добычей мошенников. Иногда их воруют прямо из баз данных магазинов. А некоторые преступники специально «открывают» виртуальные магазины, реально ничем не торгующие, для сбора информации о картах, предназначенных для безналичных платежей через Интернет.

Самый популярный вид сетевого жульничества - обещание призов и подарков. Условием получения приза является небольшой взнос на «почтовые расходы» или незначительная покупка. По такому же принципу организован обман под названием «предложение работы на дому». Популярно в Интернете и мошенничество, связанное с «клубами покупателей» и обещанием дешевого отдыха и турпоездки. Большие объемы потерянных понапрасну денег приходятся в мире на средства для похудения и предложение различных диет. Процветает деятельность дистрибьютор-

ских сетей, которые распространяют полисы накопительного страхования методом многоуровневого маркетинга.

Перед государственными контролирующими и правоохранительными органами сейчас стоит задача предупреждения правонарушений и преступлений, совершаемых в Интернете и с использованием Интернета. Причем сделать это можно, только объединив усилия государственных и правоохранительных органов разных стран в рамках международного соглашения.

Компьютерные технологии обладают такими свойствами, что даже традиционные преступления, совершаемые посредством компьютера, приобретают столь специфические особенности, что порождают сомнения в возможности их соотнесения с известными составами. Если традиционное мошенничество отличается тем, что, будучи обманутым или введенным в заблуждение, потерпевший как бы «сам», «по собственной воле» передает имущество виновному, то компьютерное мошенничество не предполагает физического «контакта» виновного с потерпевшим: последний всего лишь вдруг с удивлением обнаруживает, что клиент его банка солидно пополнил свой счет.

Проблемы, связанные с возможностью «обмана» ЭВМ, можно решать по-разному. Некоторые ученые, например, предлагают ввести компьютерное мошенничество в рамки традиционных преступлений против собственности. Подобная практика существует в ряде некоторых зарубежных стран (подобные нормы включены в законодательство США, Нидерландов, Финляндии, Германии и ряда других стран). Вместе с тем, поскольку ответственность за данное преступление предусмотрена точно такая же, что и за обычное мошенничество, то выделение компьютерного мошенничества в отдельный самостоятельный состав продиктовано, скорее всего, лишь необычностью способа совершения преступления с использованием компьютерной техники.

По нашему мнению, наиболее обоснована

позиция Бойцова А.И., который считает, что «в силу абстрактно сформулированной нормы никакой надобности в выделении хищения с использованием компьютерных технологий в отдельный состав не существует. В ситуациях же, когда применение средств компьютерной техники может получать свою уголовно-юридическую оценку в рамках традиционного понятийного аппарата уголовного права, в лучшем случае будет достаточным рассматривать использование компьютера в качестве квалифицированной разновидности соответствующего деяния в силу увеличения его общественной опасности, размера причиняемого вреда, круга лиц, которые могут пострадать, и сложности предотвращения последствий» [3, с. 317].

Еще одной сферой рыночных отношений, ставшей благоприятной для совершения мошенничества, стала банковская деятельность. Серьезной проблемой для банков и других кредитных организаций в настоящее время является невозвращение судозаемщиками взятых кредитов.

Как правило, к уголовной ответственности за мошенничество привлекаются лица, создавшие так называемые «лже-предприятия» только в целях получения кредитов и (или) использовавшие для их получения поддельные документы. Установление при этом факта нецелевого использования заемных средств и очевидное отсутствие возможности исполнить обязательства по возврату кредита расцениваются как доказательства совершенного преступления.

При хищении виновный преследует корыстную цель противоправного, безвозмездного изъятия имущества (денежных средств) в свою пользу или в пользу третьих лиц. Об этом могут свидетельствовать факты сокрытия заемщиком данных о себе, переезд с места жительства и несообщение об этом кредитору, использование кредита сразу после получения на личные цели (раздача в виде коммерческих кредитов), характер последующих действий заемщика после того, как обнаружен факт получения кредита по подложным документам

(воспрепятствование получению достоверной информации о его фактическом финансово-хозяйственном положении; скрылся от кредитора, от правоохранительных органов и т.д. и т.п.).

В этой связи интересны рассуждения П.С. Яни о наличии прямого неопределенного умысла на завладение кредитными средствами в момент их получения, когда лицо осознает, что при определенных обстоятельствах, именуемых «коммерческим риском» (в его позитивном уголовно-правовом значении), оно не сможет возратить кредитные средства, тем более, если кредит был получен с использованием заведомо ложных сведений о своем хозяйственном положении или финансовом состоянии, что и явилось причиной выдачи кредита, так как иначе кредит и не выдавался бы в связи с отсутствием у заемщика реальных необходимых гарантий возврата кредита [3, с. 68-69].

В настоящее время наблюдается рост хищений средств со счетов пластиковых карт. Махинации с пластиковыми карточками начались почти сразу с момента их появления. Используются различные схемы. Например, компании посылали по почте договоры, рекламные проспекты своим потенциальным клиентам. Часть этой информации перехватывалась. Таким образом, узнавали номера карточек. С помощью этих номеров по телефону делался заказ товаров. Некоторые продавцы добавляли к чекам дополнительные суммы. Таким образом, клиенту приходилось платить, если он не замечал изменения в сумме за несовершенные покупки.

Серьезной проблемой для рыночной экономики является мошенничество, совершаемое в сфере страхования. Страховое мошенничество совершается в области, связанной с заключением, действием и выполнением договоров об обязательном или добровольном страховании. Его особенность, по сравнению с мошенничеством в других сферах общественной жизни, основана на том, что виновный

путем обмана или злоупотребления доверием нарушает отношения по защите имущественных интересов физических и юридических лиц при наступлении определенных последствий (страхового случая) за счет денежных фондов, формируемых из уплаченных ими страховых взносов (страховых премий); извлекает из этого незаконную материальную выгоду, одновременно причиняя имущественный ущерб законным собственникам или владельцам.

Помимо больших преступных доходов мошенничество в страховании сопряжено с совершением целого ряда опасных преступлений: подлога, должностных злоупотреблений, умышленного уничтожения или повреждения имущества. Необходимость выделить все объективные признаки этого преступления с учетом двойного объекта (собственность и нормальная деятельность страховых компаний) диктует введение самостоятельной нормы, предусматривающей ответственность за мошенничество в страховой сфере.

Таким образом, резюмируя изложенное, можно констатировать, что с развитием рыночной экономики следует ожидать адекватного роста мошеннических проявлений, которые нередко становятся составной частью реального экономического оборота, особенно его теневой стороны. Следовательно, в будущем можно ожидать, что проблема предупреждения мошенничества в различных сферах социально-экономической жизни будет сохранять свою актуальность.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Дворецкий М.Ю. Преступления в сфере компьютерной информации (уголовно-правовое исследование): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Волгоград, 2001. – 25 с.
- 2 Бойцов А.И. Преступления против собственности. - СПб., 2002. – 350 с.
- 3 Яни П.С. Экономические и служебные преступления. - М., 1997.

ТҮЙІН

Волошин П.В., з.ғ.к.,
Шугаев Т.М., магистрант,
Қазақстан Республикасы ІІМ
Қостанай академиясы

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ
ӨМІРІНДЕГІ ҚАЗІРГІ ЗАМАНДАҒЫ
АЛАЯҚТЫҚТЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Мақалада компьютерлік ақпарат, банктік қызмет, сақтандырушылық бизнес саласындағы алаяқтық қылмыстар қарастырылады.

RESUME

Voloshin P.V., PhD in Law,
Shugayev T.M., magistrate,
Kostanay academy of the IAM
of the Republic of Kazakhstan

**PARTICULARITIES OF MODERN
CHEAT IN SOCIAL AND ECONOMIC
LIFE OF THE REPUBLIC
OF KAZAKHSTAN**

The article considers the trends of computer fraud, bank activity and insurance. In author's opinion the objects of cheats attempt change from time, the direction of economic development, the capital investment of physical person, enterprising and organization.

А.Х. Нургазина

магистрант

А. Байтұрсынов атындағы

Қостанай мемлекеттік университеті

Бұзақылық құрамын заңи талдау

Аңдатпа. Мақалада бұзақылық құрамы заңи талданады, бұзақылықтың объективтік жағының, объектісінің, субъективтік жағының, субъектісінің негізгі мәселелері қарастырылады.

Түйін сөздер: бұзақылық, бұзақылықтың объектісі, бұзақылықтың объективтік жағы, бұзақылықтың субъектісі, бұзақылықтың субъективтік жағы.

Бұзақылық құрамының белгілеріне, басқа қылмыстардағыдай, объект, субъект, объективтік жағы, субъективтік жағы жатады.

Қылмыстың субъективтік жағы субъектінің жазасының және қылмыстық жауапкершіліктің сипатын белгілейді, оған қылмысты саралау және жазаның дараландырылуы тәуелді.

«Қылмыстың болашақтағы объективтік жағы ең тиімді қалыпта адамның санасында қалыптасады және кейіннен қандай да бір шамада ақиқатта жүзеге асады, өйткені субъективтік жақ субъектінің психикасындағы құрамның объективтік жағының «өзіндік моделі» болып табылады», - деп белгілеп кетеді В.Н. Кудрявцев.

Сондықтан қылмыстың субъективтік жағын дұрыс анықтаудың негізі болып жасалғанның объективтік жағдайларының анализі табылады [1]. Осыған байланысты әдебиетте нақты тұлғаның әрекетке (әрекетсіздікке) және жағымсыз зардаптарға психикалық қатынасын өзі анықтау қажеттілігі қылмыстың объективтік және субъективтік жағынан шығады. Егер олар субъективтік жағында көрініс тапса қылмыстың объективтік белгілері кінәға жатқызылуы мүмкін [2].

Басқа қасақана қылмыстардағыдай бұзақылықтың субъективтік жағымен кінә, ниет және мақсат қамтылады. Кінә бұзақылықты жасау кезінде субъектінің өзінің әрекеттеріне және пайда болған зардаптарға психикалық қатынасымен сипатталады.

ҚР ҚК-нің 20-бабына сәйкес тікелей ниетпен жасалған қылмыс болып адам өз іс-әрекетінің (әрекетсіздігінің) қоғамға қауіпті екенін ұғынып, оның қоғамдық

қауіпті зардаптары болуының мүмкін екенін немесе болмай қоймайтынын алдын ала біліп және осы зардаптардың болуын тілеп, тікелей ниетпен жасалған қылмыс танылады.

Қазақ ССР ҚК-нің 8-бабында тікелей ниет, адаммен өзінің іс-әрекет және әрекетсіздігінің қоғамға қауіптілігін ұғынуы, оның қоғамға қауіпті зардаптары болуын алдын ала біліп, оны тілеуі деп, ұғымы кең және нақты түсіндірілмеген [3]. Бұл жерде бұрын әрекет еткен кодексте «мүмкін екенін» және «болмай қоймайтынын» терминдері қолданылмаған.

ҚР ҚК-нің 20 б. 3-бабына сәйкес қылмыс жанама ниетпен жасалған деп танылады, егер адам өз іс-әрекетінің (әрекетсіздігінің) қоғамға қауіпті екенін ұғынып, оның қоғамдық қауіпті зардаптары болуы мүмкін екенін алдын ала білсе, осы зардаптардың болуын тілемесе де, бұған саналы түрде жол берсе не бұған немқұрайды қараса.

Бұзақылық әрекеттерінің қоғамдық тәртіпті өрескел бұзушылық және қоғамға ашық құрметтемеушілік ретінде көрінетін сипаты олардың тек қана тікелей ниетпен жасалынатынын айғақтайды. Олардың сипаты тек қана қоршаған адамдарға ғана емес, субъектінің өзіне анық және олар адамның өзі тиісті зардаптардың болуын қалағанда ғана жасалуы мүмкін.

Қылмыстың субъективтік жағына сонымен қатар қылмыстың ниеті және мақсаты жатады [4]. Субъективтік жақтың бұл элементтері әр қасақана қылмысқа, сонымен қатар әр адамның саналы ісіне тән.

Бұзақылық жасаудың ниетін жиі қоғамды құрметтемеушілік сезімі деп анықтайды. Бірақ оның қалыптасуы кезінде психологияда 100-ден асатын сезім мағынаға ие және ие бола алады. Оларға тоқталсақ, бұзақылық ниеттің қалыптасуы кезінде ашу, ыза, атаққұмарлық, өзі туралы жоғары ойлау, қызғаныш, өш, негативтік, жазаланбаушылық, т.б. орын алуы мүмкін. Сезімдерден басқа адамның белгілі бір қоғамға қарсы бағытталған қызығушылықтары (мысалы, эгоистік), сонымен қатар жалпы танылған әдепке қарсы көзқарастары мен сенімдері орын алады [5].

Бұзақылық ниеттерге қоғамдық пікірге өзін қарсы қою, қандай да бір қалыпта қоршаған адамдардың өмір сүру ережелеріне, адамгершілік және сыпайылық нормаларына өзін қарсы қою, мас күйінде «айбын», «батылды» көрсету, алда пайда болуы мүмкін жауапкершілікке немқұрайлық, жәбірленушіні қорқыту немесе кемсіту, т.б. көрінісіндегі ниеттер жатады. Осы және өзге ұқсас ішкі ниеттер қоғамға анық құрмет көрсетпегендікті, қоғамдық тәртіпті өрескел бұзған адамның әрекетінің психикалық себебін көрсетеді [6].

Қылмыстық құқық бойынша қылмыстың субъектісі болып қылмысты жасау кезіне қылмыстық заңмен орнатылған жасқа толған, есі дұрыс жеке тұлға табылады.

Қылмыс субъектісінің белгілері ҚР ҚК-нің 1 б. 14-бабында ашылып көрсетіледі. Онда: «есі дұрыс, осы Кодексте белгіленген жасқа толған жеке адам ғана қылмыстық жауапқа тартылуға тиіс», - деп айтылған.

ҚР ҚК-нің 1б. 14-бабында бүкіл азаматтардың заң алдында теңдігі принципі көрініс табады. Онда былай деп айтылып кеткен: “Қылмыс жасаған адамдар шығу тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, сеніміне, қоғамдық бірлестіктерге қатыстылығына, тұрғылықты жеріне немесе өзге де кез келген мән-жайларға қарамастан заң алдында бірдей”.

ҚР ҚК-нің 1б. 14-бабында айтылған жеке тұлғалар болып ҚР ҚК-нің 6 және 7 бабында көрсетілген Қазақстан Республикасының азаматтары, азаматтығы жоқ адамдар және шетел азаматтары табылады. Қылмыстық заңның нормалары қалыпты психикалық қабілетке ие, қоршаған жағдайларға бейімделе алатын, өз жүріс-тұрысының маңыздылығын түсініп, өзінің әрекеттеріне (әрекетсіздіктеріне) басшылық жасайтын тұлғаларға бағытталған.

Тұлғаның жасаған әрекеті үшін қылмыстық-құқықтық жауапкершілікке тарту жасының минимумын орнатқан кезде заң шығарушы тұлғаның жеткіншек және жас кезіндегі психофизикалық даму ерекшеліктерін басшылыққа алады. 16 жасқа толмаған

тұлғалар әдетте өз әрекеттерінің әлеуметтік маңыздылығын толық мөлшерде түсіне алмайды, сондықтан қылмыстық тәртіпте жауапкершілікке тартылуы тиіс емес.

Бұрынғы заңнама бойынша жай бұзақылықтың субъектісі болып 16 жасқа толған есі дұрыс тұлға табылатын, ал қасақана немесе аса қасақана бұзақылық жасалған кезде жауапкершілік 14 жастан басталатын. Бұл шақта жас адамдар бұл әрекеттердің қоғамға қауіптілігін және құқыққа қарсылығын түсінеді.

Қылмыстық құқық бойынша қылмыстың субъектісіне тек қана есі дұрыс адамдарды жатқызады. Есі дұрыс емес жағдайындағы тұлға ҚР ҚК-нің 16-бабына сәйкес қылмыстық жауапкершілікке тартылмайды және қылмыстың субъектісі болып табылмайды, оған тек қана медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шаралары қолданылуы мүмкін. Қылмыстық жауапкершілікке тартылатын тұлғаның есі дұрыс немесе есі дұрыс еместігі жөнінде сұрақ туындағанда оның психикалық жағдайын анықтау үшін сот-психиатриялық сараптамасы тағайындалады.

Бұзақылықтың субъектілері, әдетте, “тәртіпсіз, мәдениетсіз, отбасында, мектепте, ұжымда дұрыс тәрбие алмаған адамдар” болып табылады [7].

Бұзақылықтың объектісін қарастыра отырып, қылмыстың объектісі кез-келген қылмыс құрамының, соның ішінде бұзақылықтың міндетті элементтерінің бірі болып табылатынын атап көрсету керек; объектісіз қылмыс жоқ.

Кез-келген қоғамға қауіпті әрекет Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексімен қарастырылған қылмыс ретінде белгілі бір объектіге қол сұғушылық болып табылады, ол кезде тікелей объектіге елеулі зардап әкелу қаупі келтіріледі немесе келтіру қаупі пайда болады.

Қол сұғушылыққа қандай объект салынғанына байланысты әрекеттің қоғамға қауіптілігінің дәрежесі елеулі шамада болады. Объектіні дұрыс анықтау ұқсас қылмыс құрамдарын бір-бірінен ажыратуға мүмкіндік береді.

Қылмыстың объектісі болып әдетте

қоғамдық қатынастар саналады. Алайда кез-келген қоғамдық қатынастар қылмыстық заңмен қорғала бермейді, тек қана заң шығарушы позициясынан неғұрлым құнды деп саналатындары ғана.

ҚР ҚК-нің 2-бабында: “Кодекстің міндеттері адам мен азаматтың құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін, меншікті, ұйымдардың құқықтарын мен заңды мүдделерін, қоғамдық тәртіп пен қауіпсіздікті, қоршаған ортаны, Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысы мен аумақтық тұтастығын, қоғам мен мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделерін қылмыстық қол сұғушылықтан қорғау, бейбітшілік пен адамзаттың қауіпсіздігін қорғау, сондай-ақ қылмыстардың алдын алу болып табылады”, - деп атап кеткен. Бұл жерде қылмыстық заңмен қылмыстық қол сұғушылықтан қорғалатын ең маңызды қоғамдық қатынастардың шеңбері анықталған.

Бұзақылықты қоғамдық тәртіпке қол сұғушылық деп анықтайтын ҚР ҚК-нің 257- бабы “Қоғамдық қауіпсіздікке және қоғамдық тәртіпке қарсы қылмыстар” деп аталатын 9-тарауында орналасқан. Сондықтан да “қоғамдық қауіпсіздік” және “қоғамдық тәртіп” түсініктерінің арақатынасын көрсету дұрыс деп санаймыз.

Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 26 маусымдағы “Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі туралы” Заңының 1-бабы: “...Қоғамдық қауіпсіздік... Қазақстан Республикасының азаматтары өмірінің, денсаулығының және игілігінің, сондай-ақ Қазақстан қоғамы құндылықтарының нұқсан келтіруге қабілетті ықтимал қауіптер мен қатерлерден саяси-құқықтық, рухани-адамгершілік, әлеуметтік жағынан қорғалуы...”, - деп атап кеткен.

Қоғамдық тәртіп кең ұғым болып табылады. Тұлғаға, меншікке және т.б. тиіспеушілікке қол сұғу қандай да бір шамада зардап келтіреді. Алайда бұзақылықтың объектісі болып оның бөлігі ғана, анығырақ айтқанда қоғамда өмір сүрудің ережелерін, азаматтардың ең маңызды міндеттерінің бірі азаматтардың заңды мүддесін сақтауға

негізделген қоғамдық тәртіп бола алады.

Бұзақылық жасау кезінде мәселе азаматтардың, мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының дұрыс өмір сүруін қамтамасыз ететін біздің мемлекетімізде орнатылған қоғамдық тәртіпке қол сұғушылық туралы болады. Олардың жұмысы азаматтардың қалыпты өмірі, тұрмысы, қызметі жөніндегі маңызды қоғамдық қатынастарды өз қорғауына алатын құқықтық нормалармен регламенттеледі.

Қоғамдық тәртіптің тұлғаның және қоғамның материалдық және рухани қажеттіліктерін қанағаттандыруын қамтамасыз ететін, қоғамдық институттар мен қатынастардың қалыпты қызмет атқаруы деген анықтамасы мен Қазақстан Республикасының “Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі туралы” заңында берілген қоғамдық қауіпсіздіктің анықтамасынан шыға отырып, бұл түсініктердің арасында елеулі байланысты орната аламыз. Қоғамдық тәртіп те, қоғамдық қауіпсіздік те адамның құқықтары, бостандықтары, мүдделерін жүзеге асыру, басқаша айтқанда тұлғаның түрлі материалдық және рухани қажеттіліктерін асыру үшін қажетті қоғамның жағдайы болып табылады. Қоғамдық қауіпсіздік, осылайша, қоғамдық тәртіптің қорғалған күйі деп түсіндірілуі мүмкін. Бұл түсініктердің арақатынасын осылай түсінуде бұзақылықты қоса отырып ҚР ҚК-нің 9-тарауымен қоғамдық қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпке қарсы қылмыстарды біріктірудің терең мағынасы жатыр. Қоғамдық тәртіп пен қауіпсіздікті қорғау Қылмыстық кодекстің міндеттерінің бірі болып көрсетілген. Бұл міндеттің Қылмыстық кодекстің алдыңғы қатарлы міндеті – адам мен азаматтардың құқықтары, бостандықтары мен заңды мүдделерінің қорғау міндетімен байланысы анық болып отыр.

Алайда заң әдебиеттерінде бұзақылық объектісінің түсінігі мен түсіндіруінде бірыңғайлық жоқ.

Бір авторлар бұзақылықтың объектісі деп қоғамдық тәртіпті, ал азаматтарға

қол сұғушылықпен ұштасқан жағдайларда екінші объект болып қоғамдық қауіпсіздікті таниды [8].

Зерттеушілердің көпшілігі бұзақылықтың тікелей жалғыз объектісі деп қоғамдық тәртіпті таниды, басқалары бұзақылықтың объектісі болып қоғамдық тәртіп және басқа еш нәрсе танылмайды деп анықтайды.

Кейбір заңгер-ғалымдар бұзақылықтың тікелей объектісі деп адамның денсаулығы, ар-намысы, қадір-қасиеті, сонымен қатар меншігін көрсетеді. Бұзақылық құрамына тән ерекшелік болып қылмыстық қол сұғушылықтың тікелей және негізгі объектісінің міндетті және ажырамас байланысы танылуы керек.

Кінәлі адам бұзақылықты жасай отырып адамды соққыға жығады, дене жарақаттарын әкеледі, былапыт сөйлейді. Әрине, ол азаматтың денсаулығына зиян келтіреді, оның ар-намысы мен қадір-қасиетіне қол сұғады. Алайда, бұл зардаптардың барлығын, бұзақылық жасаған адам мен жәбірленуші субъектісі болып табылатын қоғамдық қатынастардан бөлек қарастыруға болмайды. Азаматтың денсаулығы, ар-намысы, қадір-қасиеті бәрі қоса алғанда белгілі бір қоғамдық қатынастардың мазмұнын құрайды. Ал әрқайсысы жеке қол сұғушылықтың объектісі болып таныла алмайды, зардап оның барлық жақтарына келтіріледі, олардың арақатынасы айтарлықтай бұзылады. Бұл жерде бұзақылықтың объектісі – қоғамдық тәртіпке қауіпті зардап келтіру механизмін байқауға болады.

Қоғамдық тәртіп егер адамның көрсетілген құқықтары бұзылмаса бұзылуы мүмкін емес. Егер адамның көрсетілген құқықтарына зардап келтірілсе, бірақ негізгі объектіге (қоғамдық тәртіпке) қылмыстық қол сұғушылық орнатылмаса, онда бұзақылық құрамы жоқ.

Қоғамдық тәртіп егер көрсетілген адамның құқықтары бұзылмаса, бұзылуы мүмкін емес. Басқаша айтқанда адам жоқ жерде, бұзақылық та жоқ. Қоғамдық тәртіпке қол сұғушылық кезінде келтірілген зардап көрсетілген адам құқықтарын бұзудың шегінен шығып кетсе, жасалған әрекет бұзақылық құрамы шегінен шығып кет-

кен әрекет деп қарастырылуы керек. Ол енді қылмыстардың жиынтығы саралану тәртібімен саралануы керек.

Бұзақылықтың объективтік жағы, қылмыстық жазаланатын бүкіл әрекеттер түрлеріне тән, оның негізгі белгілері заңда жақсы сипатталған.

Бұзақылықтың объективтік жағына мынадай қасиеттер мен белгілер тән: азаматтарға зорлық қолданумен немесе қолданамен деп қорқытумен ілесетін қоғамға деген анық құрмет көрсетпейтін, қоғамдық тәртіпті өрескел бұзушылық, бөтен біреудің мүлкін жою немесе бүлдіру, ұятсыз, әдепсіз әрекеттер жасау, сонымен қатар билік өкіліне немесе басқа қоғамдық тәртіпті қорғау немесе қоғамдық тәртіпті бұзушылықтың жолын кесу міндетін атқаратын тұлғаға қарсылық көрсетумен байланысты әрекеттер; денсаулыққа зиян келтіруге арналған атыс қаруын, газды қаруын, пышақтарды, кастеттерді, өзге суық қаруларды немесе өзге заттарды пайдалану.

Заңда қоғамдық тәртіпті өрескел бұзушылықтың түсінігі берілмеген. Кузнецовтың анықтамасында қоғамдық тәртіпті өрескел бұзушылық деп өзінің сипаты, мазмұны, қарқыны бойынша елеулі бұзушылықтар, басқаша айтқанда, заңмен қорғалатын қоғамдық қатынастарға, азаматтардың құқықтары мен мүдделеріне елеулі зиян келтіретін немесе келтіре алатын әрекеттер түсініледі [9].

Бұл жерде берілген анықтамаға екі түрлі ұғым берілген. Біреуінде зардаптың дәрежесі көрсетілген, екіншісінде әрекеттің өзінің сипаты берілген.

Матышевскийдің анықтамасы бойынша, қоғамдық тәртіпті өрескел бұзушы әрекет деп мекеменің немесе кәсіпорынның қалыпты әрекетіне, адамдардың денсаулығы мен өміріне қауіп-қатер туғызатын, азаматтардың өзінің құқықтары мен мүдделерінің тиіспеушілігі үшін қорқыныш, үрей тудыратын жүріс-тұрысы танылады [10].

Қоғамдық тәртіпті бұзатын әрекеттер бұзақылық болып онда қоғамға деген анық құрметтеушілік болса танылуы мүмкін.

Қоғамға деген анық құрметтеушілік деп қоршаған адамдарға көрінетін, адамдардың өмір сүру ережелеріне, ұжымға өзін қарсы қою арқылы көрінетін кемсітушілік қарым қатынасы танылады. Қоғамға деген анық құрметтеушілік бұзақылықтың міндетті белгілерінің бірі болып табылады. Бұл белгі болмаса әрекет бұзақылық әрекеті деп танылмайды. Қоғамдық тәртіпті өрескел бұзатын әрекеттер әр түрлі ниет және ынтамен жасалуы мүмкін, бірақ оларды бұзақылық деп тану үшін тұлғаның жасаған әрекеттерінен қоғамға деген анық құрметтеушілік көрінуі керек. Бұндай әрекеттерге бұзақының қоғамдық орындарындағы жазалауы жатады. Өзінің эгоистік ынтасына байланысты қоғамда өмір сүрудің ережелерін бұзады. Ол адамды жария балағаттайды, кемсітеді, онымен ұрысады, төбелеседі, оны соққыға жығады.

Қоғамға деген анық құрметтеушілік қоғамдық мүдделерге деген сыйламаушылық қатынасы. Ол қарапайым әдептілік жүріс-тұрыс ережесін жоққа шығарып, қоғамның адамгершілік қағидаларына қол сұғады.

Заң әдебиеттерінде және сот тәжірибесінде жариялылық пен қоғамдық орынның бұзақылықтың міндетті белгісі болып табылатыны немесе табылмайтыны даулы мәселе болып отыр. Криминалистердің бір бөлігі қылмыстық әрекеттерді адамдар жұмыс жасайтын, демалатын жерде жария жасау бұзақылықтың объективті жағының қажетті белгісі болып табылады. В.Ф. Кириченко: “Қоғамды құрметтеушілік оның жария көрінісін болжайды; адамдар жоқ жерде, ешкім қылмыстық әрекетті көрмейтін жерде басқа қылмыстардың белгілері болады, бірақ бұзақылықтың емес” [11].

ҚР ҚК-нің 257-бабы бұзақылықтың жасалу жерін көрсетпейді, ал жариялылық осы баптың диспозициясында көрсетілмеген.

Бұзақылық жария жасалатын қылмыс болып табылады. Алайда тәжірибе бұзақылық жиі жариялылық белгісі болмаған кезде жасала беретінін көрсетеді. Сот тәжірибесінде бұзақылық болып оқшауланған жерде бұзақылық ниетпен жасалған, қоғамға

деген құрметтемеушілікпен және қоғамдық тәртіпті өрескел бұзушылықпен сипатталған әрекеті саналады. Кінәлі адам мұнда өз әрекеттерінің бұзақылық болып саналатынын мойындау керек. Қазіргі заңнаманың және сот тәжірибесінің анализі бұзақылық әрекеттері болып кез-келген, жасалу орнына, уақытына, әдісіне байланысты емес, қоғамдық тәртіпті өрескел бұзатын және қоғамға анық құрметтемеушілікті көрсететін әрекеттері табылады.

Сондықтан да бұзақылықтың қоғамдық жерде жасалуы және бұзақылық әрекеттерінің жария сипаты бұзақылықтың міндетті сипаты болып табылмайды.

Қылмыстың құрамын анықтау бұзақылықпен күресте, азаматтарды қылмыстық жауапкершілікке негізсіз тартылуды болдырмауда үлкен орын алады. Тұлғаның белгілі бір әрекетінде қылмыс құрамын анықтау жолымен қоғамға қауіпті және өзге әрекеттер арасында шек орнатуға мүмкіндік пайда болады, белгілі бір қылмыстың табиғатын, ерекшелігін анықтауға көмектесетін қандай да бір әрекеттердің ауырлық дәрежесін, олардың қоғамдық қауіптілігін білуге болады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1 Нурпеисов Е.К. Психология правомерного поведения. - Алма-Ата: Наука, 1984. – С. 84.

2 Куринов Б.А. Научные основы квали-

фикации преступлений. - М.: МГУ, 1984. - С. 113.

3 Селезнев М. Умысел как форма вины // Российская юстиция. - 1997. - №9. - С. 11.

4 Джекебаев У.С., Рахимов Т.Г., Судакова Р.Н. Мотивация преступления и уголовная ответственность. - Алма-Ата: Наука, 1987.

5 Сердюк Л.В., Тимербаев А.Т. Исследование хулиганства и его профилактика. – Хабаровск: Хабаровская ВШ МВД СССР, 1989. - С. 15.

6 Ефимов М.А. Борьба с преступлениями против общественного порядка, общественной безопасности и здоровья населения. – Минск: Высшая школа, 1971. – С. 21.

7 Курс советского уголовного права. –М.: Наука, 1971. – Т. 6. - С. 327.

8 Советское уголовное право. Особенная часть. - М., 1964. - С. 35.

9 Кузнецов А.В. Хулиганство и борьба с ним. – М.: Госюриздат, 1962. – С. 24-25.

10 Матышевский П.С. Ответственность за преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения. - М.: Юридическая литература, 1964. – С. 79.

11 Кириченко В.Ф. Об усилении борьбы с хулиганством. - М.: Знание, 1967. – С. 7.

РЕЗЮМЕ

Нургазина А.Х., магистрант,
Костанайский государственный
университет им. А. Байтурсынова

ЮРИДИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СОСТАВА ХУЛИГАНСТВА

В статье дается юридический анализ состава хулиганства. Рассматриваются основные вопросы объективной стороны, объекта, субъективной стороны, субъекта хулиганства.

RESUME

Nurgazina A.Kh., magistrate,
Kostanay state university
after A. Baitursynov

LEGAL ANALYSIS OF STRUCTURE THE HOOLIGANISM

The article provides the legal analysis of hooliganism. It considers the main issues of the objective side, the object, the subjective side, the subject of hooliganism.

Т.С. Маркелова
магистрант
Костанайский государственный
университет им. А. Байтурсынова

Участие защитника в досудебном производстве и реализация принципа состязательности сторон

Аннотация. Статья посвящена реализации принципа состязательности в досудебном производстве и участию адвоката на данной стадии уголовного процесса. Затронуты вопросы уравнивания в полномочиях сторон обвинения и защиты и проблемы отдельных стадий досудебного производства.

Ключевые слова: уголовно-процессуальное право, досудебное производство, адвокат, состязательность сторон, право на защиту.

В результате экономических и социально-политических преобразований, произошедших в конце прошлого века, появилась необходимость переосмысления многих аспектов жизни общества, в том числе расширения правовых возможностей защиты прав и свобод человека и гражданина.

В соответствии со ст. 13 Конституции Республики Казахстан каждый гражданин имеет право на судебную защиту и получение квалифицированной юридической помощи [1].

В концепции Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года отмечается, что ведущую роль в системе правозащитных институтов играет адвокатура, являющаяся основой системы оказания гражданам юридической помощи. Реализация гражданами конституционного права на получение квалифицированной юридической помощи является условием и гарантией доступа к правосудию [2].

Право на защиту подразумевает возможность свободного пользования правовыми способами защиты граждан.

Статьей 23 УПК РК впервые законодательно закреплено, что уголовное судопроизводство осуществляется на основе принципа состязательности и равноправия сторон обвинения и защиты, что служит гарантией соблюдения и обеспечения прав и законных интересов граждан, вовлеченных в сферу уголовно-процессуальных отношений [3].

Одной из важных проблем при соблюдении данного принципа является обеспечение равенства сторон, равенства методов и средств доказывания обстоятельств, обосновывающих определенную позицию

участников процесса [4, с. 39]. Необходимо, в первую очередь суду, создать сторонам такие условия, чтобы они имели равные возможности отстаивать свою позицию, избранную ими самостоятельно, независимо от кого бы то ни было.

Принцип состязательности равноправия неадекватен на различных стадиях уголовного процесса. Равноправие означает, что сторона должна иметь равные, одинаковые права. Состязательность и равноправие сторон – гарантия прав и законных интересов сторон. Состязательное начало определяет качество всего судебного процесса, весь его строй, придает приговору суда силу особой убедительности, повышает его правовую защиту и социальное значение.

Конституционная гарантия на получение квалифицированной юридической помощи, отраженная и в ст. 28 УПК РК, должна толковаться как требование активной уголовно-процессуальной деятельности защитника, направленной на оказание правовой помощи подзащитному, участие защитника в доказывании, а также на охрану прав и законных интересов подозреваемого или обвиняемого. В случаях, предусмотренных законом, юридическая помощь должна оказываться бесплатно.

Очень часто на практике нарушается принцип неприкосновенности личности (ст. 14 УПК РК), например, путем неправомерного задержания.

Интересы личности, как интересы определенного участника уголовного процесса, выражают ее потребность в защищенности жизненно важных для нее ценностей. Защиту прав личности в уголовном процессе невозможно представить без такого участника уголовного судопроизводства, как адвокат, который также обязан участвовать в реализации принципа состязательности и равноправия сторон для эффективного осуществления своей деятельности.

Определение понятия состязательности в настоящее время в законодательстве отсутствует. Провозгласив принцип состязательности ориентиром построения

уголовного процесса, отдельных четких правовых предписаний, свидетельствующих о реализации данного принципа в уголовном судопроизводстве, законодатель не предусмотрел. Не все существенные признаки состязательности получили свое воплощение в уголовно-процессуальном кодексе.

В теории и практике уголовного процесса также отсутствует единство взглядов относительно содержания принципа состязательности и его реализации на досудебном производстве. В этой связи действующее уголовно-процессуальное законодательство в части реализации состязательных начал на досудебном производстве также нуждается в дальнейшем совершенствовании, что обуславливает необходимость теоретического обоснования и нормативного закрепления положений о состязательности применительно ко всем стадиям уголовного процесса.

На сегодняшний день состязательный процесс представляет собой идеальный тип уголовного судопроизводства, в котором спор равных сторон разрешается независимым судом. Чистой состязательной модели уголовного судопроизводства не существует. Положение о состязательности является принципиальным элементом всего уголовного судопроизводства. Состязательность как принцип уголовного судопроизводства представляет собой основополагающее положение уголовного судопроизводства, закрепленное в УПК РК, охватывающее своим действием досудебное и судебное производство и имеющее приоритетное значение в иерархии уголовно-процессуальных норм.

Подразумевается, что процессуальное равенство сторон состоит в том, что обвинение и защита пользуются равными процессуальными правами для отстаивания своих позиций, оспаривания и опровержения позиций противной стороны, как в стадии судебного разбирательства, так и в стадии предварительного расследования.

Большинство исследователей в этой связи акцентируют внимание на стадии

предварительного расследования, обращая внимание, что следователь в нем по действующему закону осуществляет функцию обвинения и, вместе с тем, принимает решение по основным вопросам уголовно-процессуальной деятельности, совмещая в себе две функции и подменяя тем самым функцию суда. А так как состязательность означает процессуальное равноправие сторон, отстаивающих перед судом свои интересы, соединение вышеуказанных функций в одном лице порождает противоречие с принципом уголовного судопроизводства [5, с. 47].

В досудебном производстве функция обвинения оказывается в преимущественном положении - ее осуществляют дознаватель, следователь, прокурор. Тогда как защита на деле имеет ограниченные возможности для того, чтобы противостоять обвинению. Сказанное, к сожалению, позволяет сделать вывод о том, что состязательность как принцип не реализуется в полной мере именно в стадии предварительного расследования. Между тем, отдельные аспекты внедрения состязательного начала в досудебное производство все же присутствуют.

Например, Р.Г. Сердечная отмечает, что принцип состязательности в стадии предварительного расследования наиболее ярко проявляется при привлечении лица в качестве обвиняемого, поскольку именно на данном этапе следователь, осуществляя функцию обвинения, привлекает это лицо в качестве обвиняемого и одновременно с этим ему еще до суда предоставляется возможность защищаться против предъявленного обвинения. "Иными словами, - пишет Р.С. Сердечная, - возникает противопоставление сторон защиты и обвинения" [6, с. 19].

Ряд авторов утверждает, что объективное построение уголовного процесса, в котором наряду с прокурором выступает обвинителем следователь, не позволяет реально обеспечить и защитить права, законные интересы личности обвиняемого.

Стоит согласиться с мнением А.С. Зо-

лотарева в части того, что для реализации принципа состязательности на досудебных стадиях необходимы следующие условия:

- а) разделение сторон обвинения и защиты и их равенство;
- б) наличие суда как арбитра в споре сторон;
- в) устность и гласность производства [7, с. 315].

Немаловажным является проблема собирания и представления доказательств, так как адвокат вправе представить только «свое доказательство» органам дознания, следствия или суду, а уж они определяют, признать данные сведения доказательствами или нет. Таким образом, право защитника есть, а возможности осуществления его и сделать действенным - нет. В связи с этим напрашивается вывод: в области собирания доказательств принцип состязательности не действует [8].

В соответствии с ч. 3 ст. 125 УПК РК защитник вправе получать сведения, необходимые для осуществления защиты путем:

- истребования справки, характеристики и иных документов;
- инициирования на договорной основе производства судебной экспертизы;
- привлечения на договорной основе специалиста;
- опроса с их согласия лиц, предположительно владеющих информацией, относящейся к уголовному делу [3].

Сведения, полученные в ходе опроса, могут быть использованы в качестве доказательств после допроса лица органом, ведущим уголовный процесс, произведенного в порядке, установленном УПК РК. При невозможности допроса ранее опрошенного лица указанные сведения могут быть использованы в качестве доказательств непосредственно, при этом подлинность подписи ранее опрошенного лица должна быть удостоверена в установленном законом порядке.

Должностные лица и учреждения должны содействовать адвокату в собирании информации, предусмотренной законом.

Однако адвокату следует учитывать и то, что необходимые сведения, составляющие, например, государственную, коммерческую, врачебную или другую охраняемую законом тайну, едва ли будут ему предоставлены только лишь на основании составленного им запроса. В таких случаях адвокат должен заявить ходатайство об изъятии предполагаемых документов в рамках процессуальных действий, производить которые уполномочено должностное лицо органа предварительного расследования [8].

Что касается истребования документов, имеющих значение для дела, то только соответствующее право адвокатов обеспечено обязанностью предприятий, учреждений и организаций предоставить истребуемые документы.

Ахпанов А.Н. отмечает, что необходимо ввести санкции в отношении лиц при невыполнении соответствующих запросов (по аналогии с полномочиями прокурора, следователя). Данные меры создадут условия для баланса между сторонами обвинения и защиты, обеспечения принципа состязательности и равноправия сторон [9, с. 64].

Кожамжаров Т. обращает внимание на отсутствие законодательного закрепления вопроса о собранных и представленных адвокатами предметах, которые должны быть приняты в качестве вещественных доказательств. Введение такой нормы способствовало бы реализации принципа равноправия сторон в уголовном процессе [10, с. 21].

В качестве доказательств защитником получение предметов возможно только при наличии добровольного согласия на его выдачу хозяина предмета или лица, у которого находится предмет, имеющий значение для дела. Непосредственно процесс получения предмета должен быть процессуально оформлен. Так, С. А. Тумашов считает, это можно сделать, отразив факт получения предмета в объяснении лица, у которого данный предмет находился. Данное объяснение должно дополнительно содержать описание

полученного предмета с указанием его размера, объема и иных характеристик. Изъятый предмет необходимо упаковать и скрепить подписями адвоката и лица, у которого он получен. При несогласии лица выдать предмет или невозможности его изъятия защитник обязан уведомить о наличии такого предмета органы расследования [11, с. 40].

Следует обратить внимание на то, что поиск важных для стороны защиты фактических данных может осуществляться в форме вопросов, адресованных лицам соответствующего следственного действия после окончания допроса следователем. Процессуальная фиксация ответов на эти вопросы в свою очередь зависит от следователя, который может отвести вопросы защитника, хотя обязан занести все заданные вопросы в протокол.

Таким образом, собранные подобным образом сведения приобретают процессуальное значение лишь после субъективного решения следователя о приобщении их к материалам уголовного дела.

Подводя итоги вышеизложенному, можно сделать следующие выводы:

- для эффективной реализации основного принципа уголовного судопроизводства необходимо уравнивать в полномочиях стороны защиты и обвинения, так как защита на деле не имеет возможности в полной мере осуществлять свои полномочия;

- принцип состязательности получает наиболее полное и последовательное осуществление при участии сторон в судебном производстве по делу. Что касается досудебного производства - стадий возбуждения уголовного дела и предварительного расследования, то в нем указанный принцип, мягко говоря, "оказывается на вторых ролях".

Следует обратить внимание на стадию предварительного расследования, в частности на вопрос собирания и представления доказательств.

Также считаем целесообразным согласиться с тем, что в целях дальнейшего укрепления равенства сторон на досудебном производстве необходимо привести

в соответствие права потерпевшего и обвиняемого.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Конституция Республики Казахстан: принята 30 августа 1995 года (с изм. и доп. от 02.02.2011 г. №403-IV).

2 Концепция правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года // Казахстанская правда. - 2009. - 27 августа.

3 Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13 декабря 1997 года №206-1 (с изм. и доп. по сост. на 4 июля 2013 года. №127-V).

4 Журсимбаев С.К. Уголовно-процессуальное право Республики Казахстан. Общая часть. Досудебное производство. - Алматы: Изд-во NURPRESS, 2011. - 484 с.

5 Карякин Е.А. Реализация принципа состязательности в уголовном судопроизводстве (вопросы теории и практики): монография. - Оренбург: ГОУ ОГУ, 2005. - 98 с.

6 Сердечная Р.Г. Привлечение лица в качестве обвиняемого и осуществление

принципов уголовного процесса: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - Волгоград, 1999. - С. 19.

7 Золотарев А.С. О конституционных началах и концепции досудебного производства в уголовном процессе // Конституционные основы организации и функционирования институтов публичной власти: материалы Всероссийской науч.-практ. конф. - Екатеринбург: Издательство УрГЮА, 2001. - С. 314-317.

8 Омарбекова М.Ж. Сторона защиты в состязательном уголовном процессе // <http://repository.enu.kz/>

9 Ахпанов А.Н. Реализация принципа состязательности на досудебных стадиях уголовного процесса // Проблемы усиления гарантий прав участников уголовного процесса: мат-лы междунар. науч.-практ. конф. Алматы, 17-18 февраля 2003 г. - Алматы, 2003. - С. 64.

10 Кожамжаров Т. Не стряпчий // Юридическая газета. - 2005. - 25 мая.

11 Тумашов С.А. Состязательность в досудебном производстве: декларация о намерениях или реальность? // Закон и право. - 2003. - №9. - С. 39-41.

ТҮЙІН

Маркелова Т. С., магистрант,
А. Байтұрсынов атындағы
Қостанай мемлекеттік университеті

ҚОРҒАУШЫНЫҢ СОТҚА ДЕЙІНГІ ӨНДІРІСКЕ ҚАТЫСУЫ ЖӘНЕ ТАРАПТАРДЫҢ ЖАРЫСПАЛЫҚ ҚАҒИДАСЫН ІСКЕ АСЫРУ

Мақалада сотқа дейінгі өндіріске қатысуында қорғаушының жарыспалық қағиданы жүзеге асыру мәселесі қарастырылған. Тергеу және қорғау жақтарының құзыреттерін теңестіру мен сотқа дейінгі өндірістің жеке сатыларына назар аударылған.

RESUME

Markelova T.S., magistrate,
Kostanay State University
after A. Baitursynov

PARTICIPATION OF THE DEFENSE IN PRE-TRIAL PROCEEDINGS AND PRINCIPLES OF THE ADVERSARIAL

The article is devoted to realization of principle the competitiveness in pre-judicial production and participation the lawyer at this stage of criminal trial. The equation questions in powers the parties of charge and protection and problems of separate stages of pre-judicial production are raised.

Ж. Елюбайқызы

магистрант

Қазақстан Республикасы ІІМ

Қостанай академиясы

Кәмелетке толмағандар қылмысының себептері мен жағдайлары

Аннотация. Мақалада кәмелетке толмағандардың қылмысының себептері мен жағдайлары қарастырылған. Кәмелетке толмағандар қылмысының өсуінің нақты анықтамалары берілген.

Түйін сөздер: кәмелетке толмаған, қылмыстық ықпал, кәмелетке толмағандардың қылмыстылығының алдын алу, алдын алушылық ықпал етудің тиімділігі, қоғам.

Кәмелетке толмағандар қылмысымен күрес – бұл осы жағдайдан туындайтын өзінің себептерінен, факторларынан және басқа да құбылыстарынан тұратын әлеуметтік күрделі мәселе. Көптеген жылдардан бері осы мәселе ғалымдар мен тәжірибелі заңгерлердің назарын аударып отырған құбылыс болып табылады. Соңғы жылдары кәмелетке толмағандардың қылмысы өсіп отырғандығын байқаймыз.

Қазақстан Республикасының Президенті Ұлт көшбасшысы Н.А. Назарбаевтың «Қазақстан – 2050»: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында қазіргі бейбіт заманымызда мыңдаған жетімдеріміз бар – балалар үйі мен жетімдер үйі толып тұр деген болатын. Өкінішке орай, бұл жалпы әлемдік тенденция және жаһандануға салынған үндеу болып табылады. Біздің мемлекетіміз бен қоғамымыз жетімдерді асырап алу мен жанұялық типтегі балалар үйлерін салуды құптап, қолдауы қажет. Ер азаматтардың әйелдер мен балаларға жауапкершіліксіз қарап, нашар қарым-қатынастар орнату көріністері көбейіп келеді. Бұл біздің дәстүріміз бен мәдениетімізге қарама-қайшы құбылыс. Бала – ең нәзік және қоғамымыздың қорғалмаған бөлігі болып табылады. Олардың құқығы қорғалуы қажет. Мен ұлт көшбасшысы ретінде әр баланың құқығының қорғалуын талап етемін, - деді [1].

Кәмелетке толмағандардың қылмысымен байланысты мәселелер бұрындары көлеңкеде қалып келді, оларға қажетті көлемде назар аударылмады. Кәмелетке толмағандардың қылмысы жалпы қылмыстылықтың маңызды бөлігін құрап отыр. Сонымен қатар, соңғы жылдары қарқынды өсіп келе

жатқандығын байқаймыз. Әрине, өтпелі кезеңнің қиындықтары, қоғамдық дамудың қиындықтары кәмелетке толмағандардың тәртібіне өз ізін салмай қоймайды, өйткені олар қоғамның сезімтал бөлігі. Олардың әрекеттеріндегі әлеуметтік ауытқушылықтар жоғары қоғамдық қауіптілік туғызады, осының негізінде өсіп келе жатқан ұрпақтың адамгершілік және рухани құндылықтарын жетілдіретін, дене дамуын және денсаулығын қалыптастыратын және қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастар нашарлап, бұзылуына әкеп соқтырады. Осының алғашқылары ретінде нашақорлық пен кәмелетке толмағандар жасайтын құқық бұзушылықтарды айтуға болады [2, 60 б.].

Бүгінгі таңда жоғары дәрежеде ұйымдасқан, латентті, сонымен қатар қасақана бағыттағы және асқан ауырлықпен жасалатын қылмыстардың сипаты өзгеріп, нақты сапалы белгілерімен байқалып отыр. Осының негізінде құқық қорғау органдары жетекшілерінің кеңейтілген мәжілісінде Қазақстан Республикасының Президенті Н.А. Назарбаев кәмелетке толмағандардың қылмысы жайында: «Еліміздегі кәмелетке толмағандар қылмыстылығы қауіпті деңгейге жетіп отыр. Осыған қарсы тұратын шара, жалпы алып қарағанда, жоқ. Мектептерде қоғамға қарсы бағытталған оқушылардың лидерлері қазірден бастап бар, бала күндерінен бастап ұрылар дәстүрлерін қалыптастыруда. Мәселе пісіп-жетіліп, өзінің шешілуін күтіп тұр», - деп өзінің алаңдаушылығын білдірген болатын [3, 5 б.].

Кәмелетке толмағандардың қылмыстылығы әлемнің түкпір-түкпірінде өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Кәмелетке толмаған қылмыскерлерді зерттеу көрсеткендей, зорлық актілерін жасаған қылмыскерлердің 75 пайызы ата-аналарының немесе басқа адамдардың тарапынан өздері құрбандыққа шалынғандар болып табылады екен. Қазіргі таңда қоғамда болып жатқан әлеуметтік-экономикалық және саяси өзгерістердің ауқымды және жедел процестері жүргізіліп жатқан уақытта дүниетанымы қалыптаспаған кәмелетке толмағандарға өте қиын болып отыр.

Қылмыстылықтың жағдайы мен себептерінің мазмұны қоғамның өмір сүру жағдайын ұйымдастыруда пайда болатын әр түрлі құбылыстармен сипатталады. Мұндағы қылмыстылықтың жағдайы мен себептері нақты жағдайлармен және экономика, саясат, құқық, философия, әлеуметтік психология және т.б. сияқты қоғамдық салалардың дамуымен анықталады. Осының әрқайсысының қылмыстылық ерекшеліктері бар [4, 98 б.].

Кәмелетке толмағандардың қылмысына ықпал ететін әлеуметтік шынайы өмірдің негізгі теріс процестері мен құбылыстарының қатарына криминологияда мыналарды жатқызады: халықтың материалдық қамтамасыз етілу деңгейі және әлеуметтік дәрежесі бойынша әлеуметтік дифференциациялау, еңбек ақысын өтеу принциптерінің бұзылуы, білім берудің мазмұны мен сипатының өзгеруі, балалар мен жасөспірімдердің еңбегі мен тәрбиесінің бұзылуы, отбасылардың бұзылуы, маскүнемдікке салынуы, халықтың бірқатар бөлігінің жүйке-психикалық және басқа да аурулармен ауруы, құқықтық мәдениеті дәрежесінің төмен болуы, кәмелетке толмағандардың кейбір тобының, олардың ата-аналарының немесе тәрбиешілерінің адамгершілік және құқықтық сана-сезімінің ауытқушылыққа ұшырауы және т.б. [5].

Азаматтардың арасында жүргізген біздің сауалнамаларымыз барысында кәмелетке толмағандар арасында болатын қылмыстылықтардың негізгі себептері мен жағдайлары аталып көрсетілді:

- ата-аналар тарапынан қадағалаудың болмауы – 8%;
- заңды білмеуі – 3%;
- ата-ананың материалдық жағдайының ауыр болуы – 22%;
- толық емес отбасы – 15%;
- бұқаралық ақпараттық құралдардың ықпалы – 11% және т.б.

Кәмелетке толмағандардың қылмысы жайында сөз қозғасақ, адамды қылмыс жасауға итермелейтін тікелей себептер қылмыс жасаған адамның тұлғасында жатады. Біріншіден, бұл қалыптасқан үйреншікті танымның теріс элементтері. Олар негізінен

бұрмаланған қажеттіліктер мен мүдделерден, қоғамға қайшы көзқарастардан, әдеттер мен себептерден, өзінің көзқарасынан және тағы басқалардан байқалады [6].

Профессор Г.С. Мәуленовтың айтуынша, кәмелетке толмағандарды қылмысқа итермелейтін себептер құқықбұзушы тұлғасының қалыптасуында болатын жағымсыз жағдайлармен, тәрбиелік, өнегелік және құқықтық жұмыстағы кемшіліктерге, жастар мен жасөспірімдердің бос уақытын дұрыс ұйымдастырмауға, мемлекеттік органдар мен қоғамдық ұйымдардың қызметіндегі кеткен кемшіліктер мен жаңсақтықтарға, сонымен қатар ересектер тарапынан болатын қоғамға қайшы элементтердің теріс ықпал етуіне байланысты [7].

Криминологияда кәмелетке толмағандар қылмысы детерминациясына «тәрбиенің шығындары» деген интеграцияланған анықтама қалыптасқан [8]. Тәрбиенің шығындары ретінде кәмелетке толмағандардың қылмыстық әрекеттерін анықтайтын себептерге ғалымдар көбіне-көп келесі себептерді жатқызады:

- кәмелетке толмағандарға білім беруге, тәрбиелеуге жауапты әлеуметтік институттардың қызметіндегі қиындықтар мен кемшіліктердің қылмыс туғызарлық ықпалы, оларды түзеу және қайта тәрбиелеу (тәрбиелік ықпал етудің антипедагогикалық тәсілдері мен әдістерін үнемі қолдану);

- шағын ортаның теріс жағдайларының қылмыс туғызарлық ықпалы (азғынданған тұлғалардың тарапынан балалар мен жасөспірімдерге ұзақ уақыт бойы және мақсатты түрде теріс ықпал етуі, сонымен қатар оларды қылмыстық қызмет пен басқа да қоғамға қайшы әрекеттерге қатыстыруы);

- ызалану, мейірімсіздік құбылыстарымен сипатталатын өмір мен тәрбие жағдайлары, қоршаған ортаның дау-жанжалдық, агрессивтік іс-әрекеттерінің байқалуы [8, 697 б.].

Кәмелетке толмағандардың қылмысына себепкер болатын әлеуметтік құбылыстарға жұмыссыздық, қараусыз қалу (ата-аналардың өз балаларына қажетті деңгейде бақылау жасамауы), интеллектуалдық және ерік-

жігері төмен дәрежеде жетілген балалар үлесінің көбеюі жатады.

Кәмелетке толмағандардың қылмысына әсер ететін әлеуметтік, мәдени, экономикалық жағдайлардың мәселелерін үнемі бақылап, ескеріп отыру қажет, өйткені кәмелетке толмағандардың қылмыстылығында болатын өзгерістерді болжап отыру мемлекет пен қоғамның өміріндегі жалпы әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерге байланысты болып табылады.

Қылмыстылықпен күрес кең, ауқымды түрде қарастырылған жөн. Ол тек қана нақты қылмыстарды және оны жасаған қылмыскерді анықтаудан ғана құрылмауы қажет. Аталған үрдіс ауқымды іс-шаралардан тұруы керек, оларды жүзеге асыру қылмыстылықты туындататын нақты себептер мен жағдайларды жоюға ықпал етіп қана қоймай, ауытқушылыққа ұшырамаған, заңға бағынышты қоғамды сақтап қалуға септігін тигізуі қажет [9, 84 б.]. Сондықтан мемлекетіміз балалардың өмірін қажетті деңгейде ұйымдастырып, оларға сапалы білім беріп, денсаулығын сақтап, теріс факторлардан (нашақорлық, маскүнемдік, т.б.) аман сақтауы қажет. Тек қылмыс туғызарлық детерминанттарды жойған жағдайда ғана кәмелетке толмағандардың қылмысының алдын алу мүмкін болып отыр.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 «Қазақстан – 2050»: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси курсы: Қазақстан Республикасының Президенті Ұлт көшбасшысы Н.А. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. - Алматы: ЮРИСТ, 2013.- 27-28 б.

2 Абдиров Н.М., Интыкбаев М.К. Под-росток в орбите наркотизма: проблемы, предупреждение: монография. - Караганда, 1997. - С. 60.

3 Назарбаев Н.А. Законопослушание и правопорядок - основа нашей стабильности // Казахстанская правда. - 2002. - 30 марта.

4 Долгова А.И. О ролевом подходе к изучению личности преступника // Теоретические проблемы учения о личности

преступника. - М., 1979. - С. 98.

5 Миньковский Г.М. Комплексное исследование факторов, влияющих на изменение преступности. - М., 1983. - 98 с.

6 Кузнецова Н.Ф. Пролемы криминологической детерминации. - М., 1984. - 235 с.

7 Мауленов Г.С. Основные характеристики преступности в Республике Казах-

стан. - Алматы, 1999. - 114 с.

8 Криминология / под ред. А.И. Долговой. - М., 1997. - 155 с.

9 Акимжанов Т.К. О проблемах сочетания гуманизма и неотвратимости наказания на современном этапе // Матлы межд. науч. конф., посв. 20-летию независимости Казахстана. 3-4.12.2011. - Алматы. - 275 с.

РЕЗЮМЕ

Елюбайқызы Ж., магистрант,
Костанайская академия МВД
Республики Казахстан

**ПРИЧИНЫ И УСЛОВИЯ
ПРЕСТУПНОСТИ
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ**

Автор в статье рассматривает основные причины и условия преступности несовершеннолетних. Даны определения роста преступности несовершеннолетних.

RESUME

Elyubaikyzy Zh., magistrate,
Kostanay academy of the IAM
of the Republic of Kazakhstan

**REASONS AND CONDITIONS
OF JUVENILE DELINQUENCY**

The author considers the main reasons and conditions of juvenile delinquency. Definitions of growth the juvenile delinquency are given in the article.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ УГОЛОВНО- ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ

ОӘЖ 343.85

Т.К. Акимжанов
заң ғылымдарының докторы,
профессор

С.Т. Сартаева
магистрант
Қазақстан Республикасы ИМ
Қостанай академиясы

Әлеуметтік бейімделу қоғамдық үрдіс ретінде

Андатпа. Автор мақалада әлеуметтік бейімделуді қоғамдық үрдіс ретінде қарастырады. Қоғамдық үрдіс әлеуметтік призма және тұлғаның бейімделуі арқылы жүзеге асырылады. Қоғамда бейімделу тек қылмыстық-атқару жүйесінде ғана емес, сонымен қатар адамның барлық өмір сүру аясында маңызды болып келеді.

Түйін сөздер: қоғам, әлеуметтену, әлеуметтік үрдіс, әлеуметтік бейімделу, қылмыстық жаза, бостандық.

Қазіргі таңда қоғамды толғандырып отырған мәселелердің қатарында қылмыстылық және онымен қарқынды түрде күрес жүргізу мәселесі аса өзекті болып табылады. Тәуелсіздігіне қол жеткізгеніне жиырма жылдан асқан Қазақстан Республикасы өзін егемен мемлекет ретінде орнықтыра отырып, аса маңызды және көлемді әлеуметтік-экономикалық, саяси-құқықтық реформаларды жүзеге асыруға міндетті.

Баспасөз беттерінде жарияланған деректерге қарағанда, бір мектеп оқушысы үшін бір жылда мемлекет қазынасынан шамамен 18 мың, бір студент үшін 66 мың, бас бостандығынан айыруға сотталған адамды ұстау үшін 370 мың теңге жұмсалады екен [1, 99-101 б.]. Осы көрсетілгендерден бұрын сотталған тұлғалардың қайталап қылмыс жасауының алдын алудың құқықтық, әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан алғанда қандай маңызға ие болатындығын айқын аңғаруға болады.

Рецидивтік қылмыстылықты қысқарту міндеті қазіргі таңда аса өзекті болып отыр. Сондықтан ресоциализациялаудың және әлеуметтік бейімдеудің жалпы теориясын жасақтауға деген қажеттілік барынша айқын сезілуде. Бұл жерде жаза

өтеуші тұлғаларды бостандықтағы өмірге дайындау, жазасын өтеуден босатылғаннан кейін әлеуметтік бейімдеудің құрылымын кешенді түрде зерттеу, олардың әлеуметтік ортамен өзара әрекеттестігінің механизмі, жазадан босатылғандардың қоғамға қарсы әрекеттерімен күресудің жаңа әдістері мен нысандары, тұлғалардың жекелеген санаттарының әлеуметтік бейімделу үрдісінің жүзеге асырылуына тән болатын сипатты ерекшеліктер туралы болып отыр. Сонымен бірге жеке тұлға мен әлеуметтік ортаның өзара байланысын қарастыратын, қылмыстық жазасын өтеп жүрген сотталғандарды ресоциализациялау механизміне жасалған кешенді түрдегі зерттеу жоқ. Бас бостандығынан айыру орындарында тұлғаларды еңбек етуге насихаттау бостандыққа шыққаннан соң әлеуметтік бейімделу мақсатында жұмысқа орналасып, тұрмысын жайластыруға өз септігін тигізеді.

Ұлыбританияда сотталғандарды қолданбалы шығармашылықпен айналысуға, ағашпен жұмыс, компьютер көмегімен жоба жасау және басу дағдыларына үйретеді. Түрмедегі жұмыс сотталғандар үшін ең негізгі әрекет түрі болып, босатылғаннан кейін жұмысқа орналасу үшін керекті дағдыларды беруі тиіс. Сотталғандарға айына 1 сағаттан артық уақытқа кездесуге 2 рет мүмкіншілік беріледі.

Практикалық қызметкерлердің рецидивтік қылмыстылықтың алдын алудағы маңызды міндеттерінің бірі – бас бостандығынан айыру орнынан бостандыққа шыққан тұлғаларды әлеуметтік ортаға бейімдеуде тиімді көмек беру. Тұлғаның үнемі өзгерістерге ұшырап отыратын өзін қоршаған ең жақын әлеуметтік ортаға бейімделуін, оның өнегелілік талаптарын, ұстанымдарын, әлеуметтік позициялары мен құндылықты бағдарлар жүйесін қабыл алуын әлеуметтік бейімделу деп қарастыру қажет.

Ал қылмыстық жазасын өтеп шыққан тұлғалардың қоғамға пайдалы қызметке араласуына, олардың қалыпты әлеуметтік ортаға барынша тығыз кірігуіне кедергі келтіретін объективтік себептерді жою мақсатында мемлекеттік органдар мен

қоғамдық ұйымдар тарапынан жүзеге асырылатын қызметті қылмыстық жазасын өтеп шыққан тұлғаларды әлеуметтік бейімдеу деп түсіну дұрыс. Қылмыскерлерді түзетудің қиындығы көп жағдайда олардың мінез-құлықтарының ниеттері, өмірлік және құндылықты ұстанымдары мен бағыттарының жүйесі көрініс табатын жеке басының қалыптасқан қоғамдық санаға қарсы сипатымен түсіндіріледі.

Бостандыққа шыққандардың өмір салты әдеттегі әлеуметтік ортаның талаптарына жиі сәйкес келмейді, ол ортаның ұстанымдары мен тәртіптеріне қайшы келеді, жеке тұлға мен оны қоршаған әлеуметтік ортаның арасында өнегелік және психологиялық кедергі, әлеуметтік шеттетілу жағдайы пайда болады, ал бұл өз кезегінде сотталған адамның пайдалы әлеуметтік байланыстарының әлсіреуіне алып келеді, оның қоғамға қарсы көзқарастары мен дағдыларының қайтадан қалпына келіп және белсенділігінің артуына жағдай туғызады.

Бостандыққа шыққан адамның жағымды ортаның дұрыс ықпалы өрісінен тыс қалуы, әлеуметтік шеттетілу жағдайының негізгі теріс салдарының бірі болып табылады. Бұл оның жүріс-тұрысына қоғамға қарсы топтардың ықпалының артуына, сөзсіз, алып келеді. Осындай әлеуметтік шеттетілудің дәрежесі неғұрлым үлкен болса, бостандыққа шыққан адамның жаңа қылмысты жасауының мүмкіндігі де соғұрлым үлкен болады.

Сотталғандарды ресоциализациялау кең, ауқымды және тек біздің мемлекетімізде ғана емес, сонымен қатар дүниежүзіндегі көптеген мемлекеттердің қылмыстық-атқару жүйесіндегі өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Сонымен бірге, бұл мәселеде көптеген шешілмеген түйіндер, кемшіліктер бар. «Әлеуметтік бейімдеу дегеніміз – бостандыққа шыққан тұлғаға қоғамға қайтып оралуға, әлеуметтік пайдалы байланыстарын, құқықтық мәртебесін қалпына келтіруге мүмкіндік беретін әлеуметтік және психологиялық жіптерден тоқылған көпір» [2, 44-52 б.]. Сотталған

адамдар оларға көрсетілетін тәрбиелік әсер етулерді көп жағдайларда саналы түрде қабылдап қана қоймай, сонымен бірге оларға қарсылық білдіруге тырысады. Қазақстанда сотталғандарды ресоциализациялауды ары қарай жетілдіруде теориялық және тәжірибелік қызығушылық бар, өйткені ол мемлекет пен қоғам дамуының объективті жетістіктерінде көрінеді. Сотталғандарды ресоциализациялау бүкіл дүниежүзіндегі қылмыстық саясаттың жетістіктері мен өзгерістерінің көзіне айналатын бағыттардың бірі.

Сотталғанның ресоциализацияланбауының бірден-бір себебі сотталғанмен әлеуметтік бейімдеу іс-шарасының дұрыс әрі толық өткізілмеуінде. Жалпы, бейімделу дегеніміз қоршаған ортаға үйрену, икемделу немесе «судай сіңіп, тастай бату» деген мағынаны білдіреді.

Ю.А. Александровский былай дейді: «Қандай іс-шаралар қолданбаса да, қорытындысында бұның нәтижелері әлеуметтік бейімдеу процесінің деңгейінде көрінеді» [3, 44-52 б.].

Әлеуметтік қамсыздандыру бас бостандығынан айырылған сотталғандардың әлеуметтік бейімделуіне әсер ететін факторларының бірі болып табылады. Әлеуметтік қамсыздандыру дегеніміз сотталғандарды тұрмыстық, қаржылық, еңбектік жағдайлармен қамтамасыз ету. Бұл қамсыздандыру дүниежүзілік стандарттар бойынша жүзеге асырылуда.

Сонымен бірге, бұндай адамдар бас бостандығынан айыру орындарында жазасын өтеп жатқан уақытта өз бетінше шешім қабылдау қабілетінен айырылады. Олардың орнына шешімді түзеу мекемесінің әкімшілігі қабылдайды. Атап айтқанда, олар не киемін, не ішемін, не жеймін, ақша-қаражатты қалай үнемдеп немесе қайда жұмсаймын деп ойланбайды, тіпті, ұмытып та кетеді. Кейін түзеу мекемесінен шыққан уақыттан соң бұл да қайта оралған қоғамдық ортасына бейімделуіне теріс әсерін тигізеді.

Қорыта айтқанда, «әлеуметтену» және «әлеуметтік бейімделу» ұғымдарының басты айырмашылығы, біздің ойымызша, олардың

көлемінде немесе оларда көрініс табатын үрдістердің жүзеге асуының ұзақтығында емес, ол үрдістердің ішкі мазмұнының өзінде, олардың сапалық тұрғыдан алғандағы өзіндік ерекшеліктерінде.

Әлеуметтік бейімделу тұлғаның және әлеуметтік органың шағын орта деңгейіндегі қарым-қатынас және бірлескен қызмет жағдайындағы оған бейімделу жолымен жүзеге асатын біріккен әрекеттестігінің күрделі, қайшылықты үрдісі болып табылады.

Әлеуметтік бейімделу - үнемі жетілдіріліп отыратын үрдіс, жеке тұлғаның бейімделгендігінің дәрежесін тек қана қарым-қатынас, жүріс-тұрыс және қызмет нәтижелеріне қарап бағалауға болады. Әлеуметтік бейімделу – сыртқы жағдайлар мен әрбір жеке адам үшін өзіндік ерекшеліктерге ие болатын ішкі жағдайлардың бірігіп әрекеттесуі барысында орын алатын күрделі де қайшылықты процесс болып табылады.

Сотталғандарды қоғамнан оқшаулау олардың кейбіреулерінің психикалық жай-күйіне жағымсыз әсер етіп, олардың бойында енжарлықты, күйгелектікті, жан-күйзелісі жағдайын қалыптастыратындығын біз осыған дейін де атап өткен болатынбыз. Осындай жай-күй ең алдымен қоғамнан, отбасынан, туысқандарынан қол үзушілік сезімімен түсіндірілетінін тәжірибе көрсетіп отыр.

Ендеше бас бостандығынан айыру мерзімі қаншама ұзақ болса бостандыққа шыққан тұлғалардың да еркіндіктегі өмір жағдайларына бейімделуі соншалықты күрделі болатыны түсінікті. «Еңбек ұжымымен әлеуметтік байланыстарды қалпына келтіру негізінен алғанда 3 жылдан аспайтын мерзімге бас бостандығынан айыруға сотталып түзеу мекемелерінен бостандыққа шыққан тұлғаларда қиындықсыз жүзеге асады» [4, 122 б.].

Ұзақ мерзімге сотталғандардың осындай байланыстарды қалпына келтіруі қиын болады, себебі олардың еңбек ұжымымен кеңістіктік байланысы ұзақ мерзімге үзіліп қалады, ал бұл өз кезегінде әлеуметтік байланыстың әлсіреуіне және үзілуіне

алып келуі сөзсіз.

Әлеуметтік бейімделудің тағы бір қиындығы - сотталған тұлғалардың жас шамасы. Әр түрлі жас шамасындағы сотталған тұлғалардың әлеуметтік бейімделу сапасы әр түрлі болып келеді. Мәселен, 40-45-тен асқан адамның әлеуметтік бейімделу процесі қиынырақ өтеді. Себебі олардың ойлары, көзқарастары дамып қалыптасқан және оны өзгерту өте қиын болады. 16-25 жас аралығындағы қылмыскерлермен де осындай қиындықтар туындайды. Олардың көзқарастары нық қалыптаспаса да, еліктеушілік, қырсықтық, өзінің айтқанынан қайтпайтын мінезді тұлғаларда өмірге деген басқаша көзқарасты қалыптастыру қиынға соғады. Ал, әлеуметтік бейімделуге жақын, басқаларына қарағанда, тез сара-лап, дұрыс шешім қабылдайтын тұлғалар 25-40 жас шамаларында болады.

Бірінші рет сотталғандар арасында жазасын өтеп жатқан кейбір колония-ларда олардың ТМ-нің басшылығына және, ең алдымен, отряд бастықтарына деген көзқарастарын анықтау мақсатында жүргізілген сауалнаманың қорытындысы бойынша сауалнамаға қатысқан сотталғандардың тек 40 пайызы ғана ТМ-нің әкімшілігі олардың болашағы туралы толғанады деп санайтындығы анықталған.

Сотталғандардың бойында бостандыққа шыққаннан кейін олардың қамқорлыққа алынатындығы туралы сенімді қалыптастыра отырып, шектен шығушылыққа, яғни масылдық көңіл-күйді тәрбиелеуге жол бермеу қажет. Сотталғандардың белгілі бір бөлігінің, әсіресе қайталап қылмыс жасаушылардың арасында, теріс ұғым қалыптасатынын да ескеру қажет.

Түзеу мекемелерінің әкімшілігі сотталғандардың санасына жазаның адамды белгілі бір дәрежеде масқаралайтын іс екендігін, бостандыққа шыққаннан кейін олар өзінің жағымды, дұрыс жүріс-тұрыстарымен ғана қоғамның оларға деген сенімін қайта орнықтыра алатынын анық ұғындыруы тиіс.

Жазадан босатылған сотталған түзеу мекемесінен шыққаннан соң өзіне жақсы жұмыс орнын таба алмай, қиыншылыққа

тап береді. Ал Германияда және тағы да басқа Еуропалық елдерде жұмыс орнын таппаған жазасын өтеп шыққан тұлға жұмыссыз деп тіркелуге құқығы бар және ол жұмысқа орналаспайынша айына 1200 марка көлемінде әлеуметтік көмек алады [5, 28 б.].

Түзеу мекемелерінен бостандыққа шыққандардың әлеуметтік ортаға бейімделуін уақыт жағынан алғанда төмендегідей кезеңдерге бөлуге болады:

- танысу кезеңі, оның барысында бостандыққа шыққан адамның жаңа әлеуметтік ортаға бойын үйретуі, өзін қоршаған ең жақын әлеуметтік топтармен жеке қарым-қатынастар орнатуы орын алады;

- қалпына келтіру кезеңі, оның барысында бостандыққа шыққан адам өзінің әлеуметтік ұстанымдарын айқындайды, жеке адамның жүріс-тұрыстарының негізгі бағыттары анықталып, ол атқара алатын әлеуметтік рөлдер белгілі болады және осы рөлдердің әлеуметтік тұрғыдан алғанда қаншалықты пайдалы екендігін бағамдауға мүмкіндік туындайды;

- қорытынды кезеңі, оның барысында жаңа қатынастар бекітіледі, жеке қарым-қатынастар аясы кеңейе түсіп, адам қоғамдағы жеке орнына ие болады [6, 23-49 б.].

«Әлеуметтік бейімделу маңызы тек қана қылмыстық-атқару жүйесіне ғана емес, сонымен қатар барлық мемлекет үшін зор екені анық. Дұрыс қолданған әлеуметтік бейімделу арқылы, қайталама қылмыстарды болғызбауға жағдай жасаймыз» [7].

Сонымен қатар, шетел қылмыстық-атқару жүйесінің жаңа әдістерімен, тәсілдерімен, жаңа техникалық дамуларымен танысып, ақпараттармен алмасу нәтижесінде тиімділерін өзіміздің қылмыстық-атқару жүйемізде пайдаланып, жүйені әрі қарай жаңартулармен дамытқан жөн.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Яковлев А.М. Проблемы социальной адаптации и противоправное поведение. // Ученые записки ВНИИСЗ. - М., 1969. – Вып. 17. – С. 99-101.

2 Свиридов Н.А. Социальная адаптация личности в коллективе // Социологические исследования. – 1980. - №3. - С. 44-52.

3 Иванов В.Г. Коллектив и личность. – М.: Прогресс, 1971. – 136 с.

4 Попов С. Сознание и социальная среда. – М.: Прогресс, 1979. – 122 с.

5 Блувштейн Ю.Д. Теоретические вопросы статистического изучения личности преступника: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1963. – 28 с.

6 Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық-атқару

жүйесі мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы: Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 26 наурыздағы №240-ІІІ Заңы // Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы. – 2007. – №5-6. – 23-49 бб.

7 Жазасын өтеуден мерзімінен бұрын шартты түрде босатылған адамдардың мінез-құлқын бақылауды жүзеге асыру Ережесі: Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2007 жылғы 21 тамыздағы № 340 бұйрығы // Заң газеті. – 2007. – 2 қараша.

РЕЗЮМЕ

Акимжанов Т.К.,
д.ю.н., профессор
Сартаева С.Т., магистрант,
Костанайская академия
МВД Республики Казахстан

RESUME

Akimzhanov T.K.,
PhD in Law, professor
Sartaeva S.T., magistrate,
Kostanay academy of the IAM
of the Republic of Kazakhstan

СОЦИАЛЬНАЯ АДАПТАЦИЯ КАК ОБЩЕСТВЕННЫЙ ПРОЦЕСС

В статье автор рассматривает социальную адаптацию как общественный процесс. Общественный процесс осуществляется через призму социализации и адаптации личности. Социальная адаптация важна не только в уголовно-исполнительной системе, но и во всех сферах жизнедеятельности человека.

SOCIAL ADAPTATION AS THE PUBLIC PROCESS

The author represents the social adaptation as the public process. The public process realizes through the prism of personal socialization and adaptation. Social adaptation is important not only in criminally-executive system, but in all sphere of person vital activity.

Т.Р. Елешов

кандидат юридических наук
Костанайская академия
МВД Республики Казахстан

О.С. Савицкая

магистр правоохранительной
деятельности
Костанайская академия
МВД Республики Казахстан

О профилактике и предупреждении правонарушений среди осужденных к наказаниям без изоляции от общества

Аннотация: В статье предлагаются меры по совершенствованию правовой и методической помощи инспекторам уголовно-исполнительных инспекций в их работе по эффективному исполнению уголовных наказаний, не связанных с лишением свободы, а также предупреждению преступлений и правонарушений со стороны осужденных.

Ключевые слова: профилактический учет, пресечение правонарушений, probation, уголовно-исполнительная инспекция.

В Республике Казахстан в настоящее время, в эпоху кардинальных преобразований в экономической, социальной, политической сферах особую значимость приобрело решение проблемы укрепления правопорядка и законности, обеспечение надежных гарантий неприкосновенности жизни, здоровья, чести и достоинства граждан, реальной защиты конституционных прав и свобод личности.

В своем Послании «Стратегия «Казахстан-2050»» Лидер Нации Н.А. Назарбаев отметил: «Мы не должны мириться даже с самыми малыми правонарушениями, хулиганством, бескультурьем, поскольку это нарушает общественный покой, снижает качество жизни. Ощущение беспорядка и вседозволенности создает почву для более серьезных преступлений. Атмосфера нетерпимости к мелким правонарушениям - важный шаг в укреплении общественной безопасности, борьбе с преступностью. Нам нужно преодолеть правовой нигилизм и включить общество в дело охраны общественного порядка» [1].

Обеспечение гарантированных статьей 12 Конституции Республики Казахстан прав, свобод и законных интересов граждан является одной из важнейших задач органов государственного управления и органов внутренних дел [2].

Необходим новый концептуальный подход к проблемам предупреждения и пресечения правонарушений и преступлений со стороны осужденных к мерам наказания, не связанным с лишением свободы, с целью обеспечения общественной и личной

безопасности граждан, защиты их жизни и здоровья, прав и законных интересов от преступных и иных противоправных посягательств, позволяющий человеку чувствовать себя в безопасности. Поэтому в пункте 2 и 2-1 статьи 2 Закона Республики Казахстан «Об органах внутренних дел» основными задачами сотрудников ОВД определяются предупреждение, выявление, пресечение преступлений и административных правонарушений, раскрытие и расследование преступлений, а также розыск преступников и профилактика правонарушений [3]. Аналогично одной из первостепенных задач Программа развития УИС на 2012-2015 годы определяет профилактику и предупреждение правонарушений и преступлений в учреждениях уголовно-исполнительной системы путем улучшения воспитательной, социально-психологической работы и трудоузанности осужденных [4].

Уменьшение количества лиц, приговоренных к лишению свободы, стало возможным благодаря принятым в 2010 году судами к неукоснительному исполнению поручений Президента Республики Казахстан по либерализации уголовного наказания в отношении преступлений небольшой и средней степени тяжести. По словам председателя Верховного суда Республики Казахстан, выполняя эти установки, судебная система значительно сместила акценты.

Вместе с тем, фундаментальные изменения, происходящие в мировой экономике и политике, процессы глобализации, а также внутренняя динамика развития страны не позволяют останавливаться на достигнутом. Концепция правовой политики РК на период с 2010 до 2020 года определяет, что «в целях минимизации вовлечения граждан в сферу уголовной юстиции, экономии мер уголовной репрессии необходимо создать условия для более широкого применения уголовно-правовых мер, не связанных с изоляцией от общества. При этом в законодательстве и судебной практике следует выработать подходы, при

которых выбор вида и меры уголовно-правового воздействия основывался бы, прежде всего, на учете данных о наиболее вероятной ее эффективности в отношении конкретной личности. В то же время для более активного применения судами мер, альтернативных лишению свободы, необходимо добиваться повышения эффективности их исполнения, для чего требуется институциональное развитие специализированного органа, ответственного за исполнение таких мер» [5].

Из многообразия функций, которые приходится осуществлять инспектору уголовно-исполнительной инспекции, к приоритетной функции относится осуществление индивидуально-профилактического воздействия в отношении лиц, состоящих на учете в уголовно-исполнительной инспекции (далее - УИИ), от которых, судя по их антиобщественному образу жизни, можно ожидать совершения преступлений.

Согласно статье 28 Закона Республики Казахстан «О профилактике правонарушений» профилактический учет ведется органами внутренних дел или уголовно-исполнительной инспекцией. Профилактический контроль заключается в систематическом наблюдении за соблюдением установленных ограничений и выполнении возложенных обязанностей лицом, состоящим на профилактическом учете. Права и обязанности этих лиц, а также порядок осуществления за ними профилактического контроля, определяются законами Республики Казахстан [6].

В настоящее время работа инспекторов УИИ по профилактике преступлений и правонарушений ведется не на должном уровне. На местах ощущается недостаток в специальной литературе методического характера, которая способствовала бы повышению профессиональных навыков.

Периодически в институт повышения квалификации и переподготовки Костанайской академии МВД РК направляются для ознакомления с нововведениями в законодательстве, новыми методами борьбы

и профилактики правонарушений, а также обмена опытом среди коллег, так как на обучение приезжают со всех регионов страны.

Перед нами стоит задача по созданию соответствующей полноценной службы пробации, которая занималась бы не только исполнением альтернативных мер наказаний к лишению свободы, а охватывала бы оказание социально-правовой помощи осужденным, так как это является обязательным признаком пробации и профилактики преступлений.

Обосновано, что индивидуально-профилактические воздействия, осуществляемые инспекторами УИИ, разнообразны как по форме содержания, так и по форме деятельности. При этом они нацелены на предупреждение со стороны профилактируемых лиц преступлений и правонарушений, уважение и соблюдение общественно установленных норм поведения.

Проводя профилактические мероприятия по предупреждению преступлений и правонарушений, инспектор УИИ должен помнить, что успех проводимых профилактических работ возможен при последовательном соблюдении принципов законности, непрерывности, комплексности и дифференцированности. Значительный вклад в преодоление противоправного поведения профилактируемых лиц может принести правильное понимание личности, прогнозирование поведения.

Важное место в деятельности инспекторов УИИ по предотвращению правонарушений занимает профилактическая работа, представляющая собой систему мер правового и воспитательного характера. Составную часть профилактики составляют меры, направленные на правовое воспитание граждан, на формирование у них убежденности, уважения к закону (соответствующие беседы, лекции, отчеты, выступления в печати, по радио, телевидению и т.п.).

Здесь необходимо правильное сочетание метода убеждения и метода принуждения. Практика показывают, что по-

ложительных результатов добиваются те инспектора УИИ, которые упор в своей индивидуально-профилактической работе с профилактируемыми лицами делают на убеждение, хотя методы принуждения присутствуют в их работе.

Комплексный подход в борьбе с преступностью и правонарушениями обеспечивается дальнейшим усилением взаимодействия и координации деятельности правоохранительных органов с другими общественными формированиями, изучением и распространением передового опыта борьбы, всемерным привлечением общественности, расширением пропаганды среди населения, оказанием должной материально-технической и финансовой поддержки всей этой разносторонней деятельности.

Большое значение имеют полнота и своевременность выявления лиц, подлежащих профилактическому воздействию, что обеспечивает возможность вмешательства в процесс деградации каждой личности, вставшей на путь противоправного поведения. Кроме того, их полное выявление позволяет получить четкое представление об объеме работы, следовательно, и об объеме ресурсов, необходимых для ее выполнения. Полное выявление рассматриваемых лиц дает объективное представление по структуре профилактируемых лиц по категориям, по степени общественной опасности и т.д., что способствует более правильному распределению усилий по осуществлению индивидуально-профилактических мероприятий, выполнению их, в первую очередь, в отношении наиболее криминально опасных лиц. По тому, как поставлена инспектором УИИ работа по выявлению на своем участке лиц, не занимающихся общественно полезным трудом, можно совершенно точно говорить о качестве оперативной отработки своего участка, о связи с населением, с общественностью, о его умении привлекать к решению стоящих задач общественности, членов общественных организаций, дружинников. Представляется, что эта оценка справедлива

в отношении всей работы по выявлению граждан, подлежащих профилактическому воздействию.

Обосновано, что индивидуальная профилактика деятельности инспекторов УИИ - сложная работа, требующая психолого-педагогических знаний, умений и навыков. Она должна основываться на убедительных фактах противоправного поведения. Ее основная цель должна быть направлена не только на выявление мотивации правонарушения, но и на формирование правильного понимания правонарушителем общественной опасности, вреда его противоправных и иных антиобщественных действий, убеждения, что при соответствующих усилиях он может избавиться от извращенных потребностей, антисоциальных взглядов и интересов, вредных привычек.

Важное условие социальной адаптации — работа по закреплению результатов исправления и перевоспитания после освобождения от наказания. Процесс перехода на путь честной трудовой жизни в условиях свободы многогранен и динамичен. Особенно важно в этот период проведение с лицами, освобожденными из мест лишения свободы, воспитательной работы, цель которой — оказать практическую помощь в адаптации. В условиях кризисных явлений в экономике и политической сфере, падения жизненного уровня основной массы населения и расслоения общества на бедных и богатых, снижения нравственных устоев подрастающего поколения и иных категорий людей, у отдельных граждан формируются ценностные ориентации, обуславливающие антиобщественные и преступные формы поведения, что является питательной средой для криминогенной обстановки в стране.

Необходимо в судебной практике осуществлять поэтапный переход от применения лишения свободы к альтернативным видам наказаний к лицам, совершившим впервые преступления небольшой либо средней тяжести и по неосторожности. Для этого следует совершенствовать нормы в уголовном и уголовно-исполнительном

законодательстве, направленные на эффективность процесса ресоциализации осужденных.

Условное осуждение, отсрочка отбывания наказания образуют особую форму социально-правового контроля, основывающуюся на испытании осужденных без лишения свободы. В связи с этим, требуется теоретический анализ возможностей совершенствования испытательного надзора, структуры и содержания работы субъектов его осуществления. Наряду с вышеизложенным, представляют интерес исследования различных форм участия общественности в исполнении probation, определение юридического статуса лиц, обеспечивающих контроль за поведением осужденных.

В Республике Казахстан существует программа профилактики правонарушений на 2011 - 2013 годы, которая выступает в качестве основной организационной формы участия населения в профилактике правонарушений. В таких программах, как правило, деятельность полиции минимизирована и в основном заключается в инициализации и решении текущих организационных вопросов. Профилактические же мероприятия проводятся силами граждан.

Например программа "Очисть и посежь" ("Weed & Seed"), которая проводится по инициативе федеральных ведомств США, является инновационным, комплексным, межведомственным подходом к разрешению проблем профилактики правонарушений и преступлений. Цель программы состоит в том, чтобы бороться с насильственными преступлениями, незаконным оборотом наркотиков и другими видами преступлений и правонарушений на отдельно взятой территории, обеспечивая безопасную окружающую среду и социальное развитие ее жителям. Программа базируется на четырех фундаментальных принципах: сотрудничестве, координации, усилиях населения и объединении ресурсов.

Об эффективности использования программы "Очисть и посежь" (в совокупности с другими полицейскими инициативами)

свидетельствует статистика по г. Нью-Йорку, где количество убийств снизилось в среднем на 39%, квартирных краж на 25% и угонов автомобилей - на 36% в период ее реализации.

На федеральном и местном уровнях реализуются программы предупреждения преступлений. В некоторых штатах участие граждан в укреплении правопорядка позволило снизить количество ограблений на улицах на 30%. К наиболее популярным превентивным программам, которые доказали свою эффективность во многих странах мира (Великобритания, США, Канада, Германия, Индия, Австралия), можно отнести «Соседский надзор» и «Программы профилактики преступности через организацию внешнего окружения (Разбитые окна)» [7].

Нам необходимо проанализировать и создать условия к применению аналогичных программ, способствующих снижению преступности в Республике Казахстан.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Назарбаев Н.А. Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства: Послание Президента

Республики Казахстан Н.А. Назарбаева Народу Казахстана. – Астана. - 2012. - 14 декабря.

2 Конституция Республики Казахстан: принята 30 августа 1995 года. - Алматы: Жеті жарғы, 1995.

3 Об утверждении Программы развития уголовно-исполнительной системы в Республике Казахстан на 2012 - 2015 годы: постановление Правительства Республики Казахстан от 9 июня 2012 года № 775.

4 Об органах внутренних дел: Закон Республики Казахстан от 21 декабря 1995 г. №2707.

5 Об утверждении Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года: Указ Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 г. № 858 // Казахстанская правда. - 2009. - 27 августа.

6 О профилактике правонарушений: Закон Республики Казахстан от 20 апреля 2010 года №271-4.

7 Об отраслевой Программе профилактики правонарушений в Республике Казахстан на 2011 - 2013 годы: постановление Правительства Республики Казахстан от 21 декабря 2010 г. № 1390.

ТҮЙІН

Елешов Т.Р., з.ғ.к.,
Савицкая О.С.,
құқық қорғау қызметі магистрі,
Қазақстан Республикасы
ІІМ Қостанай академиясы

ҚОҒАМНАН ОҚШАУЛАУСЫЗ
ЖАЗАҒА СОТТАЛҒАНДАР
АРАСЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚ
БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ
ЖӘНЕ ПРОФИЛАКТИКАСЫ
ТУРАЛЫ

Мақалада қылмыстық-атқару инспекциясы қызметкерлері мен азаматтық тұлғалардың күшімен қоғамнан оқшаулауға байланысты емес жазаларға сотталғандардың қылмыстарының алдын алуды жүзеге асыру мәселелері мен әдістеріне талдау жасалады.

RESUME

Eleshev T.R., PhD in Law,
Savitskay O.S.,
master of law-enforcement activity,
Kostanay academy of the IAM
of the Republic of Kazakhstan

ABOUT PREVENTION AND WARNING
THE CRIME AMONG CONVINCTS
TO PUNISHMENT WITHOUT
ISULATION FROM SOCIETY

The article conductsthe analysis of problems and methods of realization the preventive maintenance to criminality convicted to punishments not connected with insulation from society, using a power the criminally-executive inspections' officials and civil population.

Е.Е. Каймульдинов

заң ғылымдарының кандидаты
А. Байтұрсынов атындағы
Қостанай мемлекеттік университеті

Д.Т. Карымсакова

магистрант
Қазақстан Республикасы ИМ
Қостанай академиясы

ҚАЖ қызметкерлерімен жасалатын сыбайлас жемқорлық қылмыстарының жағдайы, құрылымы мен динамикасы

Аңдатпа. Мақалада ҚР ИМ ҚАЖ қызметкерлерімен жасалатын сыбайлас жемқорлық қылмыстарының 2009-2013 жылдар аралығындағы жағдайы, құрылымы мен динамикасы қарастырылып, қорытынды шығарылған.

Түйін сөздер: қылмыстық-атқару жүйесі, сыбайлас жемқорлық, қылмыс.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет жаһандық деңгейде үдейе түскен жағдайда және әлемдік қаржы дағдарысы қысымы кезеңінде ерекше мәнге ие болады. Осындай жағдайда мемлекеттік қызметкерлердің жауапкершілігі бірнеше есе өседі. Еліміздің Президенті Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан - 2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына жолдауында «Мемлекет пен қоғам жемқорлыққа қарсы күресетін бір күш болуға тиіс. Жемқорлық – жай құқық бұзушылық емес. Ол мемлекеттің тиімділігіне деген сенімді сетінетеді және ұлттық қауіпсіздікке төнген тікелей қатер болып саналады.

Біз түпкі мақсатымыз – жемқорлықты құбылыс ретінде жою үшін жемқорлыққа қарсы заңнамаларды жетілдіру арқылы жемқорлықпен күресті қатты күшейтуіміз керек», - дейді [1].

Сыбайлас жемқорлық пен паракорлық түрлі формаларға ұласуда, олардың қызмет аясы толассыз кеңейіп келеді. Мемлекеттік аппарат қызметкерлерінің қызметтік міндеттері кейде тіпті тауардың ерекше түріне айналуға сонымен бірге қызметтің бағасы инфляция өзгерісін ескере отырып, лауазым мен ұсынылатын қызмет түріне байланысты жасырын түрде белгіленеді. Қылмыстық орта өзінің «өндірістік» технологиясын өзгертті, экономика саласында қылмыстық әрекеттердің технологиялық күйреуі орын алды (шикізат өндірумен айналысатын топ, өндірушілер тобы, жүзеге асырушылар тобы, қамтамасыз етушілер тобы және т.б. пайда болды). Тәжірибе ұйымдасқан қылмыстық топтардың белсенділігінің жаңа бағыты пайда болғандығын растайды: оның кірісі жоғары түрлерінің монополизациясы,

территориялық өктемдік жүргізу және ең алдымен оның шетел асып кетуі. Бұл процестер мемлекеттімізге қатер төндіретін, сыбайлас жемқорлықтың етек жаюы жағдайында өтіп жатыр. Есірткі саудасы, ұрланған шикізаттар мен ресурстардың контрабандасы, қаржы және валюталық махинация, лаңкестік, рэккет және т.б. трансұлттық сипаттағы қылмыстық істердің түрлері алдыңғы қатарға шықты.

Жемқорлық қатынастардың ушығуы - қазақстандық қоғамның ең өзекті мәселелерінің бірі. Бұл туралы сандық көрсеткіштердің өзгерісі мен сапалық көрсеткіштердің жағымсыз өзгерістері дәлел болады. Сондықтан, қоғам мен мемлекет көрсетілген жағдайды жақсарту үшін барлық күшін салу қажет.

Кез-келген қоғам мүшелерінің арасында саяси және экономикалық жүйенің реформалау кезінде тұлға аралық қатынастардың шиеленісуі байқалады. Осындай үрдістердің жағымсыз әсерлерінің бірі – адамдарды құқыққа қайшы әрекеттерге араластыру қаупі факторларының артуы болып табылады. Соңғы онжылдық қазақстандық қоғамдағы қылмыстық әрекеттердің көбейіп кетуін көрсетеді. Жыл сайын Қазақстанда миллиондаған қылмыс және құқық бұзылушылықтар тіркеліп,

бірінші рет қылмыстық жазаға тартылған тұлғалардың көп екендігі анықталған. Сондай-ақ, қылмыстық әрекеттер аясына қоғамның көптеген жаңа мүшелері тартылуда. Алдында қылмыстық жауапкершілікке тек маргинальдық ортаның тұлғалары ғана тартылатын, ал қазіргі кезде көптеген жағдайларда қылмыстық істерді жасаудың жолына ауқатты әлеуметтік топтың азаматтары тартылуда. Криминалдану мемлекеттің және қоғам өмірінің барлық салаларына еніп келуде. Әрине, қылмыстардың жағымсыз үрдістері мемлекеттің құқық қорғау жүйесін айналып өтпеді.

Жыл сайын бұқаралық ақпарат құралдарында құқық қорғау органдары (полиция, ҰҚК, кеден және т.б.) қызметкерлерінің ұсталуы мен қылмыстық жауапкершілікке тартылуы туралы хабарланады.

Қылмыстық-атқару жүйесінің криминалдану үрдістерін тереңінен түсіну үшін ЖҚҚМИ бөлімшелеріндегі жемқорлықтың таралуын талдаудан бұрын, алдымен, Қазақстан Республикасының және аймақ деңгейіндегі ІО жалпы қылмыстық жағдайын қарастыру қажет.

Ең алдымен, Қазақстандағы қылмыстық жауапкершілікке тартылған қылмыстық-атқару жүйесі қызметкерлері санының динамикасын қарастырайық (1 кесте).

1 кесте - 2009-2013 жж. қылмыстық жауапкершілікке тартылған Қазақстан Республикасы ІІМ қызметкерлеріне қатысты қозғалған қылмыстық істер туралы мәліметтер

ҚАЖ қызметкерлеріне қатысты қозғалған істер: (сыбайлас жемқорлық)	2009 жыл	2010 жыл	2011 жыл	2012 жыл	2013 жыл
Барлық тұлғалар	31	49	27	22	28
ҰҚК	8	14	0	0	1
ҚПА	22	33	24	12	21
ІІМ	1	1	3	9	5
МК	0	1	0	1	1
СК	0	0	0	0	0

Келтірілген мәліметтерге сәйкес, ішкі істер органдары қызметкерлерімен жасалған қызмет бабындағы қылмыстардың динамикасы мардымсыз ауытқулармен ерекшеленеді. Сонымен қатар, ұзақ уақыт бойы осындай қылмыстардың санының артуы байқалған. Жыл сайын қылмыстық-

атқару жүйесі қызметкерлерімен жасалатын қылмыстардың саны жалпы қылмыстық бағыттығынан артып түседі. Сонымен қоса, 2012 жылғы мәліметтер бойынша ішкі істер органдары қызметкерлерімен жасалатын жалпы қылмыстық бағыттағы қылмыстардың санының төмендеуі, ал

ҚАЖ қызметкерлерімен жасалатын сыбайлас жемқорлық

2013 жылы қылмыстардың саны қайта күрт өсуі байқалады. Ішкі істер органдары қызметкерлерінің қылмыстары бойынша жалпы мәліметтермен бірге олардың динамикасын қарастырған жөн. Төменде 2009–2013 жж. Қазақстан Республикасындағы ҚАЖ қызметкерлеріне қатысты қозғалған істер туралы мәліметтер келтірілген.

2 кесте - 2009-2013 жж. Қазақстан Республикасы ҚАЖ қызметкерлеріне қатысты қозғалған істер

Өзіндік қауіпсіздік қызметімен сыбайлас жемқорлыққа қатысты қозғалған істер	2009 жыл	2010 жыл	2011 жыл	2012 жыл	2013 жыл
	26	25	21	9	5
Барлық тұлғалар	24	17	16	8	5
ҰҚК	5	5	0	0	0
ҚПА	20	18	20	0	0
ІІМ	1	1	1	0	0
МК	0	1	0	0	0
СК	0	0	0	0	0

Ішкі істер органдары қызметкерлерімен қызмет бабы бойынша жасалған қылмыстардың және сот төрелігіне қарсы қылмыстардың динамикасын қарастыра отырып, қылмыстардың саны орта есеппен алғанда жылына шамамен 16 істі құрайды.

ҚАЖ қызметкерлерімен қызмет бабы бойынша жасалған және сот төрелігіне қарсы қылмыстардың құрылымын тереңінен талдау келесідей

жағдайды көрсетеді. Қызмет бабы бойынша жасалған қылмыс үшін жауапқа тартылған қызметкерлер санының артуы қызмет өкілеттілігін асыра қолданушы және теріс пайдаланушы тұлғалардың есебінен болады.

Өз кезегінде, қызмет бабы бойынша және сот төрелігіне қарсы қылмыс жасаған қызметкерлердің саны аса көп емес және төмендеу сипатына ие (3 кесте).

3 кесте - 2009-2012 жж. Қазақстан Республикасы ҚАЖ-нің қылмыстардың түрі бойынша қылмыстық жазаға тартылған қызметкерлерінің саны

Жылдар	2009 жыл	2010 жыл	2011 жыл	2012 жыл
Лауазымдық өкілеттікті асыра қолдану	184	201	131	181
Лауазымдық өкілеттікті теріс пайдалану	62	79	49	65
Парақорлық	62	50	54	50
Лауазымдық жалғандық	18	32	29	32

Қызмет бабы бойынша жасалған қылмыстардың латенттілігін ескере отырып, аталған статистикалық мәліметтерді нақты деп қарастыруға болмайды.

Сонымен, статистикалық мәліметтерге сүйенсек, қылмыстық-атқару жүйесіндегі қылмыстар соңғы жылдары, әсіресе қызмет бабы бойынша жасалған қылмыстардың саны артып келе жатқандығын көрсетеді. Бұл үрдіс Қазақстан Республикасының дәрежесінде қалай болса, аудандарда да

солай, бұл Қазақстанның қылмыстық-атқару жүйесіндегі жемқорлық қатынастардың кеңінен тарағандығына дәлел болады [2].

Жемқорлық түсінігінің табиғаты ғылыми ортада көптеген пікірталастарды тудырады. Біздің пікірімізше, жемқорлықтың Г. Клейнер ұсынған анықтамасы ең дұрыс болып табылады [3]. Жемқорлық – бұл ұйымдағы (мемлекеттік немесе жеке сектордағы) лауазымды тұлғаның саналы және ерікті түрде аталмыш тұлғаның

немесе оған бағынышты тұлғалардың қосымша игіліктер алуына мүмкіндік беретін оңтайлы шешімдерді қабылдау.

Жемқорлықпен күрес мәселесі мемлекеттік қызмет жүйесінде көп жылдар бойы өз көкейкестілігін жоғалтпай келе жатыр. Жемқорлық азаматтардың мемлекеттік қызметкерлерге деген сенімін жоғалтып қана қоймай, тиімді шаруашылық негіздері бойынша саяси жүйеге соққы береді. Жемқорлықпен күрес қылмыстық-атқару жүйесі үшін аса үлкен маңыздылыққа ие, себебі, статистикалық мәліметтер көрсеткендей, жыл сайын пара алу жағдайлары тіркеліп отырады. Құқық қорғау органдарында жемқорлық қатынастардың орын алуы және тамыр жаюы, елдегі заң мен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуден көрінетін, тікелей қылмыспен күрес міндеттеріне қарсы келетін, құқық қорғау қызметінің тиімділігіне сенімді жоғалтып, елдің экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мүмкіндігін жоятын құқық қорғау органдарының жағымсыз салдарларына алып келеді.

В.Д. Крачун жүргізген түзеу мекемелерінің тәжірибелі жұмысшыларының сауалнамасының нәтижесі көрсеткендей, түзеу мекемелерінің аумағында сотталғандарға рұқсат етілмеген заттарды келесі қызметкерлер жеткізіп береді: ТМ жалдамалы қызметкерлері - 28,0%; сотталғандардың туыстары мен таныстары – 25,1%; қарауылдың қызметін пайдаланатын сотталғандар – 11,6%; ТМ кіре алатын басқа да азаматтар - 5,3%; аттестаттаудан өткен қызметкерлер – 38,4%. Көріп тұрғанымыздай, заң бұзушылықтардың басым бөлігі жалданбалы және аттестатталған қызметкерлердің тікелей қатысуымен жасалады [4].

Жоғарыдағы кестеде берілген мәліметтерге сәйкес (1 кесте), ҚАЖ жеке құрамы арасында құқық бұзушылықтың саны артып келеді. 2010 жылы құқық бұзушылықтың саны, 2003 жылмен салыстырғанда, шамамен бір жарым есеге өскен, алайда 2010 жылдың деңгейі 2009 жылдың деңгейінен төмен (12,6%), бірақ, осы көрсеткіш өсуінің жалпы

динамикасы байқалады. Сонымен қатар, ҚАЖ қызметкерлеріне қарсы қылмысты істер мөлшері өскен: 8 жыл ішінде бұл көрсеткіш сегіз есе өскен.

Жемқорлықтың негізгі себебі ретінде ҚАЖ өз қызметкерлерінің әл-ауқатының төмен деңгейін көрсетеді, алайда, статистикалық мәліметтер көрсеткендей: жемқорлардың басым бөлігі – материалдық жағдайы жоғары жандар. Қызметтік жағдайды құру стереотипі жемқорлар үшін қызметтік жағдайдан пайда көру болып табылады. Олардың материалдық жағдайы, негізінен, өзінің қызметтік өкілеттігін пайдалану нәтижесінде тапқан құралдарынан жинақталады. Жоғарыда айтқанды есепке ала отырып, жемқорлықпен күрес кезінде ҚАЖ кадрлық саясатын қайта қарап, ең алдымен, «жемқорлыққа әлсіздердің» тізімін жасау қажет. Бұл қызметке үміткерлер кәсіпқойлық-жеке тұлғалық қасиеттермен қатар, үміткердің қаржылық және материалдық құралдарының қайнар көзі тұрғысынан да тексерілуі керек.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Назарбаев Н.А. «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты: Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы // Егемен Қазақстан. – 2012. – 15 желтоқсан.

2 ҚР ІІМ ҚАЖК өзіндік қауіпсіздік тобының 2009-2013 жж. 55-ОД есебі. - Астана, 2013.

3 Клейнер В. Антикоррупционная стратегия бизнеса в России // Вопросы экономики. - 2011. - №4. - С. 33.

4 Крачун В.Д. Предупреждение проникновения запрещенных предметов в исправительные учреждения: учеб. пособие. - Владимир, 2005. - С. 3, 10 // по: В.П. Марков, С.А. Сивцов. Основные факторы, способствующие распространению коррупционных проявлений в пени-тенциарной системе России //Ведомости уголовно-исполнительной системы. - 2011. - №4. - С. 19.

РЕЗЮМЕ

Каймульдинов Е.Е., к.ю.н.,
Карымсакова Д.Т., магистрант,
Костанайская академия МВД
Республики Казахстан

**СОСТОЯНИЕ, СТРУКТУРА И
ДИНАМИКА РАСПРОСТРАНЕНИЯ
КОРРУПЦИОННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ
СРЕДИ СОТРУДНИКОВ УИС**

В статье рассматриваются и анализируются состояние, структура и динамика распространения коррупционных преступлений среди сотрудников УИС за 2009-2013 годы.

RESUME

Kaimuldinov. E.E., PhD in Law,
Karimsakova D.T., magistrate,
Kostanay academy of the IAM
of the Republic of Kazakhstan

**STATE, STRUCTURE AND
PROPAGATION DYNAMICS
OF CORRUPTION CRIMES AMONG
CES OFFICIALS**

State, structure and dynamics of distribution of corruption crimes among CES officials for 2009-2013 are considered and analyzed in the article.

Б.Х. Құрманғалиева
А.Б. Ақылбекова
құқық магистрі
Қазақстан Республикасы ІІМ
Қостанай академиясы

Қылмыстық жазаға сотталған адамдардың құқықтық жағдайы

Аңдатпа. Мақалада қылмыстық жазаға сотталған адамдардың құқықтық жағдайы қарастырылған. Сотталғандармен жұмыс жасау барысында, олар қоғамнан шығарылып қалғандар емес, қайта оның мүшесі болып қала беретіндігіне ерекше көңіл аудару керек. Қазақстанда бұл бағытта адам құқығы мен заңдылықты сақтау жөніндегі Қазақстан-Америка бюросы мен реформаға көмектесетін Қылмыстық әділ сот орталығы сияқты үкіметтік емес қоғамдық ұйымдар жұмыс істейді.

Түйін сөздер: азаматтық құқық, адам құқығы, қамаудағы адам, жазаны орындау, сотталғандарды заңмен қорғау.

Заң бойынша адам теңдігін оған заңды құқық пен бостандық беру негізінде тану азаматтық қоғамның басты белгісінің бірі. XX ғасырдағы дүние жүзі қоғамдастығының дамуы едәуір прогресі адамның жеке тұлғасының бағалылығын түсіну үшін күнелту мен еркін дамуға ең аз да болса кепілдікті қамтамасыз ету.

Жеке тұлғаның құқықтық мәртебесі негізіне конституциялық құқық, бостандық пен азаматтар міндеттері жатады. Жеке тұлғаның құқықтық мәртебесінің ерекше айырмашылығы - оның тұрақтылығы мен біршама өзгермейтіндігі.

Азаматтың құқығы дегеніміз - қандайда бір игілікті кепілді түрде пайдаланудың мүмкіндігі. Бұл адамның мемлекеттің ұйымдасқан қоғамындағы мінез-құлқының ресми өлшемі.

Адам құқығы - ол субъективті құқықтық емес, қайта жеке тұлғаның Конституцияда және заңда бекітілген нақты мүмкіндігі. Заң шығарушы тек қана шын қоғамдық қатынастардан шығатын, алдын ала құрылған әлеуметтік-экономикалық және саяси мүмкіндігі бар құқықты бекіте алады.

Адам құқықтары төмендегідей жіктеледі:

- саяси құқықтар - ол адамның мемлекеттік және қоғамдық-саяси өміріндегі оның саяси тағдыры мен еркіндігін өзі шешуді қамтамасыз ету мүмкіндіктері, мемлекетті басқаруға қатысуы;

- жеке азаматтық құқығы мен бас

бостандығы, ол адамның заңсыз және орынсыз жеке өміріне, ішкі сезіміне араласпау, жеке басының тәуелсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған мүмкіндігі;

- әлеуметтік-экономикалық құқық пен бас бостандықтар - ол өндіріс пен материалдық игілікті бөлу саласындағы жеке адамның мүмкіншілігі, экономикалық және оған байланысты рухани талаптардың сай келуі және адам қалауына байланыстылығы;

- мәдени құқықтары мен бас бостандықтары - ол адамның рухани, мәдени игіліктері, яғни жетістіктерді пайдалану мүмкіншіліктері, оларды өзіне лайықты ынтасы мен қабілеттілігіне қарай жасауға қатынасу.

Қазақстанда адам құқығын сақтаудың маңызды компоненттерінің бірі - сотталғандардың құқығын бұзудың алдын алу және бақылау.

Жазаны өтеп жатқан адамдар мемлекет азаматтары ретінде Қазақстан Республикасы Конституциясында көрсетілгендей, белгілі құқықтық шектеуге қарамастан, адамның азаматтық құқығы мен бас бостандығына ие бола алады. Соның ішінде барлық сотталғандар жалпыға бірдей Адам құқығы Декларациясы баяндаған адам құқықтары мен бас бостандығын пайдаланады, тек оның шектелуіне бас бостандығынан айыру орындарына анық камалғаны себеп болады.

Қамаудағы адам деп қандай да болмасын құқық бұзғаны үшін сотталып, жеке бас бостандығынан айырылған кез келген адамды айтады. Сотталған азаматтарға жазаны өтеу кезінде Қазақстан Республикасы азаматтарының құқықтары мен бостандығына кепілдік берілуі тиіс, оған тек қылмыстық, қылмыстық-атқару және басқа да Қазақстан Республикасы заңдарымен алып тасталған, сондай-ақ шектелу белгіленгендер жатпайды.

Сотталғандарды заңмен тікелей белгіленген жағдайдан басқа кезде азаматтық міндетін атқарудан босатуға болмайды. Республиканың азаматын ешқандай жағдайда азаматтығынан, өзінің азаматтығын өзгерту құқығынан айыруға, сондай-ақ оны Қазақстаннан тыс жерлерге алыстатуға болмайды [1]. Сотталғандардың құқығы мен бас бостандығы

сот үкімімен және Қазақстан Республикасы заңында көрсетілген мерзімге ғана шектелуі мүмкін. Мемлекет сотталғандардың және олардың туысқандарының, жақындарының, сондай-ақ басқа да жеке тұлға мен заң ұйымдары, егер де сотталғандар олармен әр түрлі заңдық қатынастарда болса, барлығының құқығы мен заңды талаптарын сақтауға және қорғауға кепіл болуы тиіс. Сонымен қатар сотталғандардың құқықтық мәртебесіне шек қоюды бұзбауға байланысты түзеу мекемелерінде, тергеу қапасында отырғандарға спирттік ішімдіктерді, естен тандырарлық әсері бар дәрілер мен басқа заттарды, ақша, ас тағамдарын, бұл мекемеде сақтауға, пайдалануға рұқсат етілмейтін бұйымдар мен заттарды заңсыз бергендер әкімшілік немесе қылмыстық жауапқа тартылады. Сот үкімімен сотталғандар кейбір жағдайда сотталған атағына ие болады, егер де ол адам қылмысты қайта жасаса жауапкершілік ауырлайды. Сотталғандардың кейбір категориясы рецидивті қылмысты ескерту үшін әкімшілік қадағалауға алынады.

Сотталғанның меншік құқығы Қазақстан Республикасы Конституциясының 26-бабы арқылы қорғалады, онда: "Соттың шешімінсіз ешкімді де өз мүлкінен айыруға болмайды", - делінген. Сотталғанды жазаны өтеу кезінде азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқадай қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге не жазалауға болмайды. Тіпті ең ауыр өлім жазасына кесілген адамға Қазақстан Республикасы Конституциясының 15-бабына сәйкес кешірім жасау туралы арыз беру құқығы кепіл етіледі. БҰҰ 1984 жылғы 25 мамырдағы "Өлім жазасына кесілгендердің құқықтарын қорғайтын кепілді шаралар" құжатына сәйкес өлім жазасын орындау кезінде мүмкіндігіне қарай жеңіл азап шектіруі тиіс.

Бас бостандығынан айырылған адамдардың бәрінің де, олармен адам баласына тән имандылықпен араласуға, абыройын сыйлатуға құқы бар. 1966 жылғы 16 желтоқсандағы "Азаматтық және саяси құқықтар туралы Халықаралық пактіде" былай делінген: "Пенитенциарлық жүйе

қамауындағы адамдарға режим қойғандағы мақсат - оларды түзеу және әлеуметті етіп қайта тәрбиелеу". "Барлық қамаудағылар адамгершілік қасиеті ретінде өздерімен сыйлы қарым-қатынаста болуды пайдалануға тиісті" [2].

Мемлекет жағынан сотталғандардың құқықтық жағдайы жақсарса, заңның кері күші болуы тиіс. Егер де заңмен қандай да болмасын құқық бұзғаны үшін жазалау жеңілдетілсе, тіпті бұл әрекеттің заңға қайшылығы жойылса, мұндай заңның міндетті түрде кері күші болады.

Жазаны орындау - мәжбүрлеу акциясы, ол мемлекет жағынан күш қолдану арқылы қамтамасыз етіледі, ол тиісті құқықтың шектелуіне әкеліп соқтырады. Сотталғандар заң жүзінде тиісті құқыққа ие болғандықтан, ол олардың заңды тәртібіне күш қолданбаудың кепілі болып есептеледі. Сотталғандарға жаңа міндеттер жүктеледі, оны объективтік қажеттілік, оның тиісті тәртібі деп түсіну керек [3]. Мемлекет сотталғанның тәртібін белгілей отырып, талап қояды және оның заңды міндеті болғандықтан, оған кепіл болады. Бұл міндеттерді бұзғаны үшін оған тиісті жауапкершілік жүктеледі. Мысалы, Қазақстан Республикасының қылмыстық заңында, егер бас бостандығынан айыру түріндегі қылмыстық жаза атқарып жатқандардың басқа түзеу жолына түскендерді қудалағаны немесе қамаудан қашқаны, бас бостандығынан айыру жазасын өтеуден бас тартқаны, еңбекпен түзеу мекеме әкімшілігінің талабына қасақаналықпен көнбегені үшін қылмыстық жауапкершілікке тарту көзделген. Сотталғанның мұндай құқық шектеулер көлемі жынысына, азаматтығына, жасына, жаза түріне, бұрын сотталғандығына байланысты. Мысалы, Конституциялық күші бар 1995 жылғы 28 қазандағы "Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы" Қазақстан Республикасының Президенті Жарлығының 4-бабына сәйкес, сот үкімімен бас бостандығынан айыру орындарында отырған Қазақстан азаматтары сайлауға қатыса алмайды, яғни актив және пассив сайлау құқығынан айырылады. Сотталған әйелдердің құқық

жағдайының, басқа сотталғандарға қарағанда, өзгеше айырмашылығы бар. 1985 жылғы 6 қыркүйектегі БҰҰ Минималды стандарт ережесінде кәмелетке толмағандарға әділ сот қолданылғанда жеңіл жазалау жағын қарау сияқты түзеу мекемелеріне орналастырылған, құқық бұзған жас әйелдерге де айырықша көңіл бөлуі ұсынады. Сонымен бірге құқық бұзушы әйелдерге, әдетте, ерлерге қарағанда, аз назар аударылатындығы көрсетілген.

Қазақстанда тұратын шетелдіктер, сонымен қатар азаматтығы жоқ адамдар құқықтық мәртебеге шектелген көлемде ғана ие болады. Сотталған шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ адамдардың құқық шектелу көлемі аз болады, тек олар, мысалы, жалпы әскери міндетіне, сайлау құқығына ие болмайды. Шетелдіктерге Қазақстан Республикасында тұру орнын таңдауға және оны ауыстыруға белгілі шектеулер қойылады. Сотталған шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ адамдар Қазақстан Республикасының және басқа да ТМД елдерінің сотталған азаматтарынан бөлек отырады. Сотталған шетелдікке жазасын өтеп шықпайынша немесе жазадан босатылмайынша Республикадан кетуге рұқсат етілмейді. БҰҰ Минималды стандарт ережесіне сәйкес қамауда отырған шетелдіктердің өз елінің елшілігімен немесе консулдық өкілдерімен байланысын мүмкіндігінше жалғастыру қамтамасыз етіледі.

Қазақстан кейбір халықаралық-құқықтық шарттарға қосылған жоқ. Солардың бірі - бас бостандығынан айыруға сотталған адамдарды жаза өтеуге азаматы болып есептелетін мемлекетіне беру Конвенциясы. Осы құжатқа сәйкес сотталғандар жазаны өткергенге дейін кез келген уақытта өзінің бастауымен немесе шет мемлекеттің құзыретті органдарының сұрауымен және сотталғанның немесе оның туысқандарының өтініші бойынша беруі мүмкін. Бұл жағдайда үкімді қайта қарау үшін жазаны өтеуге жіберілген адам сот үкімін шығарған мемлекеттің құзырлы органына баруға болады.

Сотталғандардың құқықтарын қорғау

мынадай кепілдіктер жүйесімен қамтамасыз етіледі: сотталғандардың ұсынысы, арыз, шағым жіберу және оны қарау тәртібі туралы құқығы; мемлекеттің, үкімет органдарының бақылауы; соттық және мемлекеттік бақылау; прокурорлық қадағалау; жазаны өтейтін мекемелер мен органдар әкімшілігінің заңды сақтауын қарайтын қоғамдық бақылау; халықаралық және ұлттық құқық қорғау ұйымдары өкілдерінің осы мекемелерге қатысы. Қазіргі заманда адам құқығы туралы халықаралық нормалар әділсот жүргізу саласында жеке адам құқығының мәртебесіне елеулі түрде әсер етеді. Қазақстанның халықаралық шартты бекіту акті мемлекет үшін заңдарын өзіне алған міндеттеріне сәйкестендірудің қажеттілігін көрсетеді. Халықаралық құқық бірте-бірте жан-жақты болуда, ал оның нормалары мен принциптері халықаралық бірлестіктің барлық мемлекеттеріне міндетті.

Адамның құқықтық жағдайын анықтай отырып, құқық шығармашылығы мен заңға, оның қорытындысы ретінде өмірде алдын ала пайда болатын тенденциялармен және құқықты реттеудің қажеттілігімен мемлекет есептесуі тиіс. Құқықтық орнату шындыққа негізделуі тиісті, қоғамның әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуының заңдылығы мен қажеттігін есепке алуы тиіс, ол тиісті мен мүмкіндіктің бірлігін сақтай білу деген ойдан туындайды. Дүние жүзі пенитенциарлық мекемелерінің көптеген мәселелері ұқсас: ол алдымен құқық бұзушыны қамауға алып күзет қоюдың мақсатына нақты жауаптың болмауы, қоғам жағынан пенитенциарлық мәселелерге түгелдей көңіл бөлінбеуі, қамауда отырғандарға халықаралық нормалардың қолданылмауы. Қазақстан Республикасы 1992 жылы БҰҰ-ның толық құқықты мүшесі болды, сонымен өзінің халықаралық құқық принциптер негіздерінің жолын ұстайтындығын дәлелдеді.

Құқығы ең жиі бұзылатындардың бірі - ол тергеуде жүргендердің қорғану құқығы. Кейбір жағдайда тергеуде жүргендерге және ұсталғандарға ұсталған кезінен бастап адвокат қатысу құқын хабарламайды

немесе адвокатты алмауға мәжбүр етеді. Адвокатқа қорғалушыларымен кездесу үшін тек бір рет қана рұқсат беріледі, сондықтан олар тергеу изоляторындағы "клиентімен" кездесу үшін кезекте сағаттап тұруға мәжбүр болады. Қорғаушылардың тілегі жиі-жиі себепсіз қабылданбайды. Мұндай жағдай халықаралық үлгіге, атап айтсақ, 1990 ж. тамызда БҰҰ қылмыстарды алдын ала ескерту туралы 8-конгресінде қабылданған адвокаттар рөлі жөніндегі негізгі ережелерге қайшы келеді. Онда үкіметтің құзыретті өкілдері әрбір адамға оны қамауға алғанда, ұстағанда немесе түрмеге отырғызғанда, сондай-ақ қылмыс жасаған деп айып таққанда адвокат көмегін алуы туралы хабардар етіп, мүмкіндік туғызуды қамтамасыз етуі тиіс. Ұсталған, қамауға алынған адамдар адвокатпен жиі кездесуге мүмкіндік алуы тиіс және оның мерзімі 48 сағаттан аспауы қажет. Ұсталған, қамалған немесе түрмеге отырғызылған адамға тиісті жағдай жасалып, адвокатпен кездесу үшін уақыт белгіленіп, байланыс құралдарымен үзіліссіз, кедергісіз, құпиясыз толық қамтамасыз етілуі керек.

1990 ж. қыркүйекте Халықаралық заңгерлер конференциясында қабылданған (ХАЗ) заң маманының тәуелсіздік ассоциациясының Үлгісіне сай бас бостандығынан айрылған адамдардың ісін жүргізгенде адвокаттар тәуелсіздігін қамтамасыз ету керек, оларға еркін, әділетті және құпия (конфиденциальность) заң көмегін көрсету, соның ішінде ол адамдарға бару құқығы қамтамасыз етілуі тиіс. Кепілдік етіп және сақтық шараларын қамтамасыз еткенде басшылармен қандай да болмасын жасырын ымыраласу мүмкіндігін болдырмау, заңгерді олардан тәуелді болудан сақтау және заңгердің бас бостандығынан айырылғандар мүддесіне қызмет істеуін болдырмау қажет. Адвокат "клиентімен" қарым-қатынас жасаған уақытында оның құпиялылығы қамтамасыз етілуі тиіс. Оған қоса қарапайым және электронды жүйені, барлық адвокаттық іс жүргізуін және адвокат құжаттарын алып қараудан қорғау қажет. Сонымен бірге электронды байланыс құралы мен хабарласу жүйесін пайдаланғанда кіріспеуді

қамтамасыз ету керек. Басқа да тергеуге қатысушылардың құқығын сақтамаудың ең көшірілмейтіні - ол тергеу жүргізген кезде, әсіресе жауап алу кезінде заңдылық режимін бұзуға жол беру.

Қазақстанда қылмыстық-атқару жүйесін реформалау Алматыда өткен 1993 ж. «Қазақстандағы қылмыстық-атқару жүйесінің реформасы», 1995 ж. «Сот және пенитенциарлық жүйелерін реформалау кезіндегі адам құқығының Концепциясы» туралы халықаралық конференцияларда талқыланды. Пенитенциарлық жүйені реформалау үкімет бекіткен Қазақстан Республикасының 2005 ж. дейінгі қылмыстық-атқару жүйесінің даму Концепциясын жүзеге асыруды болжайды. Жаңа Қылмыстық, Қылмыстық іс жүргізу, Қылмыстық-атқару кодекстерінде БҰҰ-ның әділсот жүргізу және сотталғандармен айналысу саласындағы Халықаралық актілерінің талаптары өзінің лайықты орнын табуы керек. Құқықтық мемлекет құру мақсатын қойған Қазақстанда заңға негізделген ведомстволық актілерді салыстырмалы түрде өзгертуге болады және олай ету қажеттілігі бүгінгі күн талабынан туындап отыр.

Қазіргі кезде құқық жүйесіндегі қайшылықты жойып, ішкі біртұтас, қарама-қайшылықсыз заң құру өте қажет. Кейбір жағдайларда заң сотталғандарға негізсіз тыйым салады да, олардың жалпы азаматтық құқықтарын қамтамасыз ете алмайды. Көптеген мәселелер ведомстволық

актілермен реттеледі, ал олар кей кезде заңды бұрмалайды. Нормалардың кейбіреуі халықаралық үлгіге сәйкес келмейді.

Бас бостандығынан айырылғандардың жазаны өтеу жағдайы сотталғандардың әр түрлі категориясына қарай жеткілікті дараланған. Түзеу амалы мен постпенитенциарлық механизмдері құқық бұзушыға дұрыс емес бағытталған. Онда оның тиісті шамасын, жеке басының өзгешелігін адамгершілік дәрежесінің төмендегенін, істеген әрекетінің ауырлығын есепке алмайды. Қылмыстық жазаны атқарудың жаңа заңын қабылдау қажеттілігінің себебі, оны біздің елдің өзіне алған халықаралық құқықтық міндеттемелеріне сәйкестендіруге байланысты. Құқықты мемлекеттің сипаты - ол азаматтардың өмір сүру кезінде құқы мен бас бостандығының кепілдігі және мызғымастығы, азамат пен мемлекеттің өзара жауапкершілікті орнатуы мен қолдану принципі болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1 Қазақстан Республикасының Конституциясы: 1995 жылғы 30 тамызда қабылданған. – Алматы: ЖШС «Издательство» «Норма-К», 2001. - 44 б.

2 Международный пакт о гражданских и политических правах (Нью-Йорк, 16 декабря 1966 г.).

3 Биятов Т.К., Вардаев Г.Н., Нұралиева А.С., т.б. Қазақстан Республикасының қылмыстық-атқару құқығы: оқу құралы. - Алматы: Жеті жарғы, 2002. - 256 б.

РЕЗЮМЕ

Курманғалиева Б.Х.,
Ақылбекова А.Б., магистр
правоохранительной деятельности
Костанайская академия МВД
Республики Казахстан

ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ЛИЦ, ОСУЖДЕННЫХ К УГОЛОВНОМУ НАКАЗАНИЮ

В статье авторы рассматривают правовое положение лиц, осужденных к уголовному наказанию. Уголовное наказание пред-

RESUME

Kurmangalievа В.Н.,
Akilbekova A.B.,
master of law-enforcement activity,
Kostanai academy of the IAM
of the Republic of Kazakhstan

LEGAL POSITION OF PERSONS CONVICT TO CRIMINAL PUNISHMENT

The authors considered the legal position of persons convict to criminal punishment. Criminal punishment is a measure of state

ставляет собой меру государственного принуждения, существенно изменяющего правовое положение (статус) гражданина. Но каким бы суровым оно ни было, за осужденными всегда сохраняется определенная сфера дозволенного поведения, состоящая из субъективных прав и законных интересов, которыми он пользовался до осуждения. Правовое положение лиц, осужденных к разным видам уголовных наказаний, неодинаковое, то есть существует неравенство в правах этих лиц. Оно обусловлено характером, степенью общественной опасности, тяжестью совершенного им преступления и назначенным за это преступление наказанием.

compulsion, substantially changing the legal position (status) of citizen. But no matter how harsh it may be, the certain sphere of the permitted behavior, consisting of equitable rights and legal interests that he used to conviction is always saved after convicts. Legal position of persons convict to the different types of criminal punishments are different, i.e. there is inequality in rights for these persons. It is due to the nature and the degree of public danger, the gravity of his crime and the designated punishment for this crime.

А.А. Бойко

В.И. Пьянников

магистр правоохранительной
деятельности

Костанайская академия МВД
Республики Казахстан

Административно- правовой режим применения сотрудниками УИС физической силы, специальных средств и оружия

Аннотация. В статье рассматриваются правовые и организационные основы административно-правового режима применения сотрудниками уголовно-исполнительной системы физической силы, специальных средств и огнестрельного оружия и предлагаются предложения по его совершенствованию.

Ключевые слова: правовой режим, применение специальных средств, оружия, физической силы, УИС.

Изучение результатов деятельности учреждений УИС показывает, что количество нарушений при применении физической силы, специальных средств и оружия остается высокой. Актуальность исследования проблемы применения сотрудниками уголовно-исполнительной системы (далее - УИС) физической силы, специальных средств и оружия выражается в том, что от ее правомерности во многом зависит реализация механизма соблюдения и защиты прав, свобод и законных интересов осужденных, персонала УИС, поддержание дисциплины, законности и правопорядка в учреждениях, исполняющих уголовные наказания в виде лишения свободы. Соответственно остро стоит проблема в четкой правовой регламентации административно-правового режима, в котором должен действовать сотрудник УИС.

В юридической литературе значительное место занимают исследования, посвященные административно-правовым режимам. Это обусловливается тем, что государственное управление невозможно без установления административно-правовых режимов по разным направлениям деятельности общества. Понятие «правовой режим» достаточно глубоко изучено и широко применяется в различных областях права и юридической практике. В административном праве правовой режим отражает специфику объекта административно-правового воздействия, а также используемых для его формирования и реализации административно-правовых средств и способов правового регулирования.

Административно-правовой режим является одним из правовых инструментов, позволяющих воздействовать на разнообразные объекты управления [1, с. 3]. Особое место административно-правовые режимы занимают в системе ограничения прав и свобод граждан при применении сотрудниками УИС физической силы, специальных средств и оружия. От степени научной, правовой проработанности того или иного административно-правового режима зависит эффективность его реализации, а в конечном итоге степень защищенности охраняемых государственных и общественных интересов.

Государственное правовое регулирование отношений, складывающихся по поводу применения сотрудниками УИС физической силы, специальных средств и оружия, обусловлено тем, что социально-полезные свойства этих объектов при определенных обстоятельствах могут обращаться во вред охраняемым интересам граждан, представлять угрозу безопасности общества [2, с. 23]. Поэтому в любом государстве существует объективная необходимость в создании особых условий и правил применения сотрудниками УИС физической силы, специальных средств и оружия, в установлении специального режима контроля в целях поддержания надлежащего правопорядка в этой сфере. Таким образом, административно-правовой режим по отношению к применению сотрудниками УИС физической силы, специальных средств и оружия представляет собой сложное, комплексное правовое воздействие, состоящее из различных приемов и средств, направленных на достижение установленного правопорядка и позволяющих защиту интересов граждан, государства и общества.

В обеспечении формирования и реализации административно-правовых режимов применении сотрудниками УИС физической силы, специальных средств и оружия доминирующее значение имеют нормы права в различных сферах. С помощью правовых норм и актов устанавливаются режимные правила применения

сотрудниками УИС физической силы, специальных средств и оружия, а также их ответственность за нарушение этих правил. Правовые, организационные, информационные гарантии способствуют повышению эффективности правоприменительной деятельности органов и учреждений УИС по обеспечению выполнения или соблюдения предусмотренных административно-правовым режимом обязанностей, запретов и ограничений.

Следовательно, для достижения поставленной цели защиты охраняемых законом интересов личности, общества и государства посредством административно-правовых режимов должны быть обеспечены следующие условия:

- тщательная нормативная проработка формирования административно-правовых режимов с детализацией функций соответствующих должностных лиц;

- решение организационных вопросов функционирования административно-правовых режимов;

- создание материально-технической базы реализации режимов и др. [1, с. 4]. Только при наличии указанных и других условий можно рассчитывать на то, что тот или иной административно-правовой режим, в том числе применения сотрудниками УИС физической силы, специальных средств и оружия, может быть успешно реализован.

За последние десять лет в структуре противоправных деяний, допущенных сотрудниками УИС, значительный удельный вес составляют правонарушения, совершенные при применении физической силы, специальных средств и оружия. Из этого можно сделать вывод о том, что это является одним из факторов, негативно влияющих на состояние обеспечения условий отбывания наказания и состояния законности в деятельности органов и учреждений УИС. В свою очередь, эффективность деятельности УИС во многом зависит от наличия правильно сконструированных в юридическом смысле и практически действенных административно-правовых режимов применения сотрудниками УИС

физической силы, специальных средств и оружия, а также отлаженной системы их реализации.

Практика свидетельствует о том, что реализация таких режимов оставляет желать лучшего. Количество нарушений применения сотрудниками УИС физической силы, специальных средств и оружия продолжает быть высоким. В этой связи особое значение приобретают вопросы теоретической проработанности формирования административно-правовых режимов, а также создания эффективной системы их реализации. Необходимо отметить, что в настоящее время несовершенство законодательства, регламентирующее применение сотрудниками УИС физической силы, специальных средств и оружия, не позволяет установить соответствующие административно-правовые режимы, основанные на законе. Указанные теоретические, правовые и организационные проблемы формирования и реализации административно-правовых режимов в

сфере применения сотрудниками УИС физической силы, специальных средств и оружия отражают современные потребности общества и требуют глубокого научного осмысления.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Долгополов А.А. Теоретические и организационные основы административно-правовых режимов оборота оружия и взрывчатых веществ в Российской Федерации: автореф. ... докт. юрид. наук. - М.: ГУ ВНИИ МВД, 2007. - 58 с.

2 Долгополов А.А. Правовая регламентация административно-правовых режимов // Вестник Московского университета МВД России. - 2006. - №6. - 160 с.

3 Панарин Д.А., Сунцов А.Е. Законодательное регулирование применения сотрудниками уголовно-исполнительной системы физической силы и оборота специальных средств и огнестрельного оружия: учебно-практическое пособие. - Рязань: Академия ФСИН России, 2009. - 36 с.

ТҮЙІН

Бойко А.А.,
Пьянников В.И., құқық қорғау
қызметінің магистрі,
Қазақстан Республикасы ІІМ
Қостанай академиясы

ҚАЖ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ҚОЛ КҮШІН, АРНАЙЫ ҚҰРАЛДАР МЕН АТЫС ҚАРУЫН ҚОЛДАНУЫНЫҢ ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕЖИМІ

Мақалада қылмыстық-атқару жүйесі қызметкерлерінің қол күшін, арнайы құралдар мен атыс қаруын қолдануының әкімшілік-құқықтық режимінің құқықтық және ұйымдастырушылық негіздері қарастырылады және оны жетілдіру бойынша ұсыныстар беріледі.

RESUME

Boiko A.A.,
Pjannikov V.I.,
master of law-enforcement activity,
Kostanay academy of the IAM
of the Republic of Kazakhstan

ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGIMEN USING PHYSICAL POWER, SPECIAL FACILITIES AND FIREARMS BY CES OFFICIALS

The article considers the legal and organizing bases of administrative and legal regimen using physical power, special facilities and firearms by criminally-executive system officials, and offers the sentences on its improvement.

А.Б. Едигенова
магистр юриспруденции
Костанайский государственный
университет им. А. Байтурсынова

К вопросу о концепции уголовно-правовой политики организации борьбы с экономическими преступлениями

Аннотация: В статье рассматриваются отдельные вопросы концепции уголовно-правовой политики организации борьбы с экономическими преступлениями. На основе проведенного исследования автор предлагает свое содержание уголовно-правовой политики в данной сфере.

Ключевые слова: бюджет, реформа, теневая экономика, уголовно-правовая политика, экономическая преступность, экономическое преступление.

Переход от одной общественно-экономической формации кроме положительных моментов принес в себе и появление новых видов преступлений, не характерных для советского периода. Многие специалисты справедливо отмечают, что угроза криминализации общественных отношений, складывающихся в процессе реформирования социально-политического устройства и экономики, приобретает особую остроту. Просчеты, допущенные на начальном этапе проведения реформ в стране, фактическое отсутствие правовой базы, призванной регламентировать вновь появляющиеся новые общественные отношения, являются основными факторами, способствующими росту преступности, в том числе и экономической.

В данной ситуации, на наш взгляд, основной стратегической государственной задачей на обозримую перспективу становится эффективное противодействие экономической преступности.

Экономическая преступность за годы реформ набрала такую силу, что создает угрозу национальной безопасности республики. Масштабной криминализации подверглись практически все сферы экономической деятельности:

- экономическая преступность в сфере внешнеэкономической деятельности, кроме прямого ущерба, наносит невосполнимый вред экологии и препятствует легальной международной торговле;

- преступность в сфере кредитно-финансовой деятельности не только подрывает устойчивость банковской системы, но и порождает появление новых видов

бизнеса, криминогенный потенциал которых очевиден, в частности коллекторского бизнеса;

- в последние годы экономику страны потрясают рейдерские акции, в результате чего происходит, в мнимой рамке правового поля, очередной криминальный передел собственности;

- коррупция мешает возрождению конкурентной отечественной промышленности, лоббирование законодательства способствует неравномерному развитию производства, хищениям бюджетных денег.

Как справедливо отмечает, подавляющее большинство специалистов, особая опасность экономической преступности выражается в том, что она является источником нарушения элементарных прав трудящихся, ухудшения инвестиционного климата в Казахстане, которое приводит к социальному напряжению в обществе. Обращает на себя внимание характерная, как и во всем мире, связь экономической преступности и терроризма, экстремизма.

Структура экономической преступности, как показывает ряд исследований, выглядит следующим образом:

- внешнеэкономическая деятельность;
- экономико-должностные отношения;
- сектор налогообложения;
- криминальное банкротство.

Все это указывает на необходимость исследования проблемы противодействия экономической преступности.

Проведенные многочисленные исследования показывают, что экономические преступления – наиболее изменчивый и подвижный вид преступлений. Объектом посягательства экономических преступлений могут быть отношения в сфере как микро-, так и макроэкономики, а также и на международном уровне. Однако законодатель не дал определения экономического преступления, и существующий пробел пытается заполнить уголовно-правовая наука. В настоящее время вопрос о понятии и признаках экономических преступлений является наиболее дискуссионным

в казахстанском уголовном праве.

Сопоставление и анализ различных точек зрения, высказанных учеными в отношении определения понятия экономического преступления, позволяет сформулировать следующую дефиницию экономического преступления.

Экономические преступления – это запрещенные уголовным законом, умышленные общественно опасные деяния (действия и бездействия), посягающие на общественные отношения, обеспечивающие нормальное функционирование экономики, причиняющие или создающие возможность причинения вреда участникам экономических отношений, социальным ценностям и благам.

Проведенный анализ понятия экономического преступления дает основание сделать вывод о том, что уголовно-правовое понятие «экономическое преступление» исходя из законодательного закрепления не должно выходить за рамки главы 7 УК РК «Преступления в сфере экономической деятельности». Игнорирование данного подхода будет способствовать размыванию границ понятия «преступление в сфере экономики», затруднит определение его существенных характеристик, поставит под сомнение законодательное структурирование уголовного закона исходя из родового объекта и, что немаловажно, извратит судебную, следственную и прокурорскую практику, исказит уголовно-правовую статистику, тем самым создаст неверное представление о состоянии преступности в стране и работе правоохранительных органов.

На основании вышеизложенного можно сделать вывод, что «экономические преступления» и «преступления в сфере экономической деятельности» – это порядковые понятия. Они соотносятся между собой как целое с частью, где целым выступает понятие «экономические преступления», а частью – «преступления в сфере экономической деятельности» [1, с. 227].

Экономическая преступность на протяжении длительного времени являлась

предметом пристального внимания не только отечественных криминологов, но и зарубежных. Однако до настоящего времени как в отечественной, так и в зарубежной криминологической науке не сложилось общепризнанного понятия. «Проведенное исследование понятия экономической преступности дает основания сделать вывод о том, что отсутствие единства по вопросу понятия экономической преступности не принципиально. Объединяющим все подходы в определении понятия является признание в качестве «беловоротничковой» преступности (WCC) или служебной (корпоративной), или экономической преступности нетрадиционных преступлений, совершаемых в сфере профессиональной деятельности: в сфере предпринимательства и иной экономической деятельности» [2, с. 63].

Научное (доктринальное) понимание сущности и особенности экономической преступности в отечественной криминологии противоречиво. Существует несколько подходов к ее определению и выделению различных сущностных характеристик.

Среди обстоятельств, определяющих современную экономическую преступность в Казахстане, большинство специалистов – экономистов и юристов выделяют:

– издержки и грубые просчеты экономической политики переходного периода, экономически и социально немотивированный радикализм и непоследовательность в осуществлении реформ;

– необоснованное и преждевременное отстранение государства от публично-правового регулирования экономических отношений в условиях становления рынка; недостатки существующей системы государственного контроля;

– необоснованную либерализацию правового регулирования, отставания правового обеспечения хозяйственной деятельности;

– организационно-экономическую и социально-экономическую неподготовленность хозяйствующих субъектов и населения, отсутствие у большинства граждан навыков экономического поведения

в новых условиях;

– деформацию ценностных ориентаций у части населения;

– недостатки в деятельности правоохранительных органов [3, с. 92].

Основные характеристики экономической преступности, по нашему мнению, напрямую связаны с процессом наступающих и накапливающихся негативных последствий проводимых экономических реформ. Первоначальный этап перераспределения и накопления собственности, после развала Советского Союза привело к формированию крупнейших финансовых и деловых групп, по сути своей порожденных отнюдь не рынком, а традиционными политическими и административными механизмами и значительными «инвестициями» криминального капитала.

Полагаем, что основным направлением предупреждения экономической преступности является активизация политики по подчинению стихийных рыночных процессов целям формирования социального правового государства. Система предупреждения экономической преступности взаимосвязана с системой социально-правового контроля в сфере экономики, который осуществляется в различных формах.

Положения, относящиеся к исследованию проблем взаимосвязи экономических преступлений и экономической преступности:

– определяются понятия «экономические преступления» и «экономическая преступность». Экономические преступления – это запрещенные уголовным законом, умышленные (неосторожные), общественно опасные деяния (действия, бездействия), посягающие на общественные отношения, обеспечивающие нормальное функционирование экономики, причиняющие или создающие возможность причинения вреда участникам экономических отношений, социальным ценностям и благам. Экономическая преступность – это совокупность предусмотренных уголовным законом умышленных (неосторожных) преступлений, посягающих на общественные отношения в сфере экономики, под-

рывающих ее основы и причиняющих или создающих угрозу причинения вреда охраняемым законом интересам граждан, общества или государства;

– криминологический анализ экономической преступности позволил установить следующие ее основные составляющие: изменение количественных и качественных характеристик преступности в сфере экономики, образующих новое качество экономической преступности, которая создает реальную угрозу рыночным отношениям в Казахстане; сохранение достаточно высокой степени латентности; потребность создания эффективной защиты экономических интересов граждан, хозяйствующих субъектов, общества от преступных посягательств.

Для организации эффективной борьбы с экономическими преступлениями, по нашему мнению, необходима разработка долгосрочной уголовно-правовой политики в рассматриваемой области. Тут мы задаемся вопросом, что это такое. Проанализировав различные точки зрения специалистов по поводу понятия и содержания уголовно-правовой политики, мы присоединяемся к позиции, что уголовно-правовая политика – это целенаправленная деятельность государства по ограничению преступности средствами уголовно-правового воздействия. Данная дефиниция представляется наиболее предпочтительной в силу своей универсальности и информационной емкости. Универсальность определения обеспечивается возможностью его применения для характеристики других видов уголовной политики, а информационная емкость – в его краткости без ущерба для смысловой нагрузки.

Содержание уголовно-правовой политики, по нашему мнению, образуют следующие элементы:

- 1) разработка доктрины применения мер уголовно-правового воздействия для решения политических задач;
- 2) определение концепции уголовно-правовой борьбы с преступностью;
- 3) криминализация - декриминализация деяний;

4) наказуемость преступлений в законе и практической действительности;

5) оценка эффективности уголовно-правовых установлений в системе мер правового воздействия.

Содержание уголовно-правовой политики характеризуется определенной динамикой. Особо насыщенными являются периоды реформирования уголовно-правового законодательства, которое, как правило, следует за стратегическими политическими изменениями. Уголовно-правовая политика довольно чутко реагирует на более или менее принципиальные изменения политического курса, поскольку она является самым острым инструментом выражения политической воли [4, с. 165.].

Рассматривая точки зрения различных ученых, исследовавших содержание уголовно-правовой политики, мы пришли к следующим выводам:

1. В основе уголовно-правовой доктрины находится доктрина правового, демократического и социального государства. Его построение – перспективная цель, которая определена в Конституции Республики Казахстан (ст. 1), в Концепциях правовой политики и в достижении которой позитивную роль призвана сыграть уголовно-правовая политика.

2. Доктрина (как совокупность принципиальных взглядов) формулирует идеологию, концепция «переводит» эту идеологию в конкретные направления, цели и ожидаемые результаты социальной деятельности. Здесь наиболее важно правильное определение приоритетов уголовно-правового воздействия.

3. Учитывая сходность диспозиций за экономические правонарушения в Уголовном кодексе Республики Казахстан и Кодексе Республики Казахстан об административных правонарушениях, следует сопоставить практику наказания по материалам уголовной и административной статистики, тем самым определив критерий оценки эффективности уголовно-правовых установлений в системе мер правового воздействия.

4. Уголовно-правовая политика пред-

ставляет собой систему управленческого типа, образуемую взаимодействием двух подсистем: управляющей (субъекты уголовно-правового регулирования) и управляемой (объекты уголовно-правового воздействия), и имеет позитивные и негативные потенции развития, которые следует подвергать анализу.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Криминогенная ситуация в России на рубеже XXI века / под общ. ред. А.И. Гурова. - М.: ВНИИ МВД России, 2000. – 260 с.

2 Ярыгин В.Г. Криминологическая характеристика преступлений в сфере экономической деятельности // Актуальные проблемы юридической науки: Итоги науч. иссл. аспирантов и соискателей: сб.

науч. тр. – Н. Новгород: Нижегородская правовая академия, 2004. – 430 с.

3 Артемов Д.Ю., Пронников А.В. Прогнозирование экономической преступности // Проблемы правового регулирования в современном обществе: мат-лы междунар. науч.-практ. конф. – Омск: Омский институт предпринимательства и права, Лейпцигская академия экономики, 2005. – 394 с.

4 Пронников А.В. Уголовно-правовая политика в сфере противодействия экономической преступности // Изменение преступности и актуальные вопросы законодательства по борьбе с ней: мат-лы междунар. науч.-практ. конф. (23-24 июня 2005 г.). – Тамбов: Тамбовский филиал Московского университета МВД России, 2005. – 410 с.

ТҮЙІН

Едигенова А.Б., заң магистрі,
А. Байтұрсынов атындағы
Костанай мемлекеттік университеті

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚЫЛМЫСТАРМЕН КҮРЕСУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ САЯСАТ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫНА

Мақалада экономикалық қылмыстармен күресуді ұйымдастырудың қылмыстық-құқықтық саясат тұжырымдамасының жеке сұрақтары қарастырылады. Автор жүргізілген зерттеу негізінде өзінің осы саладағы қылмыстық-құқықтық саясатының мазмұнын ұсынады.

RESUME

Edigenova A.B., master of law,
Kostanay State University
after A. Baitursynov

ON THE CONCEPT OF CRIMINAL- LEGAL POLICY ORGANIZATION COMBATING WITH ECONOMIC CRIMES

The article considers the concept of separate questions of conception the criminal-legal policy organization fighting with economic crime. The author offers his content of penal policy in this area on the base of conducted research.

А.И. Нурсаитова
Қазақстан Республикасы ІІМ
Қостанай академиясы

Пробация қызметін атқару мәселелері

Аннотация: Мақалада автор пробация қызметінің тиімділігін және оны жүзеге асырудағы кездесетін мәселелерді қарастырады. Сотталғандарға әлеуметтік көмек көрсету, білім беру, жұмысқа орналастыру мемлекетіміздің алдына қойған басты міндеттердің бірі екеніне назар аударады.

Түйін сөздер: сынақ, сынақ мерзімі, үкімді кейінге қалдыру, шартты соттау, әлеуметтік бейімделу, әлеуметтік көмек.

«Пробация» термині (латынша probatio – сынақ) көбіне бостандықтан шартты түрде айыру немесе шығарылған үкімді кейінге қалдыру, сонымен қатар бас бостандығынан айыру түріндегі жазаға баламалы жазаларды орындаумен байланысты институт ретінде ғана қолданылады. Пробацияның мәні арнайы органдар тарапынан сотталғанның тәртібі мен іс-әрекетін мәжбүрлі түрде қадағалау және сотпен тағайындалған міндеттерді орындау, тәртібін түзету, әлеуметтік бейімделуге көмек беру және олардың жаңа қылмыстар жасамас үшін алдын алу шараларын жүргізу болып табылады.

Пробация қызметінің еліміздегі қылмыстық-атқару жүйесіне енгізілгеніне көп бола қойған жоқ. Қазақстанда пробация қызметі бір жыл бұрын бекітіліп, Елбасымыздың бұйрығымен заң қабылданған болатын. Алайда әлемдік тәжірибеде кеңінен қолданылатын бұл қызмет шетелдерде бірнеше бағыттан тұратын үлкен жүйеге айналған. Жалпылай айтсақ, бұл қызметтің мақсаты – шартты түрде бас бостандығынан айырылған азаматтарға әлеуметтік-құқықтық қызмет көрсету. Еліміздегі қылмыстық саясат тұжырымдамасының негізгі бағыттарының бірі – істі болған жандарды бас бостандығынан айырмай жазаға тарту болса, пробация осы бағытқа дәл келеді. Жалпы, пробация сөзі, қазақшаға аударғанда, «сынау, байқау» дегенді білдіреді. Яғни сынаудың негізі – адамның қылмыс жасағанына қарамастан, оның түрмеге отырмауына мүмкіндік беру. Ол үшін қылмысқа барған адам сот міндеттеген шарттардың бәрін орындауы керек. Осылайша, байқаусызда сүрінген жандар болса, оларды түрмеге

жаппай, қоғамға бейімделуіне мүмкіндік беру. Мысалы, шартты түрде сотталғандар сынақ мерзімінде жүреді. Ал сынақ мерзімін тағайындау – пробацияның негізгі белгісі болып табылады. Олар айына 2 рет пробация қызметіне келіп, тіркеліп тұруға міндетті. Сондай-ақ қала аумағынан шықса немесе тұрғылықты мекенжайын ауыстырса, пробациялық қызмет өкілдеріне міндетті түрде хабарлауы қажет. Пробация қызметкерлері шартты түрде бас бостандығынан айырылғандардың сот міндеттемелерінің орындауын қатаң қадағалаумен қатар, әлеуметтік-құқықтық қызмет көрсетеді. Оның негізгі бағыттары шартты түрде бас бостандығынан айырылғандарға білім алып, кәсіп меңгеріп, жұмысқа орналасуына ықпал жасап, ауырып қалса, дәрігерлік көмек көрсетуді қамтамасыз ету болып табылады. Әлеуметтік-құқықтық көмек әрқайсысының қажеттілігіне байланысты көрсетіледі. Пробациялық қызметке жергілікті атқарушы органдар, үкіметтік емес ұйымдар жәрдемдеседі.

Қылмыстық-атқару инспекциясы пробациялық бақылауға алынатын шартты сотталғандарды есепке алу кезінде, Қазақстан Республикасы ҚАК-нің 182-бабының 6-тармағына сәйкес шартты түрде сотталғандарға құқықтық-әлеуметтік көмек көрсетудің көлемін анықтау үшін, сотталғанның жеке тұлғасын зерделеп, денсаулығының жай-күйін, білім деңгейін, жұмыспен қамтылғанын, тұрғылықты жері болуын, сондай-ақ басқа да қажетті мәліметтерді жинайды. Құқықтық-әлеуметтік көмек көрсетудің тәртібін түсіндіреді, пробациялық бақылауға алынып-шығарылуын, қылмыстық-атқару инспекциясының пробация қызметіне келетін күндерді белгілейді [3]. Сотталғанға сот белгілеген міндеттерді түсіндіреді, пробация бақылауының ережелерін орындаудан жалтарған жағдайда жауапқа тартады. Жеке тұлғаның өмірлік жағдайын зерделеп, қорытындысы бойынша шартты сотталғанға қылмыстық-атқару инспекциясының пробация қызметі құқықтық-әлеуметтік жеке көмек көрсету бағдарламасын құрастырады. Шартты сотталғандарға көмек жасаудың

негізгі бағыты – білім алуға жәрдемдесу, мамандық алу, жұмысқа орналастыру, емдеу және құқықтық көмек көрсету. Қазіргі таңдағы басым міндеттердің бірі бас бостандығынан айырумен байланысты емес жазаға тартылған адамдардың арасында рецидив қылмыстардың деңгейін төмендету болып отыр. Бұл үшін шетелдің тәжірибесі негізінде пробация қызметін құру бағытында қадамдар жасалып жатыр.

Сонымен қатар, шартты түрде сотталған адамның жеке басын және тіршілік жағдайын зерделеу нәтижесі бойынша қылмыстық-атқару инспекциясының пробация қызметі әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетудің жеке бағдарламасын жасайды. Жеке әзірленген бағдарламаға сәйкес шартты түрде сотталған адамдарға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетуді жүзеге асыру кезінде қылмыстық-атқару инспекциясының пробация қызметіне жергілікті атқарушы органдар, үкіметтік емес және өзге де ұйымдар жәрдем береді.

Пробация қызметінің мақсаты, біріншіден, бас бостандығынан айыру түріндегі жаза сотталғандар үшін ауыр жаза болып табылады және ол сотталып шыққаннан кейін әлеуметке қайта бейімделуі, қоғамға оралуы қиынға соғады: адам оқшаулану барысында қоғамдық пайдалы байланыстарын жоғалтып, әлеуметтік дағдыларынан айырылады, бас бостандығынан айыру орындарында криминалдық субмәдениетке үйір болады, ал ол өз кезегінде тұлғаның қайта әлеуметтенуіне кері әсерін тигізеді. Екіншіден, жазаны қоғамнан оқшауланбай, білікті мамандардың, қызметкерлердің бақылауында өткеру оларға бас бостандығынан айыру орындарының психологиялық және басқалай әсерлерінен айналып кетулеріне мүмкіндік туғызады. Өйткені баламалы жазаларды қолданғанда, олардың әлеуметтік қарым-қатынастары сақталып, әлеуметтік ортаның ықпалымен және пробация қызметі қызметкерлерінің белсенді көмегімен барлық байланыстары сақталып, дамып отырады. Үшіншіден, қоғамнан оқшаулаумен байланысты емес жазалардың экономикалық тұрғыда да жақсы жақтары бар, оларды

қолдану бас бостандығынан айыру орындарын толығымен босатады, мемлекеттің қаржысын мемлекет пен қоғамға қауіп туғызбайтын және көмекке зәру басқа азаматтарға жұмсауға мүмкіндік береді.

Соңғы кезде қоғамымызда белең алып жатқан демократиялық бағыттағы үдерістер мен өзгерістер еліміздің заңнамасының соған сәйкес болуын қажет етеді. Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 24-тамызда қабылданған Қазақстан Республикасының 2010-2020 жылдарға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасы құқық көкжиегіндегі жаңа басымдықтарды айқындап берді [4]. Мәселен, қылмыстық-атқару құқығын жетілдіру саласындағы заң сапасын жаңарту мәселелері осымен тікелей астасып жатыр. Қылмыстық-атқару құқығының басты даму бағыты – қылмысы үшін жазалауды жүзеге асырғанда, қоғамға қауіптілігі кішігірім қылмыстарды жасағаны үшін бас бостандығынан айыруға сотталғандарға (кәмелетке толмағандарға, абайсызда қылмыс жасағандарға, қылмысын жеңілдетер мән-жайлары болған адамдарға, т.б.) қылмыстық жазасын өтеу кезінде электрондық кісен-білезіктері салынады. Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 18 қаңтардағы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық заңнаманы одан әрі ізгілендіру және қылмыстық процестегі заңдылықтың кепілдіктерін күшейту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» №393-IV Заңына сәйкес, қылмыс саласындағы заңнаманы ізгілендіру мақсатында ізге түсу электрондық құралдарын қолдану елімізде 2012 жылдың 1-маусымынан бастап күшіне енді [5].

Тіпті, бас бостандығынан айырылғандардың кей бөлігі өздері электрондық білезік тағуға ниетті болатын болса, колония аумағынан шығып тұруына рұқсат етіледі. Қылмыстық-атқару жүйесін ізгілендірудің бір ұшы осыдан көрінеді. Осылайша, бір жағынан сотталғандар үнемі бақылауда болып, қоғамға қауіп тудырмаса, екінші жағынан қылмыстық ортаның ықпалына түсу жолына тосқауыл қойылады. Бұл шараның әр

сотталушыға жұмсалатын түрме қаражатын үнемдейтін жағы да жоқ емес. Қолға не аяққа салынған электрондық кісендер адамның қай жерде тұрғанын көрсетіп, ақпаратты құқық қорғау органдары серверіне жіберіп тұрады. Электрондық ізге түсу құралдарын қолдану ісі қылмыстық-атқару жүйесі инспекторларының, аумағында басқа да көптеген тексерулер өткізіп тұратын жұмысы қалың учаскелік инспекторларының қызметін әлдеқайда жеңілдетеді. Өркениетті елдерде жүзеге асып жатқан шараларға, әлемдік тәжірибелерге сүйене отырып, жазаларды орындау сапасын жетілдірудің бірден-бір жолы – сотталушыларға бақылау жасайтын электрондық құрылғыларды енгізу.

Жасыратыны жоқ, жыл сайын түрмеге тоғытылатындардың саны артып-ақ келеді. Бұдан көретініміз, еліміздің еңбекпен түзеу не тергеу мекемелерінде қамауға алынғандардың дені – жұмысқа толықтай қабілетті кішігірім не орта ауырлықтағы қылмыс жасағандар болып шығады. Ендеше бас бостандығынан айыру орындарында тоғытылғандардың санын кеміту, бөлінер қаражатты үнемдеу мемлекеттік міндеттердің бірі болып отыр. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 9 маусымдағы №775 қаулысымен бекітілген «Қазақстан Республикасында қылмыстық-атқару жүйесін дамытудың 2012-2015 жылдарға арналған бағдарламасында»: «Бас бостандығын шектеудің балама жаза түрін қолдану саласын кеңейту, бас бостандығынан айыру орындарында сотталғандардың санын төмендету, сотталғандардың құқықтарын қорғау деңгейін арттыру мемлекеттің қылмыстық-атқару саясатының басты бағыты болып қалуда... Шартты сотталғандарға арналған электрондық бақылау құралдары енгізіледі, ол олардың жүріс-тұрысын бақылауды жақсартады және олардың арасында қылмыстың қайталануын азайтуға мүмкіндік береді» делінген [6].

Мемлекеттік пробация қызметі – бұл өздеріне тағайындалған жазаны бас бостандығынан айыру орындарында емес, қоғамда өткеріп жатқан (шартты соттау, түзеу жұмыстары) адамдармен жұмыс жасай отырып, қоғамдық қауіпсіздікті сақтайтын,

сонымен қатар, бас бостандығынан айыру орындарынан босап шыққан тұлғаларға әлеуметтік көмек көрсететін, қоғамға бейімдейтін мемлекеттік мекеме болып табылады және сол арқылы басқа да құқық қорғау органдарының жұмысын әлдеқайда жеңілдетеді деген сенімдеміз.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Қазақстан Республикасының Конституциясы: 1995 жылғы 30 тамызда қабылданған. - Алматы: Жеті жарғы, 2007. - 136 б.

2 Қазақстан Республикасының қылмыстық-атқару кодексі: 1997 жылғы 13 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Заңы.

3 Қылмыстық-атқару инспекциялары қызметінің пробация қызметін ұйымдастыру туралы: Қазақстан Республикасы ІІМ 2012

жылғы 19 наурыздағы №157 бұйрығы.

4 Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы туралы: Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 28 тамыздағы №858 Жарлығы.

5 Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық заңнаманы одан әрі ізгілендіру және қылмыстық процестегі заңдылықтың кепілдіктерін күшейту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы: Қазақстан Республикасы 2011 жылғы 18 қаңтардағы №393-IV Заңы.

6 Қазақстан Республикасында қылмыстық-атқару жүйесін дамытудың 2012-2015 жылдарға арналған бағдарламасы: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 9 маусымдағы №775 Қаулысы.

РЕЗЮМЕ

Нурсайтова А.И.,
Костанайская академия МВД
Республики Казахстан

RESUME

Nursaitova A.I.,
Kostanay academy of the IAM
of the Republic of Kazakhstan

ПРОБЛЕМЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЛУЖБЫ ПРОБАЦИИ

В статье автор рассматривает проблемы осуществления деятельности службы пробации. Обращает внимание на то, что социальная помощь, образование и трудоустройство осужденных являются одной из важных проблем, стоящих перед государством.

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION THE PROBATION SERVICE ACTIVITIES

The author considers the problem of implementation the probation service activities. He pays attention to the fact that social care, education and employment convicts are one of the most important problems facing the state.

Р.О. Ержигитов
магистрант
Қазақстан Республикасы ІІМ
Қостанай академиясы

Пробация әлеуметтік- құқықтық бақылаудың нысаны ретінде

Аннотация: Мақалада пробация қылмыстың алдын алудың негізгі құралдары ретінде қарастырылады. Ол қылмыскерді сынаудан, оның мінез-құлқы мен тәртібін бақылау мен қадағалаудан және сотталғанға қатысты тәрбиелік сипаттағы шараларды үйлестіре отырып жүргізілетін әлеуметтік-құқықтық бақылаудан тұратыны айтылады.

Түйін сөздер: пробация қызметі, мамандандырылған орган, шартты соттау, мерзімінен бұрын босату, жазасын өтеуді кейінге қалдыру, қылмыстық-атқару саясаты, әлеуметтік-құқықтық бақылау, қағида.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы № 858 Қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасының 2010 жылдан бастап 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған Құқықтық саясат тұжырымдамасында ұлттық құқықтың жаңа кезеңге сәйкестігін қамтамасыз ету мақсатында мемлекеттің норма шығармашылық және құқық қолдану қызметін жетілдіру қажеттігі, сондай-ақ «мемлекеттің құқықтық саясатының маңызды буыны қылмыстық саясат, қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу және қылмыстық-атқару құқығын, сондай-ақ құқық қолдануды түзету өзара кешенді жолмен жетілдіру болып табылатыны» айқындалған [1]. Бұған қоса онда азаматтарды қылмыстық әділет саласына тартуды азайту, қылмыстық жазалау шараларын үнемдеу мақсатында қоғамнан оқшаулаумен байланысты емес қылмыстық-құқықтық шараларды кең түрде қолдануға жағдай туғызу қажеттігі аталады. Бұл ретте заңнама мен сот тәжірибесінде қылмыстық-құқықтық ықпал жасаудың түрі мен шараларын таңдау, ең алдымен, нақты тұлғаға қатысты оның мейлінше тиімділігі туралы мәліметтерді тіркеуге негізделген тәсілдерін жасау қажет. Сол кезде соттармен бас бостандығынан айыруға балама шараларды белсенді түрде қолдану үшін, олардың орындалу тиімділігін арттыруға қол жеткізу қажет, ол үшін мұндай шараларды орындауға жауапты мамандандырылған органдарды институционалды дамыту талап етіледі.

Қылмыстық саясатты одан әрі дамытудың басым бағыттарын іске асыру аясында

Қазақстан Республикасының Президенті «Пробация қызметі мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңына қол қойды, шын мәнінде, қылмыстық-атқару инспекциясының пробация қызметі құрылды, және өзіне «пробация» және «пробациялық бақылау» ұғымдарын енгізді [2].

Осыған байланысты, жоғарыда аталған Заңды іске асыру бойынша шаралар туралы Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің 2012 жылғы 4 сәуірдегі № 65-р Өкімі негізінде бірқатар нормативтік құқықтық актілер әзірленді және шықты, соның ішінде «Шартты түрде сотталғандарға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетудің ережелерін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің 2012 жылғы 28 сәуірдегі № 542 Қаулысы және «Қылмыстық-атқару инспекциясының пробация қызметін ұйымдастыру ережелерін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы ПМ-нің 2012 жылғы 19 наурыздағы № 157 ведомстволық бұйрығы пробациялық қызметті тікелей реттеуге арналған [3].

Қазақстан Республикасы мемлекеттің Ата Заңына сәйкес өзін, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі болып табылатын демократиялық және құқықтық мемлекет ретінде орнықтырады. Сондықтан Қазақстанда құқықтық қоғам құру талаптарына жауап беретін әлеуметтік-құқықтық бақылаудың тиімді жүйесін құру және жетілдіру мәселесі аса өзекті.

Әлеуметтік-құқықтық бақылау категориясына заңгер, әлеуметтанушы, экономист зерттеушілер мұқият назар салуда. Аталған категорияның философиялық мәні қоғамның, әлеуметтік және саяси институттардың мазмұны мен бақылау функцияларын іске асыру түрлері жөніндегі білімдердің жиынтығымен анықталады.

Әлеуметтік-құқықтық бақылау жүйесінің белгілі бір қағидаттарға негізделетін, бақылау мен оның қызметтерін алдын ала белгілейтін жағдаяттарға назар аударған жөн. Осы айтқандай, әлеуметтік бақылау демократиялық қоғамда жеке адамдардың бостандықтарын бұзатын құбылыстардан

өзіне тән қорғайтын сапада көрінеді. Демек, ол қылмыс субъектісінің жеке тұлғаның әр түрлі құқықтарының шектелу мүмкіндігін алдын ала ескереді. Басқа сөзбен айтқанда, әлеуметтік-құқықтық бақылау қылмыстық-жазаланатын әрекеттердің жеке алдын алу әдістерінің бірі ретінде рұқсат етіледі. Сондықтан, бақылаудың базистік негіздерін қарай келе, әлеуметтік бақылау шараларын қолданудың рұқсат етілуін және шегін білдіретін қағидаттар туралы айтуға толық негіз бар. Бұл қағидаттарға заңдылық, гуманизм, демократизм, әділдік, даралау және жіктелуді жатқызған жөн. Аталған тізбенің жаңалық еместігін атап өтуге тиістіміз, өйткені осыған ұқсас анықтамалар К.Е. Игошевтің, И.В. Шмаровтың, сондай-ақ О.В. Филимоновтың зерттеулерінде бар [4, 143 б.; 5, 143 б.].

Құқық бұзушылықтардың алдын алу саласында әлеуметтік бақылау заңдылығының қағидаты, оның шараларын қолдану тек қана тиісті құқықтық негізде жүзеге асырылуы қажеттігін білдіреді. Әлеуметтік бақылаудың көлемі, оның міндеттері Қазақстан Республикасының қылмыстық, қылмыстық-атқару заңнамаларымен белгіленеді. Әлеуметтік бақылаудың құқықтық негіздемелері институттардың болуына байланысты жаза (ҚР ҚК-нің 38-б.), шартты түрде соттау (ҚР ҚК-нің 63-64 б.), жүкті әйелдердің және жас балалары бар әйелдер мен жас балаларды жалғыз өзі тәрбиелейтін еркектердің жазаны өтеуін кейінге қалдыру (ҚР ҚК-нің 72-б.), жазаны өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босату (ҚР ҚК-нің 70-б.) қолданылады.

Ізгілік қағидаты әлеуметтік-құқықтық бақылауды ұйымдастыруда маңызды болып табылады және сотталғандарға қатаң, адамның қадір-қасиетін қорлайтын ықпал жасау шараларын қолдануға жол беруге болмайтынын білдіреді. Осыған байланысты сотталғандарға, оларға адамгершілігіне қиянат және дене зардаптарын келтіретін, құқық бұзушының отбасының жеке өміріне араласатын құқығын шектеулерді жүктеуге болмайды. «Адамның Құқықтары мен Негізгі бостандықтары Еуропа Конвенциясы» халықаралық құқық құжатында

эркімнің құқығы «...оның жеке және отбасылық өміріне, оның үй-жайы мен хат алмасуларына тиіспеушілік» жағдаяттары құрметпен назар аударуды қажет етеді (8-бап) [6, 10 б.]. Аталған ереже Қазақстан Республикасының Конституциясында нақты көрсетілді, ал Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде адамның жеке өмірі қорғалатын объектілердің бірі ретінде қаралады. Ізгілік қағидаты Қазақстанның қылмыстық-атқару заңнамасында да бекітіледі. Осыған байланысты әлеуметтік бақылау іс-шараларын орындайтын адамдар қадағалауға жататын тұлғалардың жеке басының және отбасының құпияларын құрайтын мәліметтерді олардың беделін түсірмеу мақсатында, сөзсіз, әлеуметтік бақылау міндеттеріне қарама-қарсы пайдаланбауы тиіс.

Ізгілік қағидаты мазмұны сотталғандарға бақылау функцияларын іске асыру үдерісінде оларға қажетті әлеуметтік және қылмыскерлердің түзелуіне септігін тигізетін өзге де көмектерді көрсетумен көрінетінін атап өту қажет.

Әлеуметтік бақылаудың жіктелу қағидаты сотталғандарға жүктелетін құқығын шектеу көлемінің сотталғандардың тұлғалық ерекшелігіне қарай анықталады, сондай-ақ өзінің түзелуін дәлелдеген азаматтарға қатысты құқығын шектеу мерзімінен бұрын алып тастау мүмкіндігі болатынын білдіреді. Әлеуметтік құқықтық бақылаудың бір нысаны пробация болып табылатынын атап өтуіміз қажет, ол әлемнің көптеген мемлекеттерінде кең тараған. Оны АҚШ, Ұлыбритания, ГФР, Франция, Жапония, Скандинавия елдерінде қолданады. Осы қылмыстық-құқықтық шара БҰҰ-ның Минималды стандарттық ережелерінің ұсынымдарына қарама-қарсы, түрмелік қамаумен (Токиялық Ережелер) байланысты емес шараларға арналған оң баға алды. Бұл құжатта пробацияның әлеуметтік құндылығы, оның сотталғандардың құқықтары мен қоғамның, құқықтық тәртіптің мүдделері арасында тепе-теңдікті өзінше қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Экономикалық және әлеуметтік сұрақтар бойынша БҰҰ Кеңесінің Қарары (1951 ж.) пробацияны

«сынауға арналған үй-жай режимі» ретінде сипаттайды, сотталғандардың белгілі бөлігін және оны әр алуан құқықтық жүйелермен елдердің ұлттық қылмыстық әділеттерінде кең түрде қолданылуын ұсынады.

Көп зерттеулерде пробацияның ерекше қылмыстық-құқықтық институт ретінде түсіндірілетінін атап өткен жөн. Осыған байланысты тар мағынадағы пробацияның дефинициясын келтіруге мүмкіндік ашылды. Осы түсінікке сәйкес, пробация – бұл «... шартты түрдегі жазаның түрі болып табылады, ол шартты түрде сотталған адамды арнайы мемлекеттік органның қадағалауын және оған әр түрлі әлеуметтік көмек көрсетуді қамтиды...» [7, 20 б.]. Пробация тар мағынасында англоамерикалық қылмыстық құқықпен көзделген және сотталғанға, оған әр түрлі әлеуметтік көмек бере отырып, арнайы мемлекеттік органның қадағалауын үйлестіретін шартты түрде соттаудың бір түрі болып келеді. Осы мән-жайлар қаралған қылмыстық-құқықтық шаралардың мынадай белгілері барлығын білдіреді: 1) қылмыскерді шартты түрде соттау, оны жазадан нақты босату; 2) сотталғанға, ол сот белгілеген мерзім ішінде орындауы тиіс нақты заңдық міндеттерді жүктеу; 3) сотталғанға пробация қызметі тарапынан бақылау жасау. Пробация институты Ұлыбритания мен АҚШ-та туды және бұл мемлекеттердің қылмыстық әділеті үшін дәстүрлі болып табылады. Бірақ басқа мемлекеттерде де қылмыскерлерді жазаны іс жүзінде өтеуден шартты түрде босатудың түрлі нысандары бар (Жапонияда қорғаушылық қадағалау, ГФР-де жазаны орындауды шартты түрде ұзарту, Нидерландыда шартты түрде соттау және т.б.).

Шартты түрде соттауды, жазаны өтеу мерзімін ұзартуды, шартты түрде мерзімінен бұрын босатуды қолдану үдерісінде бостандықта жүрген қылмыскерлердің кейбір санаттарын сынақтан өткізу идеясы іске асырылатынын атап өтуіміз қажет. Осыған байланысты пробацияны пенитенциарлық мекемелерден тыстағы сотталғандарға қатысты жүзеге асырылатын тәрбиелік алдын алу шарасы жүйесі

ретінде қарауға болады.

Кең мағынасында пробация шартты түрде соттауды, екіқабат әйелдер мен жас балалары бар әйелдердің жазаны өтеу мерзімін ұзарту, шартты түрде мерзімінен бұрын босатуды қолдану үдерісінде жүзеге асырылатын әлеуметтік-құқықтық бақылаудың (сынақтық қадағалау) ерекше түрі болып табылады. Пробация әлеуметтік-құқықтық бақылаудың рұқсат етілетін жалпы қағидаттарына негізделеді: заңдылық, ізгілік, әділдік, демократизм, қолдануды даралау. К.Е. Игошев пен И.В. Шмаров негіздеп көрсеткендей: «... қылмыстардың алдын алу саласында мемлекет пен қоғамның әлеуметтік бақылау қызметтерін реттейтін құқық нормалары негіздеуді ғана белгілеп қоймайды, сонымен бірге мұндай бақылаудың объектілері мен субъектілерін де белгілейді...» [4, 116 б.]. Осыған байланысты Қазақстан Республикасы қылмыстық-атқару жүйесіндегі пробацияның объектісі болып шартты түрде сотталғанның, жазадан шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған адамдардың, сондай-ақ жазасын өтеудің мерзімін ұзарту қолданылған әйелдердің мінез-құлқы табылады. Бұл ретте пробация үдерісінде: 1) сотталғандардың өмір сүру салты; 2) олардың тұрмыстағы мінез-құлқы; 3) қоғамдық тәртіп пен қоғамдық имандылық нормаларына көзқарасы; 4) сотталғандармен, оларға жүктелген заң міндеттерін (құқық шектеулер) орындау бақылауға алынады. ҚР ҚК-нің 72-бабының нормасына сәйкес бақылауды жүзеге асыру аясында жас баланы тәрбиелеуге және асырауға байланысты әйелдердің мінез-құлқы жатуы тиіс. Пробацияның жоғары тиімділігін қамтамасыз ету үшін, оның объектілері жайлы жан-жақты ақпарат алу керек болады. Бұл ақпараттар осы жұмыста қаралатын сотталғанның жеке басына әлеуметтік зерттеу жүргізу үдерісінде жиналуы мүмкін.

Қазақстанда пробация субъектісі ішкі істер органдары жүйесінде айрықша құрылым

ретінде қызмет ететін қылмыстық-атқару инспекциясының пробация қызметі болып табылады. ҚАИ пробация қызметіне заңнамамен шартты түрде сотталғандарға қадағалауды жүзеге асыру жүктелген. Сонымен бір мезгілде жазадан шартты түрде мерзімінен бұрын босатылғандарға қадағалау жасау міндеттері сотталғандардың мекен-жайы бойынша учаскелік полиция қызметкерлеріне жүктеледі. Пробацияны қолданудың басты мақсаты: сынақтан өтушінің қайта әлеуметтенуін (түзелуін) қамтамасыз ету. Сондықтан пробацияны әрі қарай зерттеу, оны жүзеге асыру ерекшеліктерін жан-жақты талдау бірнеше жылдарды қажет ететін әлеуметтік мәселе дегіміз келеді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы туралы: ҚР Президентінің 2009 жылғы 28 тамыздағы N 858 Жарлығы.

2 Қазақстан Республикасының пробация қызметі туралы кейбір заңнамалық актілеріне өзгертулер мен толықтырулар енгізу туралы: ҚР 2012 жылғы 15 ақпандағы № 556-IV Заңы // Казахстанская правда. – 2012. - 16 ақпан.

3 Қылмыстық-атқару инспекциясының пробация қызметінің қызметін ұйымдастыру жөніндегі қағидасын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2012 жылғы 19 наурыздағы № 157 бұйрығы.

4 Игошев К.Е., Шмаров И.В. Социальные аспекты предупреждения правонарушений. - М., 1980. – 176 с.

5 Игошев К.Е. Социальный контроль и профилактика преступлений. - Горький, 1976. - 92 с.

6 Права человека в международных документах: В 2 ч. / сост. К.М. Сарсембаев, А.О. Масатбаев. - Алматы, 1998. – 561 с.

7 Уголовное право зарубежных государств / под ред. Ф.М. Решетникова. - М., 1975. – 276 с.

РЕЗЮМЕ

Ержигитов Р.О., магистрант,
Костанайская академия МВД
Республики Казахстан

**ПРОБАЦИЯ КАК ФОРМА
СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВОГО
КОНТРОЛЯ**

В статье рассматривается значение probation как основного средства предупреждения преступности. Она является формой социально-правового контроля, предусматривающей сочетание испытания преступника, наблюдения и надзора за его поведением и мер воспитательного характера, осуществляемых в отношении осужденного.

RESUME

Erzhigitov R.O., magistrate,
Kostanay academy of the IAM
of the Republic of Kazakhstan

**PROBATION AS THE FORM
OF SOCIAL AND LEGAL CONTROL**

The article considers the importance of probation as the main means of crime prevention. It is a form of social and legal control, which provides a combination of tests offender monitoring and surveillance of the behavior and educational measures taken in respect of the convicted person.

ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

ОӘЖ 347.2/.3(574)

А.Т. Айдналиева
мемлекеттік және жергілікті
басқару магистрі,
Қостанай мемлекеттік
педагогикалық институты

Қазақстан Республикасының Конституциясы бойынша меншік құқығын реттеу

Андатпа. Мақалада құқықтық институт ретінде меншік құқығы құқық нормаларының жиынтығы ретінде қарастырылған. Қазақстан Республикасы Конституциясының 6-бабының бірінші тармағында мемлекеттік меншік пен жеке меншік танылатындығы және бірдей қорғалатындығы белгіленген.

Түйін сөздер: Конституция, Азаматтық кодекс, меншік, құқық, мемлекет, жеке тұлға, реттеу, қорғау, кәсіпкерлік.

Қазақстан Республикасы тәуелсіздік туын көкке көтеріп егемен ел ретінде нарықтық экономикаға көшумен қатар мемлекетімізге құқықтық реформалар жасап, құқықтық мемлекет қалыптастыруда. Сол құқықтық реформалардың бірі 1994 жылғы 27-желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексіндегі меншік құқығы институты [1].

Құқықтық институт ретінде меншік құқығы құқық нормаларының жиынтығы болып табылады, ол материалдық игіліктің белгілі бір адамға берілгендік жағдайын бекітеді, реттейді және қорғайды.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 6-бабының 1-тармағында мемлекеттік меншік пен жеке меншік танылатындығы және бірдей қорғалатындығы белгіленген. Қазақстан қоғамының экономикалық негізін меншіктің екі нысаны: мемлекеттік және жеке меншік құрайды. Елімізде жеке меншік ұғымы 1991 жылғы 1-маусымдағы КСРО-ның «Мемлекет иелігінен алу және жекешелендірудің бастапқы негіздері туралы» Заңы мен 1991 жылғы 22-маусымдағы Қазақ КСР-нің «Мемлекет иелігінен алу мен жекешелендіру туралы» Заңына байланысты қалыптасып, сол кезеңдегі бағдарламалар арқылы

жалғасын тапты.

Жеке меншікке анықтама беретін болсақ, ҚР АҚ-нің 191-бабы жеке меншік азаматтардың және мемлекеттік емес заңды тұлғалар мен олардың бірлестіктерінің меншігі ретінде көрінеді деп көрсеткен.

ҚР АҚ-нің 188-бабына сәйкес меншік құқығы дегеніміз субъектінің заң құжаттары арқылы танылатын және қорғалатын өзіне тиесілі мүлікті өз қалауынша иелену, пайдалану және оған билік ету құқығы.

Меншік иесі осы мүмкіндікке қол жеткізу арқылы заттың қасиеттерін пайдаланып, оны өзгертуге, өңдеуге, билік етуге, тіпті бөтен біреуге беруге, егер заң талаптары және заңмен қорғалатын басқа тұлғалардың құқықтары мен мүдделері бұзылмаса, меншігіндегі затты жойып жіберуіне де толық құқығы бар.

Қ а з а қ с т а н Р е с п у б л и к а с ы Конституциясының 6-бабының 2-тармағына сәйкес меншік міндет жүктейді, оны пайдалану сонымен қатар қоғам игілігіне де қызмет етуге тиіс. Меншік субъектілері мен объектілері, меншік иелерінің өз құқықтарын жүзеге асыру көлемі мен шектері, оларды қорғау кепілдіктері заңмен белгіленеді, деп мүлікті дұрыс пайдалану мен қорғаудың конституциялық талабы мемлекетпен бірге азаматқа да қатысты екендігін айқын көрсеткен.

Меншік қандай да бір затты иеленуге байланысты қатынас болғандықтан, иеленуге байланысты құқық нормаларымен реттелген қатынас меншік құқығы болып табылады. Меншік қатынасындағы субъектінің иелену, пайдалану және билік ету құқықтары мынадай ерекшеліктермен сипатталады:

- 1) бұл құқықтар заң актілері арқылы танылуы тиіс;
- 2) заң актілері бұл құқықтарды қорғауы тиіс;
- 3) меншік иесінің өз мүліктік құқықтарын өз қалауы бойынша жүзеге асыру мүмкіндігі;
- 4) меншік иесінің өз мүліктік құқықтарын сол өзіне тиесілі мүлкіне байланысты

жүзеге асыруы.

Меншік иесі пайдаланудың өкілеттік құқығын қалай жүзеге асыруды өзі шешеді. Бірақ, меншік иесінің өз құқығын жүзеге асыруы басқа тұлғалар мен мемлекеттің құқықтары мен заңмен қорғалатын мүдделеріне нұқсан келтірмеуі тиіс. Демек, меншікті пайдалану қоғамдық игілікке зиян әкелмеуі керек. Жалпы қоғамдық маңызы бар объектіні пайдаланғанда меншік иесі тек өзінің ғана емес, қоғамның да мүддесін ойлауы тиіс.

ҚР АҚ-нің 188-бабында көрсетілгендей, билік ету құқығы дегеніміз мүліктің заң жүзіндегі тағдырын белгілеудің заңмен қамтамасыз етілуі.

Билік етудің өкілеттігі меншік құқығының объектілеріне қатысты заңды мәмілелер жасауға өкілетті. Меншік иесі өзінің меншік құқығын өзгеге беріп, кепілдік құқық жасап, жалға беруді жүзеге асырса, онда ол билік құқығын жүзеге асырғаны болып табылады. Билік ету құқығы арқылы мәмілелер жасалған кезде меншік иесінің құқығы өзгеге толықтай не жекелеген түрде өтеді. Билік етудің өкілеттігін жүзеге асырудың маңызды түрі меншік иесінің мүлікті өз иелігінен шығарып, басқа адамдарға беруі болып табылады.

Билікті қалай жүзеге асыруды меншік тиесілі тұлға өзі шешеді. Бірақ бұл жағдайда заң бұзылмауы тиіс. Заңдық негіздерге байланысты меншік иесінің билік ету құқығы алынуы не тоқтатылуы мүмкін. Белгілі бір жағдайларда билік ету құқығы тек тиісті тұлғаның (мемлекеттік органның) келісімімен жүзеге асады.

Меншік құқығы мемлекет таныған шектерде ғана жүзеге асырылады. Бұл меншік құқығының шексіздігі заңдармен кейбір жағдайларда ғана шектелуі мүмкін деген сөз. Меншік құқығын шектеу мүліктің ерекше құқықтық режиміне байланысты болады. Меншік иесінің еркіндігін шектеу меншік иесінің өз өкілеттілігін жүзеге асыруы басқа тұлғалар мен мемлекеттің құқықтарын және заңмен қорғалатын мүдделерін бұзбауға тиіс міндеттен туындайды. Демек, меншік

иесінің өз өкілеттілігін жүзеге асыруы басқа тұлғалар мен мемлекеттің құқықтарын және заңмен қорғалатын мүдделерін бұзбауға тиіс. Құқықтар мен заңды мүдделерді бұзушылық басқа нысандармен қатар, меншік иесінің өзінің монополиялық және өзге де басымдық жағдайын пайдаланып қиянат жасауынан көрінуі мүмкін. Бұл жағдайлар бәсекелестікті реттейтін заңдармен белгіленеді.

Қ а з а қ с т а н Р е с п у б л и к а с ы Конституциясының 26-бабы мен Азаматтық кодексінің 191-бабына сәйкес азаматтардың меншік құқығы азаматтардың жеке меншігі түрінде көрінеді. Жеке меншік - жеке тұлғаның, жекелеген азаматтардың меншігі [1].

Азаматтардың меншік құқығының пайда болу жағдайына байланысты иеленудің жеке және ұжымдық түрлері болады. Ал оның жеке түрі екі жолмен жүзеге асады: а) пайда түсіруді көздемей, дене және рухани қажеттілікті қанағаттандыру үшін болатын экономикалық қызметтің меншік түрі; ә) пайда түсіруге бағытталған жеке меншік.

Жеке кәсіпкерлік - азаматтардың тауарларға (жұмысқа, қызметке) сұранымды қанағаттандыру арқылы пайда немесе жеке табыс табуға бағытталған ынталы қызметі. Кәсіпкерлік қызмет кәсіпкерлердің атынан, оның тәуекел етуімен және мүліктік жауапкершілігімен жүзеге асырылады (АК-тің 10-бабы) [2].

Азаматтардың жеке меншігіндегі мүліктерді, егер заңда өзгеше көзделмесе, біріктіруге болады. Онда мүлік бір мезгілде бірнеше адамның иелігінде болып, олардың әрқайсысының үлесі айқындалады не айқындалмай-ақ бола береді, оны былайша айтқанда, үлестік меншік және бірлескен меншік деп те атайды.

Азаматтардың меншігі экономикалық категория ретінде жеке меншіктенудің барлық түрлерін қамтиды. Азаматтық құқық азаматтың мүлікке меншік қатыстылығын, оны иеленуін, пайдалануын және билік етуін реттейді және

бұл мүлікті қорғауды жүзеге асырады. Осындай меншік қатынастарын реттейтін нормалардың жүйеге келтіретін жиынтығы азаматтардың меншік құқығын құрайды, бұл объективтік мағынадағы меншік құқығы болып табылады. Меншік құқығының субъектісі жеке тұлға болып табылады. Бірақ, ол жалданған жұмысшы, жеке кәсіпкер, заңды тұлғаның кәсіпкер-құрылтайшысы қатысушы түрінде, яғни әрқилы рөлдерде көріне береді. Азамат өзінің үлесін қосу арқылы мемлекеттік емес заңды тұлғаны қалыптастырады. Заң жеке кәсіпкерлікті жеке және бірлескен кәсіпкерлікке бөледі. Жеке кәсіпкерлік бір адамның меншік иелігіндегі мүліктің дербес базасына енгізіледі, сондай-ақ ол оған заң бойынша пайдалануға, билік етуге құқылы.

Бірлескен кәсіпкерлік бір топ адамның ортақ меншігіндегі мүліктерден құралады, демек әрқайсысы өзінің үлесін ортаға салады, сондай-ақ олар сол мүлікті бірлесіп пайдалану, билік ету құқықтарына ие болады.

Бірлескен кәсіпкерліктің нысандары мынадай болады:

1) ерлі-зайыптылардың бірлескен ортақ меншігін жүзеге асыратын ерлі-зайыптылар кәсіпкерлігі;

2) шаруашылық қожалығы немесе бірлесіп тұрғын үйді жекешелендіру негіздерінде жүзеге асырылатын отбасылық кәсіпкерлік;

3) жай серіктестік, бұл орайда кәсіпкерлік қызмет меншіктің ортақ үлесіне сәйкес жүзеге асырылады.

Қазақстан Республикасының «Жеке кәсіпкерлік туралы» Заңының 9-10-баптарына сәйкес, егер азамат өз мүлкін айналымға салатын болса, онда меншік иесі ретінде жеке кәсіпкердің меншігі екі жағдайда болуы мүмкін: а) кәсіпті тіркеуді талап етуі; ә) кәсіппен тіркеусіз шұғылдана беру. Заң азамат-кәсіпкердің тіркеуге байланысты қызметін нақты айқындайды. Жалдамалы қызметкерлердің еңбегін тұрақты пайдаланатын кәсіпкерлер, кәсіпкерлік қызметтен түсетін жылдық жиынтық табысы.

Заңды тұлға құрмай-ақ кәсіпкерлік қызметті жүзеге асырушы азаматтар мемлекеттік тіркеуден өзі барып өтуі тиіс және жеке кәсіпкер ретінде ол тұрғылықты жері бойынша аумақты салық органында есепке тұруы қажет.

Жеке кәсіпкер жалдамалы еңбекті пайдаланып, кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға құқылы, ол бұл ретте өзінің жұмысшыларымен еңбек шартын немесе жалға беру шартын жасайды. Бұл орайда қолданылып жүрген заңдарға сәйкес азаматқа оның еңбегі арқылы түскен табыстың бір бөлігі тиесілі болады. Азамат меншік иесінің келісімімен өзі жалданып істейтін серіктестікке салым сала алады, сөйтіп бұл серіктестіктің тапқан табысын салған салымның көлеміне орай алады. Еңбек шарты бойынша жалданған жұмыскерге еңбек заңының нормалары қолданылады.

«Жеке кәсіпкерлік туралы» заңның 9-бабы 3-тармағына сәйкес азамат өзінің кәсібін мемлекеттік тіркеусіз жүзеге асыра алады, яғни кәсіпкерлік қызметпен айналысуы үшін субъект құқығын алу талап етілмейді. Заңда көрсетілгеніндей, мемлекеттік тіркеу туралы куәліктің болмауы кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру үшін кедергі болып табылмайды [3].

Заң жеке кәсіпкердің өз атынан кәсіпкерлік қызметпен айналысатындығын, құқықтар мен міндеттерді алып, оларды жүзеге асыратындығын бекітеді. Сөйтіп, азамат өзінің кәсіпкерлік қызметіне байланысты мәмілелер жасаған кезде, егер мәміле жасау жағдайының өзінен анық туындамаса, өзінің жеке кәсіпкер ретінде әрекет жасайтындығын көрсетуі тиіс [3].

Қазақстан Республикасының Конституциясында «Қазақстан Республикасының азаматтары заңды түрде алған қандай да болсын мүлкін жеке меншігінде ұстай алады», - деп көрсетілген (26-баптың

1-тармағы) [1].

Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің 191-бабы 2-тармағына сәйкес азаматтарға немесе заңды тұлғаларға тиесілі бола алмайтын жекелеген мүлік түрлерінен басқа кез келген мүлік және меншікте болуы мүмкін. Жеке меншікте болатын мүліктің саны мен құны шектелмейді.

Азаматтық құқықтардың объектілері Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің 3-тарауында реттелген. Азаматтардың меншік құқығын шектеу тек заңмен жүзеге асырылады, оған мыналар қатысты:

а) азаматтардың меншік құқығына алуға немесе пайдалануға жарайтын мүліктерінің аясын шектеу;

ә) осы мүлікті саны мен құнының белгілері бойынша шектеу;

б) бұндай шектеу әдетте жер учаскесінің аумағын белгілегенде қолданылады;

в) арнайы заң құжаттарында көрсетілген шектеулер. Мәселен, берілуге рұқсат етілмейтін теңіз порттары мен айлақтар және т.б. айтуға болмайды.

Қорыта айтқанда заң құжаттарына сәйкес азаматтарға немесе заңды тұлғаларға тиесілі бола алмайтын жекелеген мүлік түрлерінен басқа кез келген мүлік жеке меншікте болуы мүмкін.

Жеке меншіктегі мүліктің саны мен құны шектелмейді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Қазақстан Республикасының Конституциясы: 1995 жылғы 30 тамызда қабылданған. - Алматы, 2007.

2 Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі: Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 11 маусымдағы Заңы. - Алматы, 2007.

3 Жеке кәсіпкерлік туралы: Қазақстан Республикасының 2006 жылғы 31 қаңтардағы Заңы. - Алматы, 2007.

РЕЗЮМЕ

Айдналиева А.Т., магистр
государственного и местного
управления,
член-корреспондент МАИИ,
Костанайский государственный
педагогический институт

**КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЕ
РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРАВА
СОБСТВЕННОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ
КАЗАХСТАН**

В Конституции РК содержатся две статьи, посвященные собственности (статьи 6 и 26). В этих статьях закреплены основные, фундаментальные положения о собственности и праве собственности, на основе которых развилось многочисленное и разветвленное законодательство о собственности.

RESUME

Aidnalieva A.T.,
master of public and local
administration,
corresponding member of the IAI,
Kostanay State Pedagogical Institute

**CONSTITUTIONAL AND LEGAL
REGULATION OF OWNERSHIP RIGHT
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

There are two articles devoted to property (articles 6 and 26) in the Constitution of the Republic of Kazakhstan. The main fundamental positions about property and right on ownership are fixed in these articles and on the base of that developed a numerous and ramified legislation about property.

ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНОГО ЗНАНИЯ

УДК 372.862

Г.Б. Жандарбекова

кандидат педагогических наук
Костанайская академия МВД
Республики Казахстан

Информатизация учебного процесса как фактор совершенствования подготовки слушателей ведомственных учебных заведений

Аннотация. В настоящее время информационные технологии занимают ключевые позиции в деятельности сотрудников правоохранительных органов. Использование информационных ресурсов становится одним из решающих факторов эффективности деятельности современного полицейского. Поэтому совершенствование подготовки слушателей ведомственных учебных заведений создает объективную необходимость использования информационных технологий в учебном процессе ведомственных учебных заведений.

Ключевые слова: информатизация образования, профессиональная компетентность, информационные технологии.

В современных условиях главной целью образования личности является достижения социальной и персональной профессиональной компетентности, умения рационально использовать информацию и эффективно жить и трудиться в быстро изменяющемся мире. В Послании 2014 года народу Казахстана «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее» Глава государства представил выверенную среднесрочную стратегию развития страны с учетом выдвинутой им ранее идеи о вхождении Казахстана в число 50 наиболее конкурентоспособных стран мира и огромное внимание вновь уделит задаче повышения качества предоставляемых образовательных услуг на уровне мировых стандартов: «... все развитые страны имеют уникальные качественные образовательные системы. Нам предстоит большая работа по улучшению качества всех звеньев национального образования» [1].

На современном этапе развития Респу-

блики Казахстан происходят качественные изменения в экономической, социально-политической и духовной сферах общественной жизни, которые обусловлены интенсивным развитием и использованием современных информационно-коммуникационных технологий.

В Республике Казахстан ведется целенаправленная государственная политика информатизации образования. В нормативных документах Министерства образования и науки выделяются приоритетные направления информатизации образования: развитие информационных технологий сферы образования; повышение квалификации и профессиональная переподготовка педагогических, административных и инженерно-технических кадров; оснащение образовательных учреждений средствами информатизации; организация системы технического обслуживания.

Особое место информатизация образования занимает в Государственной программе развития образования в Республике Казахстан, где отмечается, что «... развитие и применение информационных и коммуникационных технологий в сфере образования значительно отстают от потребностей» [2].

В настоящее время одной из задач, стоящих перед ведомственными учебными заведениями, является подготовка компетентного, конкурентоспособного специалиста для работы в условиях динамично меняющейся современности, способного самостоятельно и творчески решать профессиональные задачи. Будущий сотрудник правоохранительных органов должен уметь строить свою деятельность на высоком профессиональном уровне, принимать обоснованные решения, самостоятельно добывать знания. В связи с этим созрела объективная потребность в компетентных кадрах, способных творчески организовывать свой образовательный процесс в конкретных социально-экономических условиях, умеющих быстро ориентироваться в информационном поле, самостоятельно совершенствоваться и развиваться. На первый план выступает не формальная

принадлежность к профессии, а профессиональная компетентность, то есть соответствие специалиста требованиям профессиональной деятельности.

Сложный и динамичный характер современной служебной деятельности сотрудников правоохранительных органов, использование в ней новейших информационных технологий, образцов вооружения и специальной техники обуславливают объективную потребность в совершенствовании системы профессиональной подготовки будущих специалистов. Вместе с тем, практика повседневной деятельности правоохранительных органов, а также результаты анкетирования руководителей практических органов показывают недостаточно устойчивую тенденцию повышения уровня профессиональной компетентности будущих специалистов, являющейся характеристикой их профессионализма.

Изучение монографической литературы, диссертационных исследований, анализ материалов конференций, изучение опыта решения задач подготовки высокопрофессиональных офицерских кадров выявили следующее. Во-первых, в последнее десятилетие в силу целого комплекса причин увеличивается разрыв между уровнем подготовки специалистов для правоохранительных органов и требованиями, которые предъявляют к ним практические органы. При этом добиться кардинальной перестройки системы подготовки будущих специалистов можно лишь за счет преодоления противоречия между существующими возможностями образовательной системы вуза и динамично возрастающими требованиями к уровню профессиональной компетентности выпускников. Во-вторых, опыт работы ведомственных вузов свидетельствует, что в установленные сроки обучения (4 года) полно и качественно реализовать образовательные программы при возрастающем объеме учебного материала весьма затруднительно. Речь идет о тенденции постоянного уплотнения знаний. Сегодня данный процесс развивается высокими темпами, но пока

не охватывает всех необходимых разделов ведомственного образования. При этом следует констатировать, что для решения проблемы повышения качества профессиональной подготовки в ведомственном учебном заведении методология до конца еще не выработана. В-третьих, в системе профессиональной подготовки будущих сотрудников правоохранительных органов недостаточное внимание уделяется использованию информационных технологий обучения. Применение информационных средств учебного назначения не носит интегрированного характера и не имеет единой организационной основы в рамках использования профессионально-ориентированных технологий обучения. В-четвертых, практическая составляющая подготовленности выпускников ведомственных вузов, формируемая в ходе изучения специальных дисциплин, развита недостаточно. Причиной этого является слабое использование активных методов обучения, позволяющих слушателям в более короткие сроки овладеть необходимыми умениями и навыками, формировать у них профессионально значимые качества.

Современный уровень требований к выпускникам ведомственных учебных заведений обуславливает наличие у них системы профессиональных знаний, навыков и умений которые, с одной стороны, максимально приближены к реалиям практической деятельности, с другой – надежны и эффективны. Для решения данной проблемы необходимо усилить процесс информатизации учебного процесса. Внедрение информационных технологий в учебный процесс может стать основой для становления принципиально новой формы образования.

Несмотря на актуальность информатизации образования, нынешнее ее состояние является неудовлетворительным. До настоящего времени во многих вузах отсутствует единая скоординированная для этих целей стратегия, вопросы использования ЭВТ слабо связаны с учебными планами и программами. Необходимо поднять вопрос о разработке технологии

обучения с применением программных продуктов.

Системный подход к созданию педагогической концепции информатизации учебного процесса в ведомственном учебном заведении дает возможность рассматривать все его компоненты в комплексе, устанавливать связь между их свойствами, которые определяются особенностями, закономерностями и тенденциями развития конкретного типа учебного заведения. Исходя из этого, внедрение информационных технологий обучения в учебный процесс преследует следующие цели:

- качественное совершенствование содержания образования, обеспечивающее требуемый уровень информационной культуры слушателей, а также форм и методов обучения;

- повышение эффективности учебного процесса;

- улучшение качества подготовки пользователей компьютерными средствами во всех сферах учебного процесса вуза;

- интеграция учебной, научной и управленческой деятельности учебного заведения;

- обеспечение необходимого профессионального уровня как специалистов в области информатики, так и всего профессорско-преподавательского состава.

Приблизиться к преодолению существующих противоречий удастся, если решить проблемы повышения эффективности обучения, активизации учебно-познавательной деятельности. Одним из таких путей является внедрение информационных технологий в процесс подготовки слушателей, которое должно проводиться в комплексе с разработкой соответствующего методического обеспечения, т.к. информационные технологии – это не просто средство обучения, а качественно новая образовательная методика обучения в профессиональной подготовке будущих конкурентоспособных специалистов.

Необходимо отметить, что рассматривать процесс обучения с помощью информационных технологий нужно как

системный метод, который включает в себя такие составляющие, как электронные учебники, электронные обучающие программы, мультисредовая система, мультимедийная система, экспертная система База Закон, электронный библиотечный каталог, банк данных слушателей, локальные и распределенные (глобальные) вычислительные системы, электронная почта, Веб-контент.

Подводя итог, можно сформулировать как минимум две первоочередные задачи совершенствования подготовки слушателей на основе информационных технологий:

1. Повышение уровня подготовки слушателей за счет совершенствования технологий обучения и широкого внедрения в учебный процесс информационных средств, т.е. создание в ведомственном вузе специальной обучающей среды, способствующей возникновению и развитию информационного взаимодействия между слушателями и преподавателями на основе использования современных технологий обучения.

2. Овладение выпускником ведомственного вуза комплексом знаний, навыков

и умений, выработка качеств личности, обеспечивающих успешное выполнение задач профессиональной деятельности и комфортное функционирование в условиях информационного общества, в котором информация становится решающим фактором высокой эффективности будущей профессиональной деятельности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Национальный доклад о состоянии и развитии образования в Республике Казахстан (краткая версия). – Астана, 2008. – 43 с.

2 Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010 годы. - Астана, 2004.

3 Толенгутов К.Ф. Проблемы совершенствования учебного процесса в ведомственных учебных заведениях // Профессионал Казахстан. – 2009. - №1. – С. 50.

4 Егоров В.В. Информационные технологии в системе непрерывного образования // Проблемы и перспективы непрерывного профессионального образования в Казахстане: материалы междунар. науч.-теорет. конф. – Астана: ЕАГИ, 2009. – С. 379-381.

ТҮЙІН

Жандарбекова Г.Б., п.ғ.к.,
Қазақстан Республикасы ІІМ
Қостанай академиясы

ОҚУ ҮРДІСІН АҚПАРАТТАНДЫРУ ВЕДОМСТВОЛЫҚ ОҚУ ОРНЫНЫҢ ТЫҢДАУШЫЛАРЫН ДАЙЫНДАУДЫ ЖЕТІЛДІРУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Мақалада ведомстволық оқу орындарында тыңдаушыларды ақпараттық технологиялар негізінде кәсіптік бағытта дайындау мәселелері қарастырылады.

RESUME

Zhandarbekova G.B., PhD in Pedagogic,
Kostanay academy of the IAM
of the Republic of Kazakhstan

INFORMATIZATION OF EDUCATIONAL PROCESS AS A FACTOR OF IMPROVEMENT THE TRAINING OF STUDENTS IN DEPARTMENTAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The author considers the problems of professional training students in departmental educational institutions on the basis of the informatics technologies.

Д.Б. Тойматаев

кандидат философских наук
Костанайская академия МВД
Республики Казахстан

Духовность как самореализация личности

Аннотация. Проблема духовной безопасности является одной из главнейших для человека, семьи, общественных институтов, государств, человечества и мира в целом. В статье автор рассуждает о формировании сознательности, моральной оценки поступков, о внутреннем стремлении к моральному благородству. Представляет нравственную воспитанность в соотнесении поведения личности в соответствии не только с внешними нормами, но и с внутренним регулятором – совестью.

Ключевые слова: духовная безопасность, мораль, нравственность, совесть.

В условиях кризиса мировоззренческой идентичности личности в современном мире все более явно обнаруживаются ростки протеста против обезчеловечивающих и бездуховных форм рациональности, все более популярными становятся позиции авторов, развивающих новую ценностную парадигму ненасилия как перспективу дальнейшей духовной эволюции человечества. Защищая духовность и гуманизм мировоззрения, присущие традиционной культуре и религиозной вере, они обращаются к прояснению в жизни общества роли, места и значения общечеловеческих ценностей как духовно-нравственной опоры человеческого существования.

Проблема духовной безопасности является одной из главнейших для человека, семьи, общественных институтов, государств, человечества и мира в целом. Духовность есть основа практически всего, что имеет отношение к самореализации личности. Можно утверждать, что те или иные духовные установки явно или скрыто направляют любую деятельность каждого человека и всех социальных структур.

Духовная безопасность включает в себя систему отношений между субъектами общественной жизни, которая обеспечивает благоприятные условия для созидательной духовной жизни и здорового социально-нравственного развития. Феномен «духовная безопасность» является неотъемлемой частью национальной и конституционной безопасности. Так, ре-

лигиозные ценности, в частности, нередко выступают в качестве источников права и стратегических политических целей, а религиозные установки населения явно или скрытно влияют на политические процессы, культуру, правосознание, правопослушность, правопорядок, семейный уклад и статус человека.

Отсутствие духовно-нравственной составляющей техногенной цивилизации завело человечество в тупик, и сейчас как никогда требуется качественный сдвиг в сознании человека, коренным образом изменяющий его мировоззрение. Трагедия народов и государств, как правило, начинается с разрушения их духовности, с внедрения в сознание народа чуждых идей, ценностей и неприемлемых способов их достижения. Поэтому обеспечение духовной безопасности является приоритетной задачей, так как она выражает моральный дух нации, ее способность ставить и решать исторические задачи.

По этому поводу философия Шакарима, которую можно назвать наукой о Совести, провозглашает вечные ценности Добра, Истины, Красоты, направляет человека на нравственное совершенствование. Потому, что «путь к Беспредельности лежит через совершенное сознание» [1, с. 325].

Если исходить из содержания нашей Конституции, то мы живем в государстве, где человек, его права и свободы являются высшей ценностью. В социальном плане требуется сосредоточение общественного внимания и концентрация всех усилий на обеспечение всесторонней безопасности личности. Государственные интересы в сфере безопасности неизменно должны находиться в гармоничном соотношении с интересами человека.

Безопасность человека столь важна, что не сводима только к его личным правам и свободам, она превосходит даже право на жизнь, она есть главная задача всего общества. Безопасность государства фактически начинается с безопасности личности. Но, с другой стороны, не допустимо извращение духовно-мотивационной сферы личности, не может индивидуалистическая

и материальная выгода преобладать над высшими духовными ценностями. В идеале необходимо стремиться к согласному равновесию всех аспектов безопасности. Наиболее общим в данном случае было бы понятие всеобъемлющей социальной безопасности.

Угроз безопасности человеку много: войны, революции, политический авантюризм, преступность, геноцид, психическая агрессия, духовная агрессия, псевдонаучные изыски, болезни, необратимые физиологические и биологические процессы, природно-космические катаклизмы и иные. Среди важнейших составляющих в безопасности можно выделить витальную, физическую, психическую, генетическую, репродуктивную, духовную, интеллектуально-когнитивную и другие.

К. Ясперс утверждал, что человечество, несмотря на все различия, имеет единые истоки и единый путь развития. Он высказал мысль о том, что «началом осевого времени стали экзистенциальные рефлексии человека о смысле своего существования, когда перед ним открывается опасная картина мира и собственная беспомощность. Стоя над бездной, он ставит решительные вопросы, требует освобождения и спасения. Осознавая свои границы, он ставит перед собой высшие цели, познает абсолютность в глубинах самосознания и в ясности трансцендентного характера» [2, с. 30].

Казахстанские исследователи отмечают, что «национальное самосознание есть духовное самоутверждение этноса как реального субъекта социального развития» [3, с. 113]. К этому добавим лишь – социального развития в широком понимании этого термина, как общечеловеческого развития, в котором каждый этнос, каждый народ имеет свое неповторимое, «никем и ничем незаместимое место» (терминология М.М. Бахтина). Мыслитель Шакарим считал, что развивать национальное самосознание можно лишь при условии, что ориентиром в воспитательном процессе будет примат общечеловеческих

ценностей, если педагогическая установка будет нацелена на приоритет общечеловеческого. Мысли казахского философа перекликаются с теорией Н. Вернадского о ноосфере как разумной оболочке вокруг земли, обязывающей человека все согласовывать с разумом. Добрые, благородные намерения и дела человека увеличивают добро и тепло на земле, передаются из поколения в поколение, пополняя сокровищницу человеческого духа. Значение этих мыслей Шакарима для духовно-нравственного воспитания неоспоримо – любой человек, заранее помнящий о предстоящей вечности, заблаговременно обдумывает каждый свой шаг.

Следует отметить, что при разработке мер по укреплению духовной безопасности зачастую наблюдается неоправданное опасение, что этим якобы будет нарушаться «свобода совести». На этом обычно спекулируют защитники вседозволенности в духовной сфере и всяческих деструктивных культов. Однако «свобода совести» есть специфическое внутреннее, интимное состояние любого человека, связанное с имманентной свободой его воли.

Нравственное развитие человека невозможно без формирования сознательности, моральной оценки поступков, без внутреннего стремления к моральному благородству. Нравственная воспитанность предполагает соотношение своего поведения в соответствии не только с внешними нормами, но и с внутренним регулятором – совестью. Постоянная потребность Шакарима думать о пользе для всего человечества рождает его учение о совести. Совесть занимает особое место в системе ценностей просветителя и даже возведена им в культ. Он надеялся, что каждый человек изучит науку совести, пройдет направление обучения совести, будет жить по законам совести и тогда воцарится общество будущего, где кипит жизнь и расцветет душа.

Для достижения поставленных задач Шакарим полагает, что необходимо учить людей трудиться, необходимо дать им об-

разование, но всего этого недостаточно для изживания в человеке нравственного уродства. В процессе воспитания и формирования нравственных качеств человека необходимо ввести науку Совести. Об этом должны позаботиться ученые и просветители. Они должны разработать это учение как предмет, обязательный для всех, независимо от расы и национальности. С юных лет необходимо воспитывать в людях чувство высокой порядочности, самоуважения, что помогло бы изжить в людях животные инстинкты, искоренить пагубные вожделения. Только тогда можно видеть надежду на исправление человека и человечества. Мысли Шакарима о сути и значении совести принимают завершенную форму не только как теория, но и как педагогическая практика воспитания нравственно совершенных поколений.

Законы совести у Кудайбердыулы тесно переплетены между собой и с требованиями общечеловеческой морали. Совести сопутствуют такие качества и свойства, как честь, стыд. Стыд сильнее смерти – даже наедине с собой хороший, богобоязненный человек стыдится совершать неугодные совести и Аллаху поступки. Бескорыстие невозможно без милосердия, человечности. Внутренняя потребность человека совестливого – помогать нуждающимся, делать добро окружающим, исключая напрочь хвалу, славу, выгоду. Обладатель чистой совести достоин уважения независимо от его образованности, религиозной принадлежности и материального благосостояния. По работам философа можно составить качественный перечень совестливой личности, а также личности нравственной и безнравственной. Модель нравственности предполагает, по Шакариму, такие критерии, как бережливость, благая мысль, благое дело, благое слово, дружелюбность, милосердие, мера, совесть, стыд, справедливость, светлое сердце, сострадание, терпение, честность, целесообразность. Модель безнравственности включает в себя, соответственно, негативные качества: гнев, зависть, злодейство, коварство, лодырничанье, подлость, страсть, лень,

ложь, хвастовство.

Кудайбердылы выдвигает критерии оценки людей совестливых и бессовестных. Тот, кто не творит добрых дел, кто погряз в насилии, в лицемерии и гордыне, ненависти и высокомерии – бессовестный, безнравственный человек. Совестьливый, умный человек, напротив, не приемлет и не совершает зла, насилия, бахвальства, учил Шакарим. Человек без совести – мертвый человек, отсутствие совести – самый страшный недуг; существам без совести, чести, человечности, стоящим ниже скотского состояния, не должно быть места на земле. Превосходство человека над другими существами заключена в его человечности: чем дальше человеческая личность от волчьих нравов, тем она совершеннее. Здесь уместно вспомнить точное замечание дагестанского писателя Фазила Искандера: «Совесть – таинственное свойство человеческой души, мешающее ему оскотиниться». Совпадение мнений представителей разных времен и народов указывает на общечеловеческий характер совести как этического регулятора. М. Томпсон склонен полагать, что «этика неизбежно зависит от религии; эта связь позитивно влияет на мораль, поскольку религии присущ более широкий и реалистический взгляд на человеческую природу, нежели рационализму» [4, с. 156].

Сурово осуждал мусульманин Шакарим людей, отступивших от требований Совести, напоминал о Судном дне, о гневе Аллаха в отношении к грешникам и милости к праведникам, соблюдающим божественные заповеди. Он глубоко верил, что рано или поздно в мире восторжествует Совесть, погибнут пагубные страсти, победит справедливость, и люди объединятся в честном труде. В нетерпеливом ожидании светлого будущего он снова и снова призывал сынов человеческого рода быстрее избавиться от душевной скверны, жить в ладу со своей совестью. Дисциплина Совести, вынесенная и пробужденная мыслителем, непременно должна войти в курсы обязательных предметов. Это квинтэссенция религиозно-нравственного

воспитания по Шакариму, а воспитание нравственности и духовности – сердцевина его философского наследия. Философия Шакарима – духовно-нравственная, потому что она пропитана велениями Совести и потребностями души. Учителя и воспитатели смогут преподнести смысл и назначение сложной учебной дисциплины «Совесть», если сами усвоят правила учения Шакарима и превратят их в собственное достояние. Это, во-первых. Во-вторых, чтобы научить молодых «жить по совести», надо организовать правильное поведение учащихся, вовлекая их в реальные отношения.

Обучение нравственным поступкам – вот действенный канал воспитания совести у подрастающих поколений. Не секрет, что школа больше внимания уделяет нравственному просвещению, нежели воспитанию нравственных чувств и действий. Наблюдения Шакарима раскрывают реализм его взглядов, возлагают большие надежды на роль воспитания в обществе и в то же время дают понять, что воспитание не всесильно. Поэтому Шакарим многократно возвращался к мысли о важности и необходимости профилактической, упреждающей работы педагогов, призывал остерегаться мелких опасностей так же, как серьезных противников. Под мелкими опасностями, возможно, подразумевались плохие привычки, избавившись от которых человек сможет улучшить свою личную и общественную жизнь.

Следующее требование мыслителя служит руководством к практической деятельности учителей, воспитателей: надо приучить воспитуемых к постоянному разговору со своей совестью, к ежедневному самоотчету, для чего научить их вести дневники, ежедневники, где должны быть запланированы предстоящие на день, месяц, год дела. Ежевечерний отчет на вечный вопрос совести: «Что доброго сделал ты сегодня?» будет стимулировать самодисциплину детей, чистоту их помыслов и благородство действий. Трудные и сложные задачи ставит перед педагогами Шакарим. Сейчас, когда мы озабочены тем,

чтобы поднять культуру взаимоотношений, возродить нравственные принципы в обществе, «разбудить» культуру человека, чтобы вернуть в школу и в общество нравственность и духовность, нам не обойтись без рекомендаций педагогов прошлого, в частности, без самобытной идеи казахского мыслителя о введении в школах уроков совести. Ведь духовность, неотъемлемой стороной которой являются совесть, ответственность и другие высокие нравственные начала, – «непременное условие самоопределения человека в мире, раскрываемости мира как миропорядка, в котором только и может жить человек. Духовное выступает ... эпицентром построения, воспроизведения и развития такого миропорядка (культуры, цивилизации, эпохи)» [5, с. 183].

Развивая личность человека в процессе обучения, воспитания и самопознания, важно учитывать все факторы, влияющие на самосовершенствование личности. И в этом плане личный опыт жизни Ш. Кудайбердыулы демонстрирует сложный путь его нравственных исканий. Созидательный путь самопознания, который им пройден, сопровождался литературным творчеством, значение которого ценно не только для народов двух стран, но и для всего человечества. В целом, механизм влияния теологии на процесс становления личностных качеств человека в понимании двух мыслителей – это процесс развития нравственной личности как основы прогрессивного развития общества. Официальная (христианская) религия отвергалась и Львом Толстым не только с позиций разума, но и в силу того, что она, по его мнению, не была в состоянии осуществлять главное предназначение истинной религии – совершенствовать нравственность. Аналогичный упрек встречаем и у Шакарима, когда религия, по его мнению, не могла оказывать благотворного влияния на добродетель или на нравственность. Напротив, она препятствовала возвышению человеческой личности, потворствовала злодеяниям, которые совершались под ее прикрытием. Несмотря на геополитиче-

ское и социокультурное различие в местопребывании Шакарима и Толстого, их объединяла сущностная проблема бытия человека и общества, центрированная на вопросах о смысле жизни, о справедливости жизнеустройства, о возможностях человека вносить изменения в заданный ход вещей. Духовная безопасность, в этом смысле, есть не что иное как справедливое требование защиты личности от нечестной конкуренции. Государство обязано позаботиться о том, чтобы человек не разрушал своего духовного здоровья некачественной продукцией и чтобы на его болезнях и страстях никто не наживался. Никто же не возмущается, когда санитарные службы закрывают пункты распространения или производителей некачественной пищи, поскольку понятно, что без этого возможны болезни, эпидемии и т.д. В ситуации с духовной сферой необходимо признать, что есть конкретные критерии духовного здоровья, связанные с понятиями культуры и антикультуры, ценностей и псевдоценностей.

В плане духовной безопасности, нет необходимости признать право на существование лишь одной идеологии либо религии. Напротив, человек, искренне стремящийся к Истине, обязательно к Ней придет и без чьей-либо помощи. Главное здесь - не навредить! В этом-то и весь смысл духовной безопасности как государственного явления – не дать человеку даже из самых искренних побуждений переступить опасную грань, за которой его свобода и духовное здоровье подвергаются опасности. Нам необходимо сохранить традиционные ценности, поскольку в них содержится гарантия свободы человеческой личности, они позволяют индивиду максимально осознанно подходить к жизненному выбору, защищают его от влияния кратковременных увлечений и фантазий, сохраняют целостность духовной сферы. В то же время суррогатная продукция антикультуры, псевдоценности оккультных и эзотерических течений, словно наркотик, делают человека зависимым от самых жутких и низменных желаний,

лишают истинной свободы, разрушают личность.

Духовная безопасность общества есть реальный ответ на вызовы современности. Ее задача – сохранить личность от разрушительного действия различных факторов и механизмов манипулирования человеческой свободой, искажения ее духовной сферы.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Живая этика. Избранное. – М.: Республика, 1992.

ТҮЙІН

Тойматаев Д.Б., ф.ғ.к.,
Қазақстан Республикасы ІІМ
Қостанай академиясы

РУХАНИЛЫҚ ТҮЛҒАНЫҢ ӨЗІНДІК ЖЕТІЛУІ РЕТІНДЕ

Мақалада автор саналық, моральды қылық, ішкі игілікке ұмтылу жайлы пайымдайды. Ізгілік тәрбиенің сыртқы нормалармен ғана емес, ішкі реттеуші – ұжданмен сәйкес болу керек екендігін ұсынады.

2 Ясперс К. Истоки истории и ее цель. – М.: ИНИОН АН СССР, 1991.

3 Кшибеков Д.К., Котошева К.К. Духовная целостность этноса как национальная идея // Диалог культур: Информационно-аналитический журнал. – 2004. - №1. – С. 113-115.

4 Томпсон М. Философия религии. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2001.

5 Косиченко А.Г., Хамидов А.А., Колчигин С.Ю., Федирко В.А. Философия в духовном развитии человека. – Алматы: Комп.-изд. центр ИфиП МОН РК, 2003.

RESUME

Toimataev D.B., PhD in Philosophy,
Kostanay academy of the IAM
of the Republic of Kazakhstan

SPIRITUALITY AS THE SELF- REALIZATION OF PERSONALITY

The author talks about the formation of consciousness, moral evaluation of acts, about the inner quest for moral nobility. Moral education is in correlation behavior of the person in accordance not only with external standards, but also with the internal regulator - conscience.

Г.К. Ескатова

Костанайская академия МВД
Республики Казахстан

К проблеме интегрированного обучения английскому языку слушателей Академии

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы интегрированного обучения английского языка слушателей Академии.

Ключевые слова: иностранный язык, языковая компетенция, коммуникативная компетенция, профессиональная специфика иностранного языка, профессионально-ориентированный английский язык, принцип интегративности, Content and Language Integrated Learning, интегрированное обучение.

Как известно, социальный заказ в образовательной области «иностранному языку» заключается в обеспечении владения специалистами языком как средством межкультурного и профессионального общения, а основными целями обучения этой дисциплине является совершенствование языковой и коммуникативной компетенции слушателей на основе языка специальности. Потому иностранный язык рассматривается как неотъемлемый элемент подготовки высококвалифицированных, конкурентоспособных специалистов, мобильных в образовательном пространстве и на международном рынке труда.

В Костанайской академии МВД Республики Казахстан обучение английскому языку осуществляется с учетом принципов наглядности, взаимосвязанности, научности и реализации межпредметных связей. Английский язык рассматривается, прежде всего, с точки зрения средства получения и обмена информацией по специальности, которые содействуют повышению уровня профессиональной подготовки слушателей Академии. В этой связи при обучении английскому языку содержание языкового материала, логика его изложения, выделение социальных и нравственных аспектов становится важным условием подготовки слушателей к их будущей профессии.

Более того, в настоящее время Министерством образования Республики Казахстан поставлена задача более углубленного изучения профессиональной специфики иностранных языков. Поэтому со второго семестра прошлого учебного года слуша-

телями 2 курса ФОО изучается дисциплина «Профессионально-ориентированный английский язык», которая является обязательной дисциплиной социально-гуманитарного блока.

В ходе изучения данного курса предусматривается дальнейшее изучение профессионально-ориентированного материала, использование его в заданных профессиональных ситуациях и формирование компетенции, достаточной для практического использования английского языка в будущей правоохранительной деятельности.

При проведении занятий по профессионально-ориентированному английскому языку учитываются следующие характерные особенности его преподавания:

- комплексность в решении практических, образовательных, воспитательных и развивающих целей (при этом практические цели выступают как ведущие);

- коммуникативная направленность процесса обучения;

- выбор оптимальных для данной группы приемов и методов обучения;

- использование таких организационных форм деятельности слушателей, которые обеспечивали бы активное участие каждого обучаемого в овладении языком;

- обеспечение мотивации изучения языка специальности и связи изучаемого материала с ситуациями профессионального общения;

- тематический отбор изучаемого материала и др.

Однако следует отметить, что эффективность изучения профессионально-ориентированного английского языка во многом зависит от совокупности приемов, используемых преподавателем при проведении занятия. Одной из таких технологий обучения, позволяющей обеспечить достижения поставленных на занятии целей обучения с наибольшей эффективностью за минимально возможный для их достижения период времени, является интегративный подход.

Данный подход к профессиональному

образованию актуализирует потенциал всех изучаемых в высшей школе дисциплин в их направленности на формирование профессиональной мобильности выпускника.

Принцип интегративности наиболее ярко выражен в новом подходе к обучению языку специальности, который зарубежные ученые назвали CLIL (Content and Language Integrated Learning) – интегрированное обучение содержанию предмета и иностранному языку (ИОЯС).

Термин CLIL был официально принят в 1994 году (Marsh, Maljers и Hartiala, 2001) для описания методики преподавания и изучения общеобразовательных предметов на иностранном языке. В то же время ряд ученых дают разные определения данного направления.

Приведем несколько определений CLIL.

1. CLIL – это подход, связанный с процессами изучения ИЯ и межкультурной коммуникации, совершенствованием всей системы образования в условиях ее интернационализации.

2. CLIL – метод, цель которого заключается в изучении специального предмета одновременно с изучением иностранного языка.

3. CLIL – метод, изучающий билингвальное образование.

4. CLIL – подход к обучению и изучению, в процессе которого изучение предмета (специальности) происходит в процессе изучения ИЯ.

Изучение опыта интегративных процессов в педагогической практике показало, что традиционно интеграция рассматривается как слияние содержания, методов и форм учебной деятельности в целях ее эффективности. Если межпредметная связь базируется на функционально-целевом сходстве содержания разных учебных предметов, то интеграция выражает тенденцию объединения элементов в целое за счет взаимодополнения, уплотнения, унификации.

Таким образом, интегративный подход означает реализацию принципа интеграции

(т.е. объединение в единое целое ранее разрозненных частей и элементов системы на основе их взаимозависимости и взаимодополняемости) в любом компоненте педагогического процесса. Применительно к дисциплине «английский язык» использование данного подхода предусматривает создание языковой среды не только на занятиях по практике речи, но и на занятиях по другим дисциплинам.

В результате использования интегративных методов обучения, например; в ходе проведения лекционного занятия, у студентов возникает целостное восприятие мира, формируется как раз тот деятельностный подход в обучении, о котором много говорится в последние годы.

Это реализуется в использовании своеобразных «включениях» на английском языке (например, представления англоязычных терминов в оригинале, либо небольшой информационной справки о зарубежных исследователях изучаемой проблемы) при объяснении основного содержания лекции.

Интеграцию следует рассматривать не только с точки зрения взаимосвязей знаний по предметам, но и как интегрирование технологий, методов и форм обучения. Начнем с того, что при проведении занятия в интегрированной форме участвуют сразу два преподавателя (по профилирующей дисциплине и, в нашем случае, по английскому языку). И на подготовительном этапе оба преподавателя могут выбрать единую траекторию презентации нового материала, но с учетом методических особенностей проведения занятий, как в лекционной форме, так и форме практической.

Овладение иностранным языком как средством общения предполагает сформированность таких умений, которые позволили бы студентам строить свои высказывания в соответствии с намеченной коммуникативной целью, определёнными условиями общения и правилами речевого поведения. В рассматриваемом нами случае слушатели, присутствуя на занятии по профилирующей дисциплине должны

строить свои высказывания в контексте изучаемой темы. Т.е. изучаемая слушателями тема по профилирующей дисциплине в данном случае рассматривается как намеченная коммуникативная цель по дисциплине «английский язык».

При коммуникативно-ориентированном обучении, протекающем вне естественной языковой среды, формированию таких умений во многом способствует правильно организованная работа с отрывками из аутентичных работ по рассматриваемой теме, авторы которых являются носителями языка.

В этом материале фиксируются язык и структурные особенности разговорной и литературной речи, а также отражаются наиболее важные лексические, грамматические и стилистические изменения, происходящие в языке. Т.е. подобные текстовые «включения» могут быть использованы как источник языковой информации, как иллюстрация правил употребления лексических единиц и грамматических явлений.

Преимущества использования данного метода заключаются:

- в организации познавательной деятельности слушателей путем создания на занятии по неязыковому предмету двуязычной среды;
- в возможности увеличения содержания изучаемого материала, как по профилирующим, так и по языковым дисциплинам;
- в возможности использования слушателями полученных знаний по английскому языку в новых ситуациях;
- в способности осуществления обратной связи;
- в развитии творческого мышления и др.

В целом, использование интегративного подхода позволяет решать ряд принципиально новых дидактических задач, создать новую обучающую среду и, в конечном счете, обеспечивает повышение качества образования.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Content and Language Integrated

Learning. Интегрированное обучение // <http://wikipedia>.
2 Профессионально-ориентированный

английский язык. Рабочая учебная программа. - Костанай: Академия МВД Республики Казахстан, 2012.

ТҮЙІН

Ескатова Г.К.,
Қазақстан Республикасы ІІМ
Қостанай академиясы

**АКАДЕМИЯ ТЫҢДАУШЫЛАРЫН
АҒЫЛШЫН ТІЛІНЕ
ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ТҮРДЕ ОҚЫТУ
МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Мақалада академия тыңдаушыларын интеграциялық түрде оқыту мәселелері қарастырылады.

RESUME

Yeskatova G.K.,
Kostanay academy of the IAM
of the Republic of Kazakhstan

**PROBLEMS OF ACADEMY STUDENTS'
CONTENT AND LANGUAGE
INTEGRATED LEARNING**

The article deals with the questions of the academy students' Content and Language Integrated Learning.

Требования к статьям:

1. Принимаются к рассмотрению статьи объемом до 8 полных страниц формата А-4 включая схемы, таблицы, рисунки, резюме, список литературы.
2. К статье прилагаются:
 - авторская справка на казахском, русском и английском языках, в которой указываются Ф.И.О. автора (авторов), ученая степень, ученое звание, название статьи, место работы, e-mail, адрес и телефон;
 - УДК; аннотация и ключевые слова на языке статьи;
 - резюме на казахском и английском языках, если статья на русском языке, и резюме на русском и английском языках, если статья на казахском языке;
 - рецензия специалиста, имеющего ученую степень в соответствующей отрасли науки;
 - копия квитанции о подписке на журнал «Ғылым»;
 - качественное фото автора (авторов) в формате jpg. на электронном носителе.
3. Статьи предоставляются в распечатанном виде (2 экз.) и на электронном носителе.
4. Текст набирается гарнитурой Times New Roman, кегль 14, через интервал 1,5. Параметры страницы: левое поле - 30 мм, остальные - 20 мм.
5. Рисунки (графический материал) должны быть выполнены четко, в формате, обеспечивающем ясность передачи всех деталей, пронумерованы, подписаны и представлены на электронном носителе.
6. Цитируемая в статье литература дается в конце статьи в порядке указания на источник. Каждый источник должен иметь отдельный номер. Цитаты в тексте обозначаются цифровыми ссылками в квадратных скобках. Пристатейный библиографический список должен быть оформлен согласно ГОСТу 7.1-2003. Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления.
7. Сноски даются цифрами постранично.
8. Формулы в тексте должны быть вписаны четко. Статья с большим количеством формул предоставляется на носителе информации (программа «MS Equation» или подобная).

Журнал ҚР ҒИМ Қостанай академиясының ғылыми-зерттеу және редакциялық-баспа жұмысын ұйымдастыру бөлімінде теріліп, беттелді

Редакторлар:

Садвакасова З.С., Довгань О.В. (ағылшын тілі),
Исмагулова Г.Қ.

Түзетуші Ашкенова Н.А.

Мекен-жайымыз:

110005, Қостанай қ., Абай д., 11
Тел.: 8 (7142) 25-56-14, 25-52-80 (120)
Факс: 8 (7142) 25-58-40
E-mail: rio.kui@mail.ru
www.akuis.kz, www.rio.akuis.kz
Басуға 2014 ж. 10.03. берілді.
Пішімі 60x84¹/₈. Ризографиялық басылыс.
Көлемі 12,5 б.т. Таралымы 300 д.
2014 ж. наурыз. Тапсырыс N

«Костанайский печатный двор»
ЖШС басылған
Қостанай қ., Темірбаев к., 39
тел./факс 8 (7142) 53-54-60

© ҚР ҒИМ Қостанай академиясы

Журнал набран и сверстан в отделе организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы Костанайской академии МВД РК

Редакторы:

Садвакасова З.С., Довгань О.В. (англ. яз.),
Исмагулова Г.Қ.

Корректор Ашкенова Н.А.

Наш адрес:

110005, г. Костанай, пр. Абая, 11
Тел.: 8 (7142) 25-56-14, 25-52-80 (120)
Факс: 8 (7142) 25-58-40
E-mail: rio.kui@mail.ru
www.akuis.kz, www.rio.akuis.kz
Подписано в печать 10.03.2014 г.
Формат 60x84¹/₈. Печать ризография.
Объем 12,5 п.л. Тираж 300 экз.
Март 2014 г. Заказ N

Отпечатано в ТОО
«Костанайский печатный двор»
г. Костанай, ул. Темирбаева, 39
тел./факс 8 (7142) 53-54-60

© Костанайская академия МВД РК